

Les violències masclistes vers les dones grans: una aproximació feminista i interseccional

© Generalitat de Catalunya
Institut Català de les Dones
Observatori de la Igualtat de Gènere

Autoria: Fundació Aroa

Neus Pociello Cayuela, Direcció
Catarina I. Alves Vieira da Cunha, Investigadora principal
Susana Rodríguez Pereiro, Investigadora assistent
Maria Teresa Cayuela Torrella, Investigadora assistent
Montserrat Senar, Investigadora assistent
Elvira Sen Tarrafeta, Investigadora assistent

Disseny: Mariana López Neugebauer

Avís legal

Aquesta obra està subjecte a una llicència de Reconeixement-No comercial-Sense obres derivades 3.0 de Creative Commons: En qualsevol explotació de l'obra autoritzada per la llicència caldrà reconèixer l'autoria, amb usos no comercials i sense obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://cat.creativecommons.org/llicencia/> <<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/es/deed.ca>>

Activitat finançada a càrrec dels crèdits rebuts del Ministerio de la Presidencia, Relaciones con las Cortes e Igualdad, a través de la Secretaría de Estado de Igualdad.

Agraïments

Agrair especialment la col·laboració i implicació de totes les professionals del Grup de treball d'anàlisi de la violència masclista (GT5VM) de l'Observatori de la Igualtat de Gènere per la seva contribució imprescindible per l'elaboració d'aquest estudi, als i les professionals que han participat al treball de camp d'aquesta recerca, en especial a la Directora general de Serveis Socials (Departament de Treball, Afers Socials i Famílies. Generalitat de Catalunya), la Sots-Directora de la Sub-Direcció General de la Cartera de Serveis i el Mapa Sanitari (Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya), al responsable de l'Oficina de la Gent Gran Activa (Secretaria d'Afers Socials i Famílies. Generalitat de Catalunya), la directora del programa envelliment actiu i autonomia personal (Diputació de Barcelona), la Coordinadora de gènere i violència masclista (Direcció General de Serveis Socials. Generalitat de Catalunya), la Coordinadora Territorial de Barcelona (Institut Català de les Dones), la tècnica del Programa de sensibilització, prevenció i detecció de la Violència de Gènere de la Direcció General d'Acció Cívica i Comunitària (Departament de Treball, Afers Socials i Famílies. Generalitat de Catalunya), el president de l'Asociación para la Investigación del Maltrato a las Personas Mayores (EIMA), la directora de l'Associació Dones amb Empenta, la presidenta de l'Associació de Dones No Estandards i l'entitat Fundació Amics de la Gent Gran. Mencionar molt especialment l'agraïment profund a la generositat de les dones que han participat al treball de camp per ajudar-nos a tenir una fotografia més clara de l'impacte directe de les violències masclistes envers les dones grans.

Index

1. INTRODUCCIÓ	4
2. OBJECTIUS I METODOLOGIA	6
2.1. Objectius	6
2.2. Metodologia i fases de la recerca	7
2.2.1. Fase 1: Recollida i anàlisi de dades quantitatives	8
2.2.2. Fase 2: Anàlisi documental	9
2.2.3. Fase 3: Treball de camp	9
3. MARC TEÒRIC	11
3.1. Aclariment conceptual previ	11
3.2. Les violències masclistes: tipologies i àmbits	12
3.2.1. Les tipologies de les violències masclistes	14
3.2.2. Els àmbits de les violències masclistes	15
3.3. La violència vers les dones grans	17
3.4. La perspectiva Interseccional	23
3.5. L'impacte de l'edatisme i la incorporació de l'enfocament de cicle vital	23
4. MARC LEGAL DE LES VIOLÈNCIES MASCLISTES	26
4.1. Marc legal internacional de les violències masclistes	26
4.2. Marc legal internacional del maltractament i violències cap a les dones grans	27
4.3. Marc Legal Estatal de les violències masclistes	29
4.4. Legislació i recomanacions d'abordatge al maltractament i violències cap a les dones grans en l'àmbit estatal	29
4.5. Marc Legal en l'àmbit autonòmic de Catalunya de les violències masclistes	30
4.6. Legislació i recomanacions d'abordatge al maltractament i violències cap a les dones grans en l'àmbit autonòmic de Catalunya	31
4.7. Anàlisi i conclusions a la normativa catalana	34

5. ANÀLISI DE DADES QUANTITATIVES DISPONIBLES	38
5.1. Introducció	38
5.2. Dades d'incidència i de formes de violència masclista envers les dones de més de 60 anys	39
5.2.1. Enquesta de la Violència masclista 2016 i Anàlisi de l'enquesta de la Violència masclista 2016 des d'una perspectiva feminista i interseccional	39
5.2.2. Accés i utilització dels serveis de la xarxa d'atenció a les violències masclistes	39
5.2.3. Accés i utilització dels serveis d'atenció sanitària per raons de violència masclista	46
5.2.4. Dades de Femicidis	47
5.2.5. Dades de l'Enquesta de Seguretat Pública de Catalunya: Edició especial sobre les persones grans, 2015	48
5.3. Dades des de la perspectiva interseccional: altres variables que poden limitar la resposta de les dones grans a situacions de violència masclista i l'actuació dels serveis	49
5.3.1. Nivell educatiu	49
5.3.2. Nivell de renda	50
5.3.3. Salut	53
5.3.4. Nacionalitat o procedència	54
5.3.5. Identitat de gènere i orientació sexual	55
5.3.6. Distribució geogràfica	55
5.4. Conclusions	56
6. ANÀLISI DOCUMENTAL	58
6.1. Introducció	58
6.2. Anàlisi documental	60
6.3. Conclusions	66

7. ANÀLISI QÜESTIONARIS	67
7.1. Anàlisi dels qüestionaris a professionals	67
7.1.1. Introducció	67
7.2. Anàlisi de les dades	67
7.2.1. Dades sociodemogràfiques de les persones enquestades	67
7.2.2. Dimensió de la realitat actual de la violència masclista vers a les dones grans	69
7.2.2.1. Particularitats de les dones grans	69
7.2.2.2. Àmbits i tipus de violència	71
7.2.2.3. Respostes a la violència	72
7.2.3. Dimensió dels recursos	74
7.2.4. Dimensió de les respostes institucionals i de les polítiques públiques	76
7.2.5. Dimensió de les pràctiques de les persones professionals de l'atenció directa	77
7.3. Conclusions	79
8. ENTREVISTES A PROFESSIONALS	81
8.1. Dimensió 1: Realitat actual de la violència masclista vers les dones grans	83
8.2. Dimensió 2: Dels recursos (Prevenició, Detecció, Atenció, Recuperació) i de les polítiques públiques	88
8.3. Dimensió 3: Social i comunitària	92
8.4. Bones pràctiques identificades per les persones professionals entrevistades	94
8.5. Principals conclusions	95
9. ENTREVISTES A DONES GRANS I GRUP FOCAL	96
9.1. Introducció	96
9.2. Entrevistes a dones grans	97
9.2.1. Dades de les dones entrevistades	97
9.2.2. Resultats de les entrevistes: Dimensió 1	100
9.2.3. Resultats de les entrevistes: Dimensió 2	103

9.3. Grup focal	106
9.3.1. Dades de les dones participants al grup focal	107
9.3.2. Resultats del grup focal: Dimensió 1	108
9.3.3. Resultats del grup focal: Dimensió 2	109
9.4. Principals conclusions	110

10. CONCLUSIONS **112**

10.1. Analitzar la situació de les dones grans des de la base de la Gerontologia feminista	112
10.1.1. Desigualtats de gènere en la vellesa: barreres estructurals i culturals que les perpetuen	112
10.1.2. L'edatisme estructural a la base de la manca de coneixement i resposta davant les violències masclistes envers les dones grans	113
10.2. Analitzar l'impacte de les violències masclistes vers les dones grans	114
10.2.1. Estudiar la incidència de les violències masclistes en les dones grans: factors de risc, prevalença i tendències diferencials	114
10.2.2. Analitzar les formes de violències masclistes més freqüents en les dones grans	115
10.2.3. Aprofundir en els àmbits on es donen les violències masclistes vers les dones grans.	117
10.2.4. Analitzar les interseccionalitats de les violències masclistes amb el fet de ser dones grans (en risc d'exclusió, migrades, amb diversitat funcional...)	118
10.3. Ampliar el coneixement de la situació de les violències masclistes en les dones grans	119
10.3.1. Analitzar l'impacte de la victimització i la violència institucional en les dones grans	119
10.3.2. Detectar els problemes d'intervenció pública en matèria de violències masclistes vers les dones grans	120
10.3.3. Identificar els principals problemes d'enfocament de les polítiques públiques sobre violència masclista i les dones grans	121
10.3.4. Reconèixer i reduir els principals buits de coneixement en l'àmbit de les violències masclistes en les dones grans	121
10.3.5. Recomanacions per pal·liar o minimitzar els biaixos i buits existents	123

11. BIBLIOGRAFIA **125**

1. Introducció

El present informe s'elabora per encàrrec de l'Observatori de la Igualtat de Gènere, adscrit a l'Institut Català de les Dones (ICD), per tal de conèixer en profunditat la situació actual de les violències masclistes cap a les dones de més de 60 anys a Catalunya.

Específicament, es vol conèixer la seva incidència i impacte, partint de la identificació de diferències significatives en el grau de coneixement de les desigualtats de gènere i la capacitat d'abordatge de les violències masclistes en les dones grans, derivades de l'efecte de l'edatisme com a fenomen estructural, que pot estar generant buits en el marc legal i de les polítiques públiques, en els sistemes de registre i abordatge que limitin el coneixement i l'accés als serveis disponibles.

Per realitzar aquest estudi és essencial partir des de la base de la gerontologia feminista i des d'una perspectiva de cycle vital, feminista i interseccional, per tal d'aportar la informació que permeti dissenyar mesures i actuacions de recerca, detecció, sensibilització, prevenció, protecció, atenció i recuperació de les violències masclistes en aquesta població.

Es coneix que les dones grans reben l'impacte dels efectes acumulatius de la discriminació i les desigualtats de gènere al llarg de les seves vides, a més, el seu present vital està travessat per l'impacte de dues de les principals causes de discriminació estructural i sistèmica més esteses al món, l'edatisme i el masclisme. Sense deixar de banda que poden viure l'impacte d'altres interseccions vinculades a la seva ètnia, origen, orientació sexual o capacitats, entre d'altres.

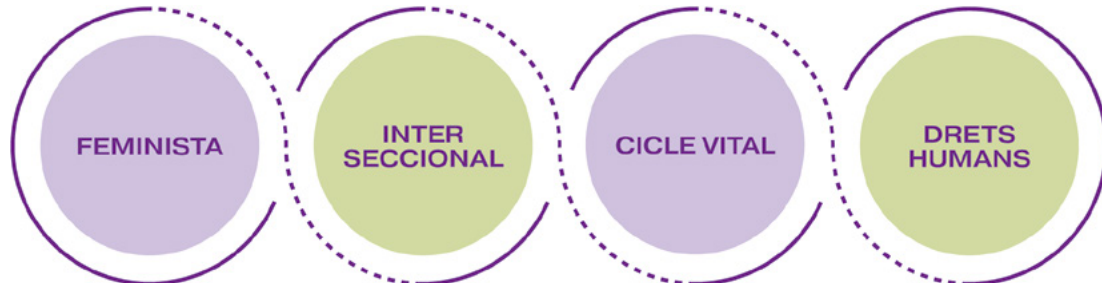
A Catalunya vivien, a 2 de Gener de 2020, 1.068.399 dones de més de 60 anys, el que correspon al 27,13% de totes les dones que viuen a Catalunya i al 13,82% de la població total de Catalunya. No obstant aquesta forta representativitat, encara hi ha una gran invisibilitat de les violències masclistes envers les dones de més de 60 anys i una homogeneïtzació sistèmica d'aquests grups d'edat, incloent estadísticament sota un mateix grup a totes les dones d'entre 60 a 100 anys o més.

Això revela una mirada reduccionista de la realitat i un gran desconeixement per part de la societat de les especificitats de les formes i àmbits de les violències masclistes a la vellesa, el que té com a conseqüència la disminució de la capacitat de donar una resposta adequada a les necessitats de les dones de més edat, des d'un coneixement i comprensió profunda de les causes i conseqüències de les violències masclistes que permeti la reducció de la normalització social, la revictimització i la violència institucional.

Posar al centre de l'estudi l'enfocament del cycle vital ens permet també assegurar l'anàlisi interseccional i posar de relleu la diversitat de les dones grans i el ventall de factors de risc, formes i àmbits de les violències masclistes i l'impacte diferencial de la cultura generacional per cada grup d'edat. Per tal d'evitar la homogeneïtzació i posant de relleu elements imprescindibles com el grau de normalització o cronificació de les violències masclistes viscudes.

Aquesta mirada interseccional és doncs essencial per a permetre una anàlisi que tingui en compte com determinats factors situacionals i personals influeixen en la vida de les dones, augmentant els graus de discriminació que les afecten. Ens referim a factors com el país d'origen, l'estat de salut i de capacitat, el nivell educatiu, el nivell socio-econòmic, l'etnicitat, entre altres.

Respecte a l'enfocament feminista, aquest aporta una crítica a les formes en què el llenguatge, el discurs i la investigació construeixen coneixements sobre la longevitat de les dones, i és imprescindible per adoptar una perspectiva de gènere que permeti analitzar el sistema patriarcal en el qual l'aprenentatge i el desenvolupament de determinats rols de gènere han caracteritzat el curs vital de les dones que avui són grans.

És, també, una posició epistemològica i metodològica que treu a la llum el significat de les trajectòries de les dones de més edat i que visibilitza tant les seves debilitats com les seves forteses a l'oferir altres interpretacions de la vellesa i la longevitat de les dones, des de la seva pròpia veu i experiències. Al mateix temps, utilitza eines i espais d'apoderament com a mecanismes emancipadors a través de la deconstrucció de noves identitats allunyades de la visió alienant que la societat ha elaborat de l'envellir de les dones.

Els patrons de gènere i els rols que han exercit les dones al llarg de les seves vides, en sistemes patriarcal com el nostre, condicionen la situació en què es troben a la vellesa, ja que els mandats de gènere signifiquen una dura imposició en la vida de les dones grans d'avui (Freixas, 2015, p.194), i posen de relleu, encara en l'actualitat, el que va plantejar l'any 1978 Susan Sontag, que «no és el mateix ser dona gran que home gran».

Aquest diferent envellir per a homes i dones s'observa en com «les identitats de gènere, edificades en edats més primerenques de la vida, no s'alteren de manera notable en la vellesa i perquè aquestes identitats reben el reforç de normes socials que estableixen expectatives de comportament diferents per a unes i altres en aquesta darrera etapa de la vida» (Pérez Ortiz, 2006, p.91). A més, també s'aborda l'edat com un concepte construït socioculturalment i profundament determinat pel gènere, que estableix un tractament desigual per a homes i dones i una major exposició a les violències masclistes.

Així, voldríem que aquest estudi fos una aportació als estudis de gènere i longevitat partint d'aquests principis comuns de l'epistemologia feminista, però amb l'objectiu particular de comprendre la dimensió social de “els significats i valors” que condicionen la vida de les dones grans, analitzant “les normes culturals que limiten la seva existència lliure” i també els seus “antecedents i condicions vitals” (Freixas, 2015).

Simultàniament, considerem que teoritzar sobre les relacions de poder basades en el gènere i en l'edat des del feminisme implica parlar, no només d'homes i dones, sinó també de “persones grans” i la resta de la població, anant més enllà en l'impacte de gènere en les persones grans que queden fora del patró normatiu de gènere i que alhora totes es veuen atravesades “degut a l'edat que tenen, per discriminacions i desigualtats en la distribució de l'autoritat, de l'estatus i de diners, i aquestes desigualtats són vistes com naturals, i fora de cap possibilitat de discussió” (Calasanti; Slevin; King, 2006).

2. Objectius i metodologia

2.1. Objectius

La finalitat d'aquest estudi és conèixer la situació de les dones de més 60 anys a Catalunya pel que fa a l'impacte de les violències masclistes i les respostes existents al territori, des de la base de la gerontologia feminista.

Més concretament, es pretén conèixer la incidència i l'impacte de les violències masclistes en la vellesa des d'una perspectiva de cycle vital, feminista i interseccional, per tal d'aportar la informació que permeti identificar els buits existents i fer propostes de millora pel disseny de mesures i actuacions de recerca, detecció, sensibilització, prevenció, protecció, atenció i recuperació, que garanteixin plenament el seu dret a una vida lliure de violències masclistes.

Per assolir aquesta fita es plantegen els següents objectius:

Objectiu 1

Analitzar la situació de les dones grans des de la base de la Gerontologia feminista

Objectiu específic:

1. Identificar les principals desigualtats de gènere en la vellesa i les barreres estructurals i culturals que les perpetuen.

Objectiu 2

Analitzar l'impacte de les violències masclistes vers les dones grans

Objectius específics:

1. Estudiar la incidència de les violències masclistes en les dones grans: factors de risc, prevalença i tendències diferencials;
2. Analitzar les formes de violències masclistes més freqüents en les dones grans;
3. Aprofundir en els àmbits on es donen les violències masclistes vers les dones grans;
4. Analitzar les interseccionalitats de les violències masclistes amb el fet de ser dones grans (en risc d'exclusió, migrades, amb diversitat funcional...).

Objectiu 3

Ampliar el coneixement de la situació de les violències masclistes envers les dones grans

Objectius específics:

1. Analitzar l'impacte de la victimització secundària i la violència institucional en les dones grans;
2. Detectar els problemes d'intervenció pública en matèria de violències masclistes vers les dones grans;
3. Identificar els principals problemes d'enfocament de les polítiques públiques sobre violència masclista i les dones grans;
4. Reconèixer els principals buits de coneixement en l'àmbit de les violències masclistes envers les dones grans;
5. Reduir els buits de coneixement de les dades sobre violències masclistes en dones grans;
6. Pal·liar o minimitzar els biaixos i buits existents vinculats a la discriminació per edat en l'avaluació del risc i el registre de dades.

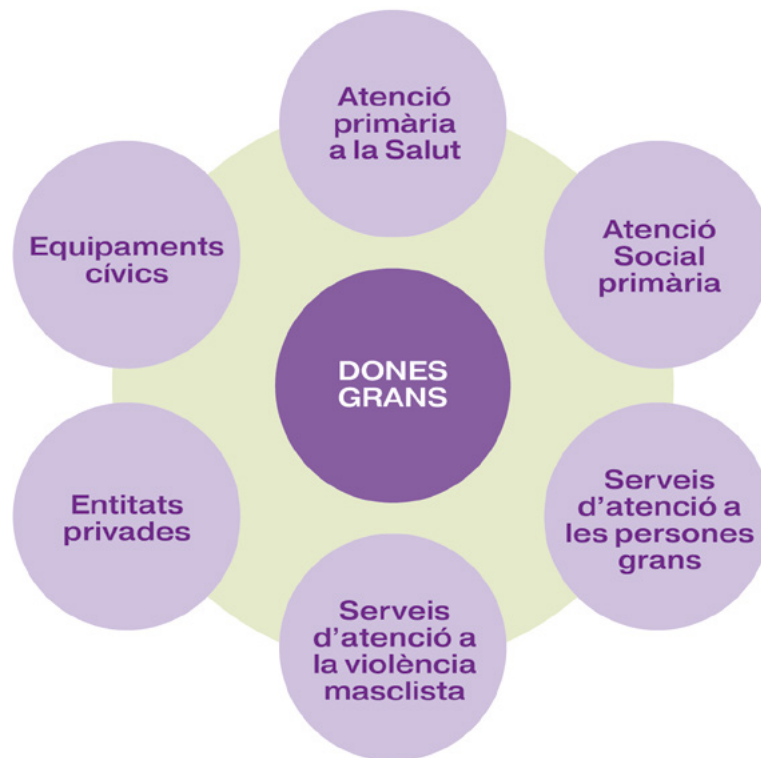
2.2. Metodologia i fases de la recerca

Per elaborar el present estudi s'ha optat per una metodologia mixta, qualitativa i quantitativa, que ha permès fer una anàlisi el més integral possible de la realitat estudiada. Per una banda, la utilització de tècniques qualitatives ens ha permès aprofundir en tots els diferents nivells d'abordatge de les violències masclistes cap a les dones grans i conèixer en profunditat les necessitats, els recursos i les pràctiques que s'estan duent a terme. Per d'altra banda, les tècniques quantitatives ens han permès mesurar i comparar indicadors concrets que representen una realitat objectivable.

La recollida d'informació es va realitzar per mitjà de diferents tècniques i dins d'un marc de metodologia participativa, incorporant un univers de dones grans divers i amb el conjunt de professionals en contacte amb aquestes dones.

Per això es va fer un mostreig de dones grans i es va incloure la participació dels serveis especialitzats en l'àmbit de les violències masclistes i de les persones grans, així com dels serveis generalistes com serveis socials, d'atenció primària a la salut i equipaments cívics, amb l'objectiu d'identificar les necessitats, les expectatives i les problemàtiques des de cada àmbit a les quals caldria donar resposta.

La recollida de dades també es va realitzar amb el suport i acompanyament del Grup de treball d'anàlisi de la violència masclista de l'Observatori de la Igualtat de Gènere de l'ICD, i de totes les professionals representants de diferents àmbits que es van implicar en l'obtenció de les dades més recents rellevants per a aquest estudi.

La metodologia del present estudi va incloure les següents fases i activitats:

2.2.1. Fase 1: Recollida i anàlisi de dades quantitatives

Objectius

Aquesta fase va consistir a reunir dades quantitatives recollides de manera oficial, que permeten un apropament a la realitat de les dones grans des d'una perspectiva interseccional. Per aquest motiu, s'han inclòs no només dades sobre la informació oficial sobre la violència masclista cap a aquestes dones, sinó també altres dades quantitatives conegudes que poden influir o afectar la realitat d'aquestes dones.

Mètodes

Per a l'obtenció de dades s'han utilitzat 3 mètodes:

- Contacte amb diferents serveis i entitats expertes en el camp o amb accés directe a dades quantitatives rellevants d'incloure a l'estudi;
- Aportació de dades facilitades per les persones integrants del Grup de treball d'anàlisi de la violència masclista de l'Observatori de la Igualtat de Gènere;
- Recerca online a fonts oficials.

Temps

Aquesta fase es va desenvolupar al llarg dels mesos d'octubre i novembre de 2020.

2.2.2. Fase 2: Anàlisi documental

Objectius

Aquesta fase ha consistit en realitzar una anàlisi de la literatura més rellevant en la matèria, especialment literatura acadèmica i estudis, lleis, protocols, circuits i informació de serveis en el marc de les violències masclistes i de protecció a les persones grans i altres recursos, publicacions i campanyes.

Mètodes

Metodològicament s'han realitzat cerques online sobre documents rellevants en l'àrea de l'atenció a les dones de més de 60 anys i a les dones en situació de violència masclista.

Amb base a converses, reunions i entrevistes a diverses persones professionals, també s'han consultat documents recomanats o enviats per les persones professionals.

Temps

Aquesta fase s'ha desenvolupat al llarg dels mesos d'octubre i novembre de 2020.

2.2.3. Fase 3: Treball de camp

Objectius

El treball de camp ha constituït la fase més llarga i complexa de tot l'estudi.

Els mètodes de recerca utilitzats s'han seleccionat des d'una lògica d'investigar de primera mà la incidència, característiques i impacte de la violència masclista envers les dones grans, així com les estratègies públiques d'abordatge d'aquesta realitat.

Mètodes

S'han utilitzat diferents mètodes de recerca a aquesta fase:

A. Entrevistes a persones informants-clau

Activitats de preparació: Definició de l'univers de les i els professionals participants: circuits territorials per l'abordatge de les violències masclistes (coordinadores), serveis de la salut, circuits maltractament persones grans, serveis especialitzats persones grans (casals, centres de dia i centres residencials) i equipaments cívics.

S'han entrevistat 9 professionals representants de serveis, de l'administració pública i d'entitats del tercer sector

Temps: Aquesta activitat s'ha desenvolupat entre novembre 2020 i gener de 2021.

B. Focus grup amb dones grans

Activitats de preparació: Definició de l'univers de dones grans: dones en situació de violència masclista (actual o prèvia), dones grans usuàries d'equipaments cívics i recursos socials i usuàries de centres residencials.

S'ha realitzat un grup focal en el qual van participar 7 dones.

Temps: Aquesta activitat s'ha desenvolupat al desembre de 2020

C. Entrevistes a dones grans

Activitats de preparació: Definició de l'univers de dones grans participants: dones en situació de violència masclista (actual o prèvia), dones grans usuàries d'equipaments cívics i usuàries de centres residencials.

S'han realitzat 23 entrevistes a dones grans, la majoria d'elles per telèfon.

Les dones han estat contactades a través del suport de Fundació Aroa, Associació dones no estàndards i Amics de la gent gran.

Temps: Aquesta activitat s'ha desenvolupat entre desembre de 2020 i gener de 2021.

D. Qüestionari a professionals d'intervenció directa

Activitats de preparació: Definició de l'univers de serveis i entitats on s'ha enviat el qüestionari; disseny del qüestionari; definició del format de qüestionari; definició de la metodologia d'anàlisi de dades; difusió del qüestionari mitjançant el Grup de treball d'anàlisi de la violència masclista de l'Observatori de la Igualtat de Gènere de l'ICD de l'OIG i els canals de difusió de la Fundació Aroa. El qüestionari en línia ha estat respost per 92 professionals d'atenció directa.

Temps: Aquesta activitat s'ha desenvolupat al mes de novembre de 2020.

E. Bústia de contacte

Activitats de preparació: Creació de la bústia de contacte; activació; difusió del qüestionari mitjançant el Grup de treball d'anàlisi de la violència masclista de l'Observatori de la Igualtat de Gènere de l'ICD i els canals de difusió de la Fundació Aroa. Aquesta bústia va rebre 2 respostes que no s'han inclòs a l'estudi doncs es tractava de dues aportacions felicitant per la iniciativa de realitzar l'estudi sense cap comentari en referència a la situació estudiada.

Concreció: S'ha habilitat una bústia bustiavmdg@fundacioaroa.org perquè persones professionals o la població en general poguessin deixar comentaris o observacions sobre les situacions en què hagin pogut percebre alguna desigualtat, discriminació o violències masclistes envers les dones grans.

Temps: Va estar activa del mes de desembre de 2020 al mes de gener 2021.

3. Marc Teòric

Per a la realització d'aquest estudi ha sigut fonamental definir clarament el marc teòric del qual es parteix, ja que s'aborda una realitat multidimensional i multicausal, des d'una òptica bifocal que busca analitzar al mateix nivell la intersecció entre gènere i edat i l'impacte del masclisme i l'edatisme com a base de les violències masclistes vers les dones grans, per oferir tot el ventall de complexitat interpretativa que les dades permetin.

Per aquesta raó, en aquest capítol es comença per establir els marcs teòrics i legals de les violències masclistes, seguit pel marc de maltractament a les persones grans, posant focus en les perspectives que ens permetran entendre la intersecció i superposició -la mirada feminista interseccional, de drets humans i cicle vital- per obtenir una anàlisi integral.

Després s'aprofundirà en les primeres reflexions teòriques sobre l'envelliment de les dones, partint de la base de la Gerontologia feminista que aporta una base de coneixement extensa de la intersecció gènere-edat i del seu significat social.

3.1. Aclariment conceptual previ

Al parlar de violències masclistes és comuna la confusió conceptual entre diverses maneres de denominar les violències que impacten les vides de les dones segons el marc legal i l'àmbit geogràfic que afecta aquesta mateixa conceptualització. Per aquesta raó, i encara que al final de l'estudi es pugui trobar un glossari amb els termes més importants utilitzats en el present document, es valora rellevant la introducció d'aquest aclariment conceptual abans del desenvolupament del Marc Teòric.

A nivell estatal la definició més àmplia de les diferents violències que pateixen les dones és la definició de violència masclista donada per a la **Llei 5/2008 del dret de les dones d'eradicar la violència masclista**, la qual defineix la violència masclista com la que “s'exerceix contra les dones com a manifestació de la discriminació i de la situació de desigualtat en el marc d'un sistema de relacions de poder dels homes sobre les dones i que, produïda per mitjans físics, econòmics o psicològics, incloses les amenaces, les intimidacions i les coaccions, tingui com a resultat un dany o un patiment físic, sexual i psicològic, tant si es produeix en l'àmbit públic com en el privat.”

El concepte anterior es confon freqüentment amb el concepte de **violència de gènere**, definit en l'àmbit estatal en la **Llei orgànica 1/2004**, de 28 de desembre, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere, que estableix que la violència de gènere és la que, “com a manifestació de la discriminació, la situació de desigualtat i les relacions de poder dels homes sobre les dones, s'exerceix sobre aquestes per part de qui és o ha estat cònjuge o de qui està o ha estat lligat a elles per relacions similars d'afectivitat, encara que sense convivència.”

Aquesta definició només recull la violència en el si de la parella o exparella i, per tant, no inclou totes les possibles manifestacions de violència contra les dones com són les agressions sexuals, l'assetjament laboral, la mutilació genital femenina, els matrimonis forçats, etc. Més enllà de ser una llei assistencial, que regula drets socials i laborals, al contrari que la llei 5/2008, aquesta és una llei que també introdueix sancions penals.

Finalment, per evitar confusions conceptuals, és important aclarir el concepte de **violència domèstica**, que està determinat pel lloc on succeeixen els fets delictius, en el si de la família o espai domèstic, i que es defineix com “aquella que fa referència als actes de maltractament físic, psíquic, sexual i/o d’altres tractes vexatoris que es realitzen per part d’una determinada persona sobre un o més membres del seu nucli familiar i/o de convivència.”

Aquest àmbit de la violència no té una conceptualització legal en el marc de les violències masclistes, ja que des de la Llei 1/2004, de 28 de desembre que el concepte legal correcte al territori espanyol és violència de gènere. No obstant això, l'article 173 Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal és on apareixen tipificades les penes del crim de violència domèstica, després canviat per la Llei orgànica 11/2003, de 29 de setembre, de mesures concretes en matèria de seguretat ciutadana, violència domèstica i integració social dels estrangers, així com, a la LECrim o la Llei 5/2008, d'àmbit autonòmic català, on es contempla com un àmbit específic (violència familiar).

Fet aquest aclariment previ, el present informe es referirà a les violències masclistes com a tipificades a la Llei 5/2008 i modificada per la Llei 17/2020, del 22 de desembre¹

Cal referir també que com que no es compta amb un marc legal definit al territori estatal o a Catalunya en l'àmbit del maltractament de les persones grans que defineix i inclogui les violències masclistes vers les dones grans, en el present informe ens referirem tant a les violències masclistes tipificades en la Llei catalana com a les formes de maltractament cap a les persones grans, tipificat internacionalment a la Declaració de Toronto sobre la prevenció mundial del maltractament a les persones grans i establerta per l'Organització Mundial de la Salut l'any 2002. A aquesta Declaració es defineix el **maltractament cap a les persones grans** com “un acte únic o repetit, o la manca d’acció adequada, que es produeix dins de qualsevol relació on hi hagi una expectativa de confiança que causi danys o angoixa a una persona gran.” Entén també, la mateixa Declaració, que el maltractament cap a les persones grans pot adoptar diverses formes, com ara financera, física, psicològica i sexual i també pot ser el resultat d’una negligència intencionada o no intencionada.

S’aprofundirà més endavant en les característiques específiques del maltractament a les dones grans i que les diferencien d’altres formes de violència masclista.

3.2. Les violències masclistes: tipologies i àmbits

La violència masclista constitueix una greu violació dels drets humans i un impediment per assolir la plena ciutadania, la llibertat individual i l'autonomia. Aquesta forma de violència, que afecta de manera desproporcionada les dones al llarg de tot el seu cicle vital, es va desenvolupar conceptualment en l'àmbit internacional des del concepte de violència vers les dones² com “una manifestació de relacions de poder històricament desiguals entre homes i dones, que han conduït a la dominació i discriminació de les dones per part dels homes i a la prevenció del progrés total de les dones.(...) La violència contra les dones és un dels mecanismes socials crucials pel qual les dones es veuen obligades a ocupar una posició subordinada en comparació amb els homes”.

1. Veure Capítol 4 de Marc Legal.

2. *Violence against women*, en Anglès original.

Aquest concepte es va desenvolupar a la Declaració sobre l'eliminació de la violència contra les dones, Proclamada per la resolució 48/104 de l'Assemblea General, de 20 de desembre de 1993³ i va ser la base sobre la qual es van treballar les violències masclistes a la Quarta Conferència Mundial sobre les Dones a Pequín en 1995 i consecutivament als diferents països del món.

D'entre totes les definicions comunament utilitzades a l'àmbit internacional i nacional, es poden destacar alguns supòsits comuns:

3. Declaration on the Elimination of Violence against Women Proclaimed by General Assembly resolution 48/104 of 20 December 1993, en Anglès original.

3.2.1. Les tipologies de les violències masclistes

Les violències masclistes s'expressen de diferents formes, algunes més evidents que altres. Es pot diferenciar entre les formes explícites i les formes implícites de la violència masclista.

Formes explícites de les violències masclistes

Violències tangibles i abusos que tenen lloc en àmbits concrets i en el marc de les relacions personals, dins d'un context sociocultural patriarcal.

- **VIOLÈNCIA FÍSICA:** “Comprèn qualsevol acte de força contra el cos d’una dona, amb el resultat o el risc de produir-li una lesió física o un dany”;
- **VIOLÈNCIA PSICOLÒGICA:** “Comprèn tota conducta o omissió que produeix en una dona una desvaloració o un patiment, per mitjà d’amenaques, humiliació, vexacions, menysteniment, menyspreu, exigència d’obediència o submissió, coerció verbal, insults, aïllament o qualsevol altra limitació del seu àmbit de llibertat.(...)”;
- **VIOLÈNCIA SEXUAL:** “Comprèn qualsevol acte que atempti contra la llibertat sexual i la dignitat personal de la dona creant unes condicions o aprofitant-se d’un context que, directament o indirectament, imposin una pràctica sexual sense tenir el consentiment ni la voluntat de la dona, amb independència del vincle que hi hagi entre la dona i l’agressor o agressors.

Inclou l’accés corporal, la mutilació genital o el risc de patir-ne, els matrimonis forçats, el tràfic de dones amb finalitat d’explotació sexual, l’assetjament sexual i per raó de sexe, l’amenaça sexual, l’exhibició, l’observació i la imposició de qualsevol pràctica sexual, entre altres conductes.”;

- **VIOLÈNCIA OBSTÈTRICA I VULNERACIÓ DE DRETS SEXUALS I REPRODUCTIUS:** “Consisteix a impedir o dificultar l’accés a una informació veraç, necessària per a la presa de decisions autònomes i informades.

Pot afectar els diferents àmbits de la salut física i mental, incloent-hi la salut sexual i reproductiva, i pot impedir o dificultar a les dones prendre decisions sobre llurs pràctiques i preferències sexuals, i sobre llur reproducció i les condicions en què es duu a terme, d’acord amb els supòsits inclosos en la legislació sectorial aplicable (...)”;

- **VIOLÈNCIA ECONÒMICA:** “Consisteix en la privació intencionada i no justificada de recursos per al benestar físic o psicològic d’una dona i, si escau, de llurs fills o filles, en l’impagament reiterat i injustificat de pensions alimentàries estipulades en cas de separació o divorci, en el fet d’obstaculitzar la disposició dels recursos propis o compartits en l’àmbit familiar o de parella i en l’apropiació il·legítima de béns de la dona.”;
- **VIOLÈNCIA DIGITAL:** “Consisteix en els actes de violència masclista i misogínia en línia comesos, instigats, amplificats o agreujats, en part o totalment, amb l’ús de tecnologies de la informació i de la comunicació, plataformes de xarxes socials, webs o fòrums, correu electrònic i sistemes de missatgeria instantània i altres mitjans semblants que afectin la dignitat i els drets de les dones(...)”;

- **VIOLÈNCIA DE SEGON ORDRE:** “Consisteix en la violència física o psicològica, les represàlies, les humiliacions i la persecució exercides contra les persones que donen suport a les víctimes de violència masclista. Inclou els actes que impedeixen la prevenció, la detecció, l’atenció i la recuperació de les dones en situació de violència masclista.”;
- **VIOLÈNCIA VICÀRIA:** “Consisteix en qualsevol tipus de violència exercida contra els fills i les filles amb la finalitat de provocar dany psicològic a la mare.”

Formes implícites de les violències masclistes

Aquelles formes de violència inconscients, automàtiques i amb poca reflexió cognitiva que posen en relleu l’acceptació normalitzada d’un ordre social desigual entre homes i dones.

3.2.2. Els àmbits de les violències masclistes

Les dones vivim violència masclista en diferents àmbits de les nostres vides, en diferents etapes de la mateixa i en diferents tipus de relacions i interaccions, multiplicitat derivada de l’amplitud de l’espectre de la societat patriarcal, que transcendeix a totes les esferes de la vida, evidenciat pel fet que la major part de les dones en el món han patit alguna vegada alguna forma de violència en algun dels àmbits de la seva vida pel fet de ser dona. Segons un estudi de l’Organització Mundial de la Salut que va analitzar les dades de prop de 80 països del món, es conclou que 1 de cada 3, o el 35% de les dones del món, han experimentat violència física i / o sexual per part d’una parella, amb variacions regionals que indiquen que les estimacions de prevalença de la violència per part de la parella oscil·len entre el 23,2% als països amb ingressos més alts i el 37% a la regió mediterrània oriental (WHO et al., 2013).

Es poden tipificar els principals àmbits en els quals les dones pateixen violència masclista, d'acord amb la Llei 17/2020, de 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista:

Violència en l'àmbit de la parella

"(...) violència física, psicològica, digital, sexual o econòmica exercida contra una dona i perpetrada per l'home que n'és o n'ha estat el cònjuge (...)"

Violència en l'àmbit familiar

"(...) violència física, digital, sexual, psicològica o econòmica exercida contra les dones i els menors d'edat en el si de la família i perpetrada per membres de la mateixa família o per membres del nucli de convivència, en el marc de les relacions afectives i dels lligams de l'entorn familiar. Inclou els matrimonis forçats. No inclou la violència exercida en l'àmbit de la parella."

Violència en l'àmbit laboral

"(...) violència física, sexual, econòmica, digital o psicològica que es pot produir en l'àmbit públic o privat durant la jornada de treball, o fora del centre i de l'horari establert si té relació amb la feina (...)"

Violència en l'àmbit social o comunitari

"Agressions sexuals; Assetjament sexual; Tràfic de dones amb finalitat d'explotació sexual i amb altres finalitats amb dimensió de gènere; Mutilació genital femenina o risc de patir-ne; Violència derivada de conflictes armats; Violència contra els drets sexuals i reproductius de les dones; Femicidis; Agressions per raó de gènere; Vexacions, tractes degradants, amenaces i coaccions en l'espai públic; Restriccions o privacions de llibertat a les dones; Represàlies pels discursos i expressions individuals i col·lectius de les dones que reclamen el respecte de llurs drets."

Violència en l'àmbit digital

"(...) violència masclista que es produeix a les xarxes de comunicació digitals (...); inclou el ciberassetjament, la vigilància i el seguiment, la calúmnia, els insults o les expressions discriminatòries o denigrants, les amenaces, l'accés no autoritzat als equips i comptes de xarxes socials, la vulneració de la privacitat, la manipulació de dades privades, la suplantació d'identitat, la divulgació no consentida d'informació personal o de continguts íntims, el dany als equips o canals d'expressió de les dones i dels col·lectius de dones, els discursos d'incitació a la discriminació envers les dones, el xantatge de caràcter sexual per canals digitals i la publicació d'informació personal amb la intenció que altres persones agredeixin, localitzin o assetgin una dona."

Violència en l'àmbit institucional

“(...) accions i omissions de les autoritats, el personal públic i els agents de qualsevol organisme o institució pública que tinguin per finalitat retardar, obstaculitzar o impedir l'accés a les polítiques públiques i a l'exercici dels drets que reconeix aquesta llei per a assegurar una vida lliure de violència masclista, d'acord amb els supòsits inclosos en la legislació sectorial aplicable. (...)”

Violència en l'àmbit de la vida política i l'esfera pública de les dones

“La violència masclista que es produeix en espais de la vida pública i política, com les institucions polítiques i les administracions públiques, els partits polítics, els mitjans de comunicació o les xarxes socials (...)”

Violència en l'àmbit educatiu

“Qualsevol tipus de violència que es produeix en l'entorn educatiu entre els membres de la comunitat educativa (...)”

Altres formes de violència

“Qualsevol altres formes anàlogues que lesionin o puguin lesionar la dignitat, la integritat o la llibertat de les dones”

3.3. La violència vers les dones grans

Una violència que encara roman oculta a l'espai privat

Tot i que la violència contra les dones grans és generalitzada, acostuma a quedar amagada per motius molt diferents:

- d'una banda, es produeix principalment en l'entorn domèstic o de cura que es troba reclus, a diferència d'altres formes de violència que són més freqüents i que es produeixen a l'espai públic;
- d'altra banda, sol ser una forma de violència continuada i cronificada al llarg dels anys, especialment la violència perpetrada per la parella, produint una normalització de les dinàmiques abusives i una reducció de la capacitat d'identificació per part de les dones i les persones del seu entorn. A més, i en general, les dones grans tenen menys recursos personals (físics i psicològics) degut a la seva edat, per defensar-se.

Tanmateix, no només es produeix en l'àmbit de la parella, sinó que es produeix en diversos àmbits, amb múltiples formes, sovint entrecruades, infringides per diversos autors, inclosos fills o néts, altres membres de la família o persones cuidadores en l'entorn domèstic o institucional i altres actors, més o menys propers a les dones. La violència cap a les dones grans té, d'aquesta manera, un caràcter transversal a totes les esferes de la vida de la persona i pot ser perpetrada per qualsevol persona de l'entorn més pròxim de la dona, com veurem a continuació.

Una violència invisible

La invisibilitat d'aquesta forma de violència no prové només del fet que es produeix principalment en espais domèstics i que sovint passa sense ser detectada, sinó també perquè pugui quedar amagada sota una categorització de “maltractament a les persones grans” perquè, entre d'altres, no s'hagi incorporat la perspectiva de gènere en l'anàlisi de la situació, no es pugui determinar el gènere de l'agressor o que, amb la nova incorporació de la violència institucional a la Llei de violències masclistes, el gènere de l'agressor pot no ser conclouent, ja que es poden identificar violències masclistes exercides per dones especialment en la relació de cures. La invisibilitat, però, principalment es produeix per la **normalització social vinculada a l'edatisme**, que comporta un mandat, per les dones i per tota la societat, que dicta que en les edats més avançades les situacions de desigualtat o violència tenen una baixa probabilitat de ser resoltes o, si més no, que l'efecte transformador que es pot obtenir arran d'una intervenció és molt baix a causa de l'edat de les dones i, per tant, ja no és necessària la inversió de recursos personals o socials.

La solitud no volguda

Aquesta invisibilitat de les violències vers a les dones grans és **ampliada per la solitud no volguda**, bastant freqüent entre les dones de més edat, a causa de diversos factors com la seva longevitat (en comparació amb els homes), la mobilitat reduïda d'algunes d'aquestes dones, la seva exclusió forçada del treball productiu i la bretxa generacional que exclou a les dones de moltes de les activitats socials adreçades a altres grups poblacionals degut a l'efecte de l'edatisme.

Per solitud podem entendre “una vivència que es caracteritza per la percepció i valoració que cada persona fa sobre la seva xarxa social quantitativament i qualitativament i el suport real que aquesta li ofereix.” (López Vega, D. J. et al., 2014), la qual cosa pot implicar sentiments de buit i de pèrdua del sentit de la vida, especialment en dones grans que senten que es troben en una fase final del cicle vital.

Els canvis actuals en l'estructura familiar han normalitzat que actualment les persones grans visquin soles i ja no, en la seva majoria, en una família extensa. A aquest factor que es considera de risc cal afegir el nivell socioeconòmic baix de les dones grans (afectades per la bretxa salarial al llarg de tota la seva vida i ara per la bretxa en les pensions), i, com s'ha comentat abans, l'estat de salut global constitueix també un factor de risc per a la solitud no desitjada.

La invisibilitat prové, així mateix, de la **disminució gradual de les interaccions socials** que les dones grans tenen a mesura que envelleixen, però la base d'aquesta disminució no se sustenta tant en el deteriorament físic i cognitiu, sinó sobretot en les desigualtats en la participació social provocades per aquest mandat edatista que determina que les persones grans es troben en una etapa vital de dependència i no d'aportació material a la societat i, en conseqüència, els seus espais, a partir de la jubilació, es veuen reduïts a l'espai domèstic, d'atenció a les persones grans o de promoció de l'envelliment actiu en centres cívics o entitats socials.

A més, la combinació de l'edat i el sexisme contribueix al fet que les dones grans que pateixen violència masclista en l'àmbit de la parella sentin que el seu problema és invisible, ignorat, incomprès i, en algunes ocasions, fins i tot amb manca de credibilitat (Weeks i LeBlanc, 2011 a Casado Verdejo i Bárcena Calvo, 2014).

Formes específiques de violència cap a les dones grans

Un factor principal d'aquesta invisibilitat també és la manca d'òptica de cycle vital en el marc general de les violències masclistes, que fa que en la definició de les tipologies i el plantejament de recursos d'abordatge s'invisibilitzin certes formes de violència masclista que viuen les dones grans i les deixa enrere en els recursos que haurien d'acompanyar-les en el procés de sortida i recuperació de la violència. Així doncs cal destacar que, a més, de les formes més habituals de violència envers les dones, esmentades anteriorment, també cal tenir present que hi ha formes de violència que, fins ara, s'han analitzat tenint com a única base l'edatisme, però que afecten a les dones grans de manera desproporcionada.

Aquest tipus de violències, tal com s'ha dit abans, s'han conceptualitzat en el Tractat de Toronto en el marc de les violències o maltractaments envers les persones grans, encara sense la inclusió d'una òptica de gènere, però l'experiència pràctica d'intervenció amb dones grans, les principals dades judicials i la mirada de les persones professionals -en estudis en l'àmbit nacional i internacional, com veurem de seguida- apunten que la majoria de maltractaments que es donen cap a persones grans incideixen sobre les dones i que poden tenir una doble base, no només l'edatisme sinó també el masclisme, i per tant, és inevitable ampliar la mirada a la incorporació de la perspectiva de gènere. Per altra banda, les violències cap a les dones grans tampoc han estat incloses en l'espectre de les violències masclistes, que es van definir des d'una mirada cega al cycle vital i que generalitza les violències masclistes sense tenir en compte les idiosincràsies dels diferents grups d'edat.

Atenent a aquest buit es fa necessari incorporar un marc de definició des de la intersecció entre el sexisme i l'edatisme que ens permeti començar a explorar, valorar i verificar si aquestes formes específiques de violència envers les persones grans poden tractar-se, també, en una proporció encara impossible de determinar, de violències masclistes. Donat que es veuen incrementades i diversificades en les dones grans pel fet de ser dones, prenent una major rellevància en el moment que comença a haver-hi la necessitat de suport social i personal i que les pot portar a una situació de dependència, amb menys o més grau, de persones cuidadores formals o informals, i les exposa a altres possibles situacions de violència específiques, com podrien ser si compten amb una justificació basada en l'abús i discriminació que es producte d'una relació de poder de l'home sobre la dona:

- A. La negligència:** La negligència, no sempre inclosa en els discursos sobre la violència masclista, és definida per l'OMS com la negativa o el fracàs de les persones cuidadores responsables de proporcionar assistència a una persona gran en la cura de tasques de la vida diària. Es poden apuntar com a exemples, no proporcionar nutrició adequada, no realitzar la higiene, negar l'accés a l'atenció mèdica necessària, entre d'altres;
- B. L'abandonament:** Constitueix una forma extrema de negligència i es caracteritza per la deserció de la persona o institució que té cura i custòdia de la persona gran i la desempara;
- C. L'abús financer:** L'abús i explotació financera constitueixen una forma d'abús que descriu accions d'ús il·legal o indegut dels diners o béns d'una persona gran. Encara que la violència econòmica estigui tipificada com a una violència masclista, l'abús econòmic de les dones grans té unes característiques especials d'abús de la seva edat per tal d'obtenir beneficis dels seus ingressos o del seu habitatge;

D. La vulneració de drets humans: l'agressió, privació o no reconeixement dels drets fonamentals com la llibertat, la dignitat, la intimitat, la participació, la confidencialitat, etc. Inclou: la pèrdua del dret a la intimitat o la privacitat o les pertinences, la negació del dret a decidir sobre aspectes de la vida privada com, a on i amb qui es vol viure, rebre visites o amb qui relacionar-se.

També inclou forçar l'ingrés de la persona en una residència o institució, a més de desallotjar-la del seu domicili (assetjament immobiliari).

Aquestes formes de violència, vinculades específicament a la longevitat, no compten encara amb un enfocament de gènere, que en el moment en què s'incorpori podria portar-nos a observar altres formes de violència masclista que fins ara no s'han inclòs com a tipologies en les definicions oficials de la mateixa.

Altres característiques particulars de la violència envers les dones grans

La recerca acadèmica conclou que les formes d'abús són diferents també segons la cohort d'edat, amb més violència física envers les dones grans respecte les d'edats més joves dins el continu de la vellesa, i més abús i negligència verbal a l'extrem d'edat més elevat (Brownell, 2015).

Segons la iniciativa DAPHNE III (Projecte AVOW) del 2011 a la Unió Europea, les taxes generals de prevalença de maltractament en dones de més de 60 anys, informades pels països que van participar en l'estudi de prevalença (Àustria, Bèlgica, Finlàndia, Lituània i Portugal) són:

- Maltractament emocional: **23,6%**
- Explotació financera: **8.8%**
- Violació de drets: **6.4%**
- Maltractament sexual: **3.1%**
- Maltractament físic: **2.5%**

A això, cal afegir-hi la prevalença de problemes de salut mental relacionats amb l'envelliment i que afecten les persones de més edat: a Espanya, entre un 3 i un 4% de la població entre 75 i 79 anys està diagnosticada d'alzheimer, la forma més comuna de demència, i aquest nombre augmenta fins al 34% en majors de 85 anys, afectant principalment a dones.

A Catalunya hi ha més de 86.000 casos diagnosticats, i la majoria es corresponen a dones.

Aquests són **factors que augmenten el risc de victimització** en el sentit que és més probable que les dones no puguin reaccionar, interpretar o actuar sobre la violència patida. Però no són els únics: segons una revisió sistemàtica d'estudis acadèmics sobre aquesta matèria; Casado Verdejo i Bárcena Calvo (2014) van identificar altres factors de risc associats a la prevalença de violència envers les dones grans.

Els més importants van ser:

1. Haver patit altres tipus d'abús o violència en altres etapes de la vida;
2. La influència de certs valors tradicionals quan es produeixen episodis de violència, generalment vinculats a silenciar-los;
3. Estar divorciada o separada;
4. Dependència econòmica;
5. Nivell educatiu baix;
6. La manca de suport comunitari i de xarxes de suport, ja que es considera que les relacions socials i familiars són de crucial importància en termes d'apoderament en la vida adulta.

Un estudi més recent, de l'any 2017, va utilitzar la mateixa metodologia de revisió sistemàtica per analitzar dades de més de 800 estudis a escala internacional, dels quals en 19 estudis s'han explorat en profunditat dades de prevalença. Les conclusions han estat les mateixes que les de l'estudi anterior respecte als factors associats amb la violència envers les dones grans: es va identificar una major prevalença de violència entre les dones amb factors socioeconòmics específics, com ara els ingressos baixos, la baixa escolarització, i el divorci/separació (Warmling, D., Lindner, S. R., & Coelho, E. B. S., 2017).

A més, l'estudi de Casado Verdejo i Bárcena Calvo (2014) es va centrar també a posar de manifest les especificitats de la violència que pateixen les dones grans a mans de les seves parelles i va arribar a altres conclusions com les següents:

- l'alta prevalença d'aquest tipus de violència, que algunes autores i autors estimen en el 29,4%, amb una durada mitjana de 21 anys per a les dones de més de 55 anys;
- diversos estudis emfatitzen que aquest tipus de violència no és comunicada per la víctima en moltes de les ocasions en què es produeix;
- altres estudis posen èmfasi en les dificultats per detectar-la que tenen les professionals de la salut consultades per dones grans en situació de violència en la parella.

Un altre dels països europeus en els quals s'han desenvolupat estudis concrets sobre el maltractament a les persones grans és Noruega, que va identificar una prevalença d'entre 6.8% i 9.2% en tots dos sexes, d'abusos psicològics, físics, sexuals i econòmics (Sandmoe, A., Wentzel-Larsen, T., & Hjemdal, O. K., 2019). Una de les conclusions rellevants a apuntar d'aquest estudi és que el risc d'exposició a la violència i l'abús en la vellesa era substancialment major si la víctima havia estat exposada a la violència abans en la seva vida.

El 12,7% de participants va informar que havia sofert violència física greu i el 5,6% va informar que havia sofert agressió sexual greu abans dels 65 anys. Aquí hi havia clares diferències de gènere; més homes havien sofert violència física mentre que més dones havien sofert agressió sexual.

Una altra de les conclusions rellevants d'apuntar es refereix a les conseqüències en la salut física d'haver patit violència a la vellesa, específicament per les dones: significativament més dones que homes que van ser víctimes de violència van reportar malalties cardiovasculars, vessaments cerebrals i lesions. Tot i la fotografia que ja ens aporten els estudis anteriors, importa encara referir un dels estudis europeus més recents i exhaustius sobre el maltractament a les persones grans, que va ser desenvolupat pel projecte TISOVA i que també ha aprofundit sobre la violència envers les dones grans (doncs estava impulsat per entitats europees referents en l'àmbit de les violències masclistes) en tres països europeus: Estònia, Finlàndia i Grècia. Algunes de les **recomanacions apuntades** per aquest estudi coincideixen amb la literatura acadèmica i amb altres estudis desenvolupats en altres països, d'entre les quals es poden destacar les següents conclusions, per la influència que poden tenir en la millora del coneixement i abordatge de les violències masclistes en aquesta etapa de la vida de les dones, ja que l'edat encara està essent un factor de discriminació i exclusió important també en el marc de les violències masclistes i ens permeten avançar en la reflexió si hi ha diferències entre les concepcions i solucions segons l'edat que tenen les dones:

1. Els problemes relacionats amb el maltractament a persones grans es troben en un segon pla en els debats públics;
2. Les activitats de sensibilització pública són febles o inexistents;
3. És fonamental conscienciar al públic sobre el problema de la violència cap a les dones grans, centrant-se no sols a combatre els estereotips, sinó també a millorar el coneixement de les persones grans i els seus drets, inclosos els serveis de suport disponibles per a les que pateixen abusos;
4. Se subratlla la importància de millorar els mètodes de prevenció i de detecció per part dels cossos policials;
5. La informació sobre la violència i el suport disponible ha de ser fàcilment accessible per a totes les persones grans, independentment de la seva competència tècnica, facilitant-los-hi l'accés a informació, no només en línia, sinó també en format imprès, difós periòdicament en els espais on es reuneixen i es troben, a més dels entorns sanitaris i els centres residencials;
6. Importància d'implementar la coordinació entre les i els professionals de l'atenció primària de salut, l'atenció a llarg termini i els serveis socials que s'ocupen de les persones grans per garantir un accés més fàcil i un intercanvi d'informació en els casos de maltractament a persones grans;
7. Centrar-se en millorar el coneixement de les persones grans i com poden defensar els seus drets, i a qui poden demanar ajuda en cas que pateixin violència;
8. El finançament i els recursos haurien d'assignar-se especialment a l'acolliment de les dones grans víctimes de violència;
9. S'ha d'establir la cooperació i l'intercanvi d'informació entre els diferents serveis de suport especialitzats i les autoritats locals (per exemple, cases d'acollida per a dones, ONG, residències, professionals de la salut, policia i serveis socials) per reduir la victimització secundària i garantir una reacció ràpida en casos de violència.

3.4. La perspectiva interseccional

La perspectiva interseccional permet superar el reduccionisme que comporta percebre les diferents opresions com a realitats que es posen de manifest de manera independent. La interseccionalitat és una eina analítica que permet comprendre i visibilitzar com funcionen les diferents categories i com, de forma interrelacional, es creuen i donen lloc a diverses formes d'opressió i discriminació.

Així mateix, a les violències que pateixen les dones pel fet de ser-ho s'han de sumar altres violències estructurals que amplifiquen la violència masclista. Alguns exemples són les violències vinculades a factors de classe, edat, capacitats, procedència racial/ètnica, sexuals, religiosos, de nacionalitat, entre altres. La intersecció entre aquestes diferents formes d'opressió i aquests creuaments contribueixen a experiències úniques d'exclusió i privilegi que volem identificar i que es relacionen directament amb contextos històrics i socioculturals concrets, constituint una matriu de dominació que reflecteix les diferents formes en que les diferents opresions travessen la vida de les dones i configurant experiències individuals heterogènies.

A totes les dones les travessa el pes de la perpetuació dels rols de gènere, els factors de diferenciació social i la conseqüent discriminació, el que posa en evidència que les dones no constitueixen un grup homogeni en la societat i que aquestes interseccions contribueixen a configurar un ésser social travessat per més que l'acumulació d'aquestes identitats, conformant una identitat pròpia.

En el cas concret de l'envelliment, el concepte de gènere apareix com un concepte majoritàriament relacional i clarament heterogeni, de manera que també en el procés d'envelliment s'entén que aquest constitueix una experiència diferencial per a les persones que el viuen i les persones que l'acompanyen. Complementàriament, dins d'aquesta heterogeneïtat es perceben diferents formes d'intersecció de factors personals, socials, econòmics, geogràfics i altres que configuren un ampli ventall de formes de viure l'envelliment.

La intersecció de gènere i edat -o millor dit, de sexisme i edatisme- pot incrementar les desigualtats i la vulnerabilitat a la violència de les dones de més de 60 anys a causa de la major normalització social d'aquesta violència, a una comprensió i percepció ampliada de la seva posició de subordinació per part dels homes que exerceixen violència i una disminució d'estratègies i recursos personals per a enfrontar la violència.

3.5. L'impacte de l'edatisme i la incorporació de l'enfocament de cycle vital

Des de l'exposició realitzada al punt anterior veiem com en el marc d'una anàlisi interseccional de les violències masclistes, la incorporació de l'enfocament del cycle vital ens permetrà identificar, de manera detallada, les particularitats de les violències masclistes en aquesta etapa de la vida considerant, en primer lloc, que les dones grans són diverses, que representen un percentatge molt diferent en els grups d'edat inferiors i superiors, amb bagatges i experiències vitals molt plurals que no podem comprendre ni ens permetrà donar una resposta adequada si reduïm la mirada de l'experiència de la vellesa en les dones a un sol grup homogeni que està integrant a dones que entre elles hi ha una diferència d'edat de fins a 40 anys o més.

Per altra banda, també ens permeten reflexionar sobre els diferents rols i expectatives socials que encara existeixen sobre les dones segons el moment del cicle vital al qual es troben, així com la diversitat de cultures generacionals que conformen el seu sistema d'apenentatge vital de les desigualtats de gènere i les violències masclistes i que s'hauran de tenir en compte en aspectes d'alta rellevància en la percepció, l'auto identificació i la identificació de l'entorn personal i social i el plantejament dels recursos d'abordatge de les violències masclistes.

El procés d'envelliment es desenvolupa al llarg de tota la vida i diversos àmbits de la vida es veuen atravesats a mesura que avancem en edat. El moment de cicle vital que coincideix amb l'etapa de la vellesa pot estar marcat, d'una banda, per variables que venen determinades per la història de vida de cada persona i, per altra banda, per variables socioculturals, econòmiques i de salut (del Valle Gómez, 2013) que caldrà considerar alhora de millorar el coneixement i la resposta a les violències masclistes.

Nivell individual

L'envelliment biològic constitueix un procés que es manifesta de forma heterogènia entre la població al llarg de tota la vida, però que implica alguns canvis en la salut física i mental amb característiques comunes a mesura que som més grans. Aquests són, de manera general, canvis en la salut física que passen per la disminució gradual de la mobilitat, el deteriorament funcional, més susceptibilitat a infeccions, diabetis i problemes cardíacs, major necessitat de temps de recuperació de malalties, disminució gradual de la memòria -acompanyada de demència en un percentatge elevat de casos- i d'altres funcions cognitives, que es poden agreujar per altres malalties i factors socials com l'aïllament social o l'exclusió.

A més, el procés d'envelliment físic, i segons l'Organització Mundial de la Salut, té repercussions pel que fa a la salut mental, a mesura que la persona gran va sent conscient de les seves limitacions físiques, de l'empitjorament de la seva salut i, en edats més avançades, passa per diverses experiències de dol per la mort de persones estimades.

Aquest últim és un factor important a tenir en compte donat l'augment de l'esperança mitjana de vida -que es reflecteix especialment en les dones- la qual cosa es tradueix sovint en llargs anys de soledat en edats més avançades.

Tot i que el procés d'envelliment porta a un procés de deteriorament, cal evitar consideracions estereotipades i homogeneïtzadores, doncs aquesta realitat de deteriorament o dependència es dona de mitjana a partir dels 75 anys d'edat i en cada interval d'edat d'aquest gran grup poblacional hi haurà condicions personals i socials molt diverses.

Nivell familiar

Actualment, encara s'identifiquen rols diferenciats entre homes i dones a la família, amb les dones sent les principals cuidadores de la llar i responsables de les cures als membres de la família. L'última enquesta d'usos del temps realitzada a Catalunya, de l'any 2011, revela que les dones, en un dia mitjà, dediquen 1h52mns més que els homes a les activitats de la llar, entre les quals es compten les activitats culinàries, el manteniment de la llar, les compres i serveis, l'atenció de les nenes i els nens i les persones membres de la llar, entre d'altres.

Aprofundir en l'impacte d'aquests rols en la vellesa ens permet observar la diversitat de realitats de les dones segons el seu moment vital. El procés d'envelliment ve a canviar aquestes dinàmiques, d'una banda, perquè trenca amb la relació amb el treball productiu i, d'altra banda, perquè genera altres expectatives sobre les dones per part de la família, centrades moltes vegades en el rol de cuidadora de néts i nétes o, fins i tot, de filles i fills que han abandonat tard la llar familiar, que hi retornen per dificultats econòmiques o perquè tenen necessitats de cura per dependència.

Aquest retorn a la llar i la dedicació a temps complet a les tasques de cura suposa, moltes vegades, un canvi en la percepció de si mateixa a la família i de les seves responsabilitats, encara que també, i freqüentment, exposant la seva dependència d'aquesta mateixa família.

El tancament de l'etapa laboral, el retorn complert a un rol familiar centrat en la vida privada, constitueixen processos complexos d'adaptació individual i d'exposició a les violències.

Nivell social

En una societat com l'actual en què el reconeixement social passa en gran part pel paper de la persona en l'àmbit productiu, l'envelliment constitueix un factor de risc d'exclusió de la vida pública per a moltes dones que no han pogut accedir al mercat de treball formal.

Tal com assenyala del Valle Gómez (2013), "el canvi d'etapa vital es pot viure com una oportunitat i un desafiament, però també es poden experimentar intermitències d'adaptació, rebuig, tristesa, avorriment... Es tracta d'una nova manera de ser al món i als entorns familiars i socioafectius: un temps de vida que adquireix un altre significat, que s'enfronta a nous riscos, reptes i oportunitats vitals."

Les desigualtats estructurals que afecten les dones en tots els àmbits de la seva vida es veuen, així, ampliadades en aquesta etapa de la vida. Si agafem com a exemple l'indicador de la bretxa salarial, encara existent entre els ingressos de dones i homes, veiem com aquesta canvia amb l'edat, fins a aconseguir el seu valor més alt, el 44,9%, en la franja de població de més de 65 anys⁴.

Observar la diversitat que ens ofereix l'enfocament de cicle vital ens permet, per una banda, entendre la multiplicitat de factors que influeixen la vivència de les dones i les persones de més edat i, per l'altra banda, evitar discriminacions en el garantiment de drets a l'hora d'abordar les violències masclistes, visibilitzant la representació i heterogeneïtat de les dones grans com a grup social.

Aquesta recerca té, així mateix, un posicionament crític amb l'edatisme que sol estar present en la representació social de les dones de més edat i que constitueix una forma de discriminació evident basada a l'atribució de valor personal i social a les persones segons la seva relació amb el món productiu, sota un paraigua funcionalista de la societat. La discriminació per edat té, aleshores, tendència a infantilitzar o menysprear a les persones no actives, considerant-les com a no productives i, per això, amb menys valor social i humà. L'edatisme aboca també una imatge de les dones grans com a persones vulnerables i dependents per estar fora de l'àmbit laboral i trobar-se en una edat post-reproductiva que no entra en els cànons que exalta el patriarcat.

4. Dades INE 2009-2017.

Per fer front a la tendència edatista, és important, per exemple, visibilitzar les dones grans que treballen o són activistes per evitar que s'invisibilitzin algunes formes de violència masclista com l'assetjament sexual en l'àmbit laboral o com aquesta normalització social de la discriminació per edat provoca que una violació a una dona dependent ingressada en una residència es relati i se'n mostrin les imatges a la televisió sense repercussió ni rebuig social⁵

Per altra banda, l'enfocament crític a la tendència edatista ens permet també desafiar els posicionaments que normalitzen la cronificació de les violències masclistes en dones grans i les atribueixen (i justifiquen) a factors generacionals comuns a una determinada època i tàcitament acceptats com a part de les dinàmiques de relació d'aquestes èpoques. Això constitueix una greu vulneració dels drets de les dones i fa que les dones experimentin una pitjor experiència d'envelliment que els homes a causa de la doble discriminació provocada pel masclisme i l'edatisme (Marvin Formosa, 2001).

4. Marc legal de les violències masclistes

En aquest apartat es farà un repàs de les normes legals vinculants, que legislen l'abordatge de les violències masclistes d'una manera general, per centrar-nos després en els diferents marcs legals i instruccions més o menys vinculants, o sigui, protocols d'actuació i altres recomanacions que es centren directament en l'abordatge de la violència masclista envers a les dones grans.

4.1. Marc legal internacional de les violències masclistes

Encara que la Declaració Universal dels drets Humans de l'ONU, ratificada l'any 1948, ja fes esment concret a la igualtat entre dones i homes en l'àmbit de drets, és només en la Convenció sobre l'Eliminació de Totes les Formes de Discriminació contra la Dona (CEDAW⁶), un tractat Internacional de les Nacions Unides de l'any 1979 i ratificat per Espanya en 1984, que es reconeix clarament i s'anomenen les discriminacions específiques que afecten les dones pel fet de ser-ho i s'estableix la violència envers les dones com un dels punts a abordar a escala mundial.

És al llarg dels anys 90 que es produeix un gran desenvolupament de la legislació internacional en matèria d'abordatge de les violències masclistes i que després és adaptada progressivament pels diversos països a escala global.

Ens referim a recomanacions com les emeses pel **Comitè per a l'Eliminació de la Discriminació contra la Dona (CEDAW)** al 1989 i al 1992; a les conclusions de les diverses **Conferències de les Nacions Unides**, sigui la **Conferència Mundial de Drets Humans de les Nacions Unides i la Declaració i Programa d'Acció de Viena** del 1993- en que es conceptualitzen per primera vegada de forma integral les definicions de les principals formes de violències que afecten a les dones- o sigui la **IV Conferència mundial de les dones, del Consell de les Nacions Unides, que es va realitzar a Pequín l'any 1995**, i que estableix un conjunt d'objectius estratègics a adoptar pels països participants en el sentit d'erradicar les discriminacions i violències que sofreixen dones i nenes, des d'una perspectiva de reconeixements dels drets humans i focus en l'apoderament de les dones.

5. Telenotícies TV3 (16/03/2020) <https://www.ccma.cat/tv3/alcanta/telenoticies/telenoticies-vespre-16032020/video/6035457/>

6. CEDAW: *Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women*, en Anglès.

Ja en els anys 2000 la Comissió Europea assumeix protagonisme en el desenvolupament de legislació i recursos enfocats en la violència masclista, amb l'aprovació al 2002 de la **Recomanació Rec (2002) 5 sobre la protecció de les dones contra la violència pel Comitè de Ministres del Consell d'Europa** i al 2006 amb la creació de l'**Institut Europeu per a la Igualtat de Gènere**, amb l'objectiu general de contribuir i impulsar la promoció de la igualtat de gènere.

A l'any 2011 s'aprova el **Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència contra les dones i la violència domèstica** (també conegut com el Conveni d'Istanbul), i molta de la seva importància es deu a que és jurídicament vinculant, creant un "marc legal integral i un enfocament per a combatre la violència contra les dones".

4.2. Marc legal internacional del maltractament i violències cap a les dones grans

L'any 1991 les Nacions Unides aproven la **Recomanació 46/91 sobre la implementació del Pla d'acció internacional sobre l'envelliment**. Aquest Pla estableix uns principis i drets bàsics i universals que s'han d'assegurar a nivell individual, social i institucional cap a les persones grans, entre els quals el dret a viure sense maltractaments físics i mentals.

L'any 2002 les Nacions Unides elaboren el **Pla d'acció internacional de Madrid sobre l'envelliment (MIPAA)**⁷, en el marc de la Segona Assemblea mundial sobre l'envelliment que va tenir lloc a aquesta ciutat i que va comptar amb la presència de representants dels 159 països del món que van signar una declaració política unitària compromentent-se a abordar els reptes específics de les persones grans.

El MIPAA és el primer acord mundial que compromet els governs a vincular les qüestions de l'envelliment amb altres marcs per al desenvolupament social i econòmic i els drets humans. També demana als governs que incloguin les persones grans en el desenvolupament del procés de desenvolupament de polítiques.

Aquest document se centra en tres àrees prioritàries:

1. persones grans i desenvolupament;
2. avançar en la salut i el benestar fins a la vellesa;
3. assegurant entorns propicis i de suport.

Tot i estar avalat per tots els estats, el MIPAA no és legalment vinculant i la seva implementació és voluntària. Cada cinc anys s'organitza una revisió participativa del pla en què es fomenta la participació de les persones grans.

A l'article 13 d'aquesta declaració, s'indica clarament la responsabilitat dels governs dels països "en promoure, proporcionar i garantir l'accés als serveis socials bàsics, tenint en compte les necessitats específiques de les persones grans", apel·lant també a altres agents socials com les autoritats locals, la societat civil, les organitzacions no governamentals, el sector privat, les organitzacions de voluntaris i voluntàries, les pròpies persones grans i les associacions, així com les famílies i les comunitats.

7. *Madrid International Plan of Action on Ageing (MIPAA)*, en Anglès original.

Després d'això, també s'afirma que “els governs tenen la responsabilitat principal de proporcionar lideratge en qüestions d'envelliment i en la implementació del Pla d'acció internacional sobre l'envelliment, 2002”.

També l'any 2002 la Organització Mundial de la Salut elabora la **Declaració de Toronto per a la Prevenció Global del Maltractament de les Persones Grans**, que per primera vegada defineix clarament el maltractament envers les persones grans com:

“l'acció única o repetida, o la manca d'una resposta adequada, que causi danys o angoixa a una persona gran i que tingui lloc dins de qualsevol relació on existeixi una expectativa de confiança” (OMS, INPEA 2002).

El maltractament a les persones grans comprèn des d'accions violentes, com ara agressions físiques, sexuals i psíquiques, fins a conductes passives o d'omissió de l'atenció, com la negligència, les quals també repercuteixen negativament sobre el benestar de la persona. Les persones grans són especialment vulnerables als abusos econòmics, és a dir, a l'ús inadequat dels seus fons i recursos per part d'alguns membres de la família o altres persones cuidadores (OMS, INPEA 2002).

L'any 2010, el Comitè per a l'Eliminació de la Discriminació contra les dones (CEDAW), en la seva 47a sessió, va emetre la **Recomanació general núm. 27 sobre les dones grans i la protecció dels seus drets humans**. En aquesta, es reconeixen les múltiples formes de discriminació viscudes per les dones grans, posant també l'accent en el fet que aquestes no constitueixen un grup homogeni sinó que configuren una àmplia diversitat d'experiències, coneixements i habilitats.

Aquesta recomanació estableix una àmplia varietat d'àmbits i aspectes prioritaris a tenir en compte en l'abordatge de la violència cap a les dones grans. Destaquem els següents:

- L'impacte de les desigualtats de gènere al llarg de la seva vida i la conseqüent discriminació que experimenten les dones grans com a resultat de l'assignació injusta de recursos, el maltractament, la negligència i l'accés limitat als serveis bàsics;
- La presència de discriminacions exacerbades per altres condicions més enllà del gènere i l'edat com són les condicions socio-econòmiques, educatives, familiars, productives, etc., el que porta també a la dimensió múltiple de les discriminacions, especialment en els casos en què les dones siguin part d'una minoria (ètnica, religiosa, d'orientació sexual, etc.);
- El fet que gran part de la negligència cap a les dones grans sovint es relacioni amb que ja no se les considera actives en les seves funcions productives i reproductives, per la qual cosa se les considera una càrrega per a les seves famílies i per a la societat.

També a l'any 2010, i mitjançant la resolució 65/182, les Nacions Unides van crear el **Grup de Treball de Composició Oberta sobre l'Envelliment (OEWG)**. Aquest grup de treball, té el mandat de treballar per l'establiment d'una Convenció Internacional dels Drets de les Persones Grans i treballa per definir la diversitat de vulneracions de drets, identificar possibles llacunes i la millor manera d'abordar-les per respondre a les necessitats d'aquest grup poblacional, abordant, entre d'altres temes, el maltractament a les persones grans. A més, en els darrers anys, el debat de gènere i de les violències masclistes ha estat introduït a les definicions i textos que hauran de nodrir aquesta futura convenció gràcies a la incidència d'algunes entitats de la societat civil acreditades en aquest grup de treball.

4.3. Marc Legal Estatal de les violències masclistes

A l'àmbit estatal, la **Constitució Espanyola del 1978** reconeix els principis de la igualtat i de la no discriminació per raó de sexe, assumint que l'Estat és responsable del desplegament de les polítiques públiques que garanteixin aquests mateixos drets.

No obstant això, no és fins l'any 1989 que **s'aprova la Llei orgànica 3/1989, de 21 de juny, de modificació del CP de 1973** que en el seu article 425 criminalitza per primera vegada la violència habitual en l'àmbit familiar com a acció diferenciada de les lesions en sentit estricte.

A l'any 1999 la **Llei orgànica 14/1999, de 9 de juny, de modificació del Codi Penal de 1995, en matèria de protecció a les víctimes de maltractaments i de la Llei d'Enjudiciament Criminal** atorguen una major protecció a les víctimes de violència, ampliant el cercle dels subjectes del delicte per incloure també als agressors que haguessin tingut una relació amb la víctima en el passat i no sols en l'àmbit d'una relació activa. S'inclou també la violència psíquica i s'introdueixen paràmetres per mesurar la freqüència de la conducta, la pluralitat d'actes, i la proximitat temporal dels mateixos.

Però la llei més integral en matèria de violència de gènere ve l'any 2004 amb la **Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre**, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere que aporta mesures més concretes per a l'erradicació de la desigualtat i la lluita contra la violència masclista.

S'estableixen les mesures per a la protecció integral de les dones víctimes de violència de gènere i dels seus fills i filles, contemplant aspectes preventius, educatius, mesures d'educació i sensibilització, aspectes socials, assistencials i d'atenció a les dones víctimes de violència de gènere.

L'any 2007 marca l'aprovació a nivell estatal de la **Llei orgànica 3/2007, de 22 per a la igualtat efectiva de dones i homes**, que té com a objectiu l'eliminació de les desigualtats per raó de Gènere i se centra en alguns eixos principals com el sistema educatiu, les polítiques públiques, l'ocupació i altres diferents àmbits de la realitat social, cultural i artística per al foment de la Igualtat.

Finalment, **s'aprova a l'octubre de 2013 l'Estratègia Nacional per a l'eradicació de la violència contra la dona 2013 - 2016**, que pretén unificar diferents accions i abastar col·lectius i fronts d'actuació.

4.4. Legislació i recomanacions d'abordatge al maltractament i violències cap a les dones grans en l'àmbit estatal

A l'any 1995 es celebra a Almeria la **Primera Conferència Nacional de Consens sobre l'Ancià Maltractat** (en la seva denominació original) que, per primera vegada a Espanya, tot i que encara no incorpori la perspectiva de gènere, en la seva Declaració es reconeix i defineix el maltractament envers les persones grans com a "qualsevol acte o omisió que generi un dany, intencionat o no; que es produeixi en l'àmbit familiar, comunitari o institucional; que vulneri o faci perillar la integritat física o psíquica, el principi d'autonomia o la resta dels drets fonamentals de la persona i que es pugui constatar de manera objectiva o percebre de manera subjectiva independentment de la intencionalitat o no de l'entorn en què es produeixi: familiar, comunitat o institucions."

A l'Estat Espanyol, la **Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere** assumeix que «les dones víctimes de violència de gènere són un col·lectiu prioritari en l'accés a habitatges protegits i residències públiques per a persones grans» (article 28. Accés a l'habitatge i residències públiques per a persones grans). En els casos en què, entre altres elements, es presumeixi que l'edat representa una especial dificultat per a l'obtenció d'una feina, aquesta circumstància serà tinguda en compte, juntament amb criteris econòmics, per a concedir una ajuda de pagament únic a les víctimes de violència de gènere (article 27. Ajudes socials).

4.5. Marc Legal en l'àmbit autonòmic de Catalunya de les violències masclistes

A Catalunya es va crear al 1987 la **Comissió Interdepartamental de Promoció de la Dona**, per Decret 25/1987, del 29 de gener. Aquesta Comissió tenia com a objectius la promoció de la igualtat de drets, la promoció de la no-discriminació entre homes i dones i la promoció de la participació equitativa de la dona en la vida social, cultural, econòmica i política. Aquesta Comissió va potenciar la creació, a l'any 1989, de l'**Institut Català de les Dones**, amb l'objectiu de “facilitar i reforçar el paper de garant del compliment de la Llei d'igualtat efectiva de dones i homes i de l'aplicació de la seva transversalitat” i “d'elaborar i executar tots els projectes i les propostes relatius a la promoció de la dona, per tal de fer efectiu el principi d'igualtat dins l'àmbit de competències de la Generalitat.”

Des d'aleshores s'han aprovat:

- Set plans d'acció per a la igualtat d'oportunitats per a les dones (1989-1992, 1994-1996, 1998-2000, 2001-2003, 2005-2007, 2008-2011, 2012-2015);
- Un pla integral de prevenció de la violència de gènere i d'atenció a les dones que pateixen violència (2002-2004);
- El pla director de formació en equitat de Gènere de Catalunya 2017-2020.

A més, es va aprovar al 2008 la **Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista**, que marca un pas fonamental per l'abordatge de les violències al territori i que representa una millora qualitativa en relació a la Llei Orgànica de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere aprovada pel Congrés de Diputats el desembre de 2004. Mentre que aquesta llei estatal reconeix drets a les dones afectades per violència masclista estrictament en el marc de la parella o ex parella, la llei catalana amplia la mirada per incorporar totes les formes de violència contra les dones pel fet de ser-ho, denominant-la violència masclista, sortint així de l'àmbit exclusiu de la parella. Aquesta llei permet també la creació dels diferents Serveis de la xarxa d'atenció a les violències masclistes.

La Llei 5/2008 va ser actualitzada al 2020, mitjançant la **Llei 17/2020, del 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista** (DOGC de 24 de desembre de 2020), la qual, entre altres coses, actualitza els àmbits i els tipus de violència que poden victimitzar a les dones. Així, si en la legislació anterior es definien com a àmbits de la violència la violència física, psicològica, sexual i econòmica, amb l'actualització de la llei es consideren també les violències obstètrica i vulneració de drets sexuals i reproductius, la violència digital, la violència de segon ordre i la violència vicària.

Aquesta actualització amplia també els àmbits en els quals pot ocórrer la violència, afegint a la violència en l'àmbit de la parella, en l'àmbit familiar, en l'àmbit laboral i en l'àmbit social o comunitari altres àmbits com l'àmbit digital, l'àmbit institucional, en l'àmbit de la vida política i esfera pública i en l'àmbit educatiu.

Tot i aquestes ampliacions, i la introducció d'un article específic sobre vellesa (Art.69), la nova modificació no transversalitza l'enfocament de cicle vital i aquest article posa l'accent només en la sensibilització i en la capacitat de les dones de conèixer els recursos i les estratègies per afrontar les violències perquè puguin adoptar posicions actives. En canvi, no reconeix una responsabilitat en el treball de sensibilització social per erradicar l'edatisme que exacerba el masclisme en aquesta etapa de la vida ni l'adaptació dels recursos d'abordatge, inclosos els recursos econòmics i d'acollida, per tal de no deixar enrere les dones grans.

Al 2015, la **Llei 17/2015, de 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes**, introdueix com a una de les finalitats de la llei a l'article 1.f) Abordar, prevenir i eradicar, d'acord amb el que disposa la normativa vigent en la matèria, tot tipus de violència masclista contra dones i infants. La mateixa llei estableix també, al seu article 58.3, la creació de l'Observatori de la Igualtat de gènere, adscrit a l'Institut Català de les Dones, que té com a una de les seves àrees prioritàries la violència masclista.

Finalment, cal destacar alguns decrets rellevants per l'abordatge dels drets de les dones, com:

- **Decret 60/2010, d'11 de maig**, de la Comissió Nacional per a una Intervenció Coordinada contra la Violència Masclista;
- **Decret 80/2015, de 26 de maig**, de les indemnitzacions i ajuts per a dones víctimes de violència masclista que estableixen l'article 47 de la Llei 5/2008, i l'article 27 de la Llei orgànica 1/2004;
- **Article 9 del Decret 305/2016, de 18, d'octubre**, que regula el Grup d'Anàlisi dels casos d'homicidi per violència masclista;
- **Disposició addicional tercera del Decret 144/2017, de 26 de setembre**, que regula el Centre d'Estudis, Recerca i Capacitació sobre Violència Masclista.

4.6. Legislació i recomanacions d'abordatge al maltractament i violències cap a les dones grans en l'àmbit autonòmic de Catalunya

Al 2006, l'**Estatut d'Autonomia de Catalunya** inclou en dos articles el reconeixement dels drets de les persones grans, passant per la igualtat, la no discriminació i la participació social:

- **Art. 18.** Dels drets de les persones grans. "Les persones grans tenen dret a viure amb dignitat, lliures d'explotació i de maltractaments, sense que puguin ésser discriminades a causa de l'edat".
- **Art. 40.** Protecció de les persones i de les famílies. "Els poders públics han de tenir com a objectiu la millora de la qualitat de vida de totes les persones [...]" "Els poders públics han de garantir la protecció de les persones grans perquè puguin portar una vida digna i independent i participar

en la vida social i cultural. També han de procurar la plena integració de les persones grans en la societat per mitjà de polítiques públiques basades en el principi de solidaritat intergeneracional [...]” Els poders públics han de promoure la igualtat de totes les persones amb independència de l’origen, la nacionalitat, el sexe, la raça, la religió, la condició social o l’orientació sexual, i també han de promoure l’eradicació del racisme, de l’antisemitisme, de la xenofòbia, de l’homofòbia i de qualsevol altra expressió que atempti contra la igualtat i la dignitat de les persones”.

La **Llei 5/2008, del 24 d’abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista**, refereix a les dones grans en dos articles concrets: en l’article 36 refereix que aquestes dones, bé com les dones amb discapacitat, es consideren un col·lectiu “preferent als efectes de tenir accés a les places de residències públiques, sempre que aquesta sigui l’opció escollida per les dones beneficiàries.” A l’article 69, modificat per la **Llei 17/2020, del 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista**, abans esmentada, inclou al seu Article 69, s’estableix:

“El Govern ha de promoure estratègies eficaces de sensibilització destinades al col·lectiu de dones grans, perquè coneguin els recursos i les estratègies per afrontar les violències contra les dones i puguin adoptar posicions actives davant aquestes situacions, per a la qual cosa ha de facilitar informació específica de violència masclista en dones grans.”

També la **Llei 17/2015, de 21 de juliol, d’igualtat efectiva de dones i homes**, abans esmentada, refereix al seu article 47 que “les administracions públiques han d’elaborar i executar normes que protegeixin les dones grans de qualsevol forma de violència”.

Més enllà d’aquesta normativa legal, ens troben un marc d’altres normatives que mencionen aquesta temàtica i altres documents no vinculants de recomanacions oficials d’abordatge d’aquesta temàtica, que presentem a continuació:

La Carta dels Drets i Deures de la Gent Gran a Catalunya

Aquest document, elaborat a l’any 2003, és un document no vinculant en el que es recullen els cinc principis temàtics proposats per les Nacions Unides, descrits en els documents dels drets humans per a persones de més edat. Aquests **principis** són:

1. DIGNITAT:

“Les persones grans hem de poder viure amb dignitat i seguretat i veure’ns lliures d’explotació i maltractaments físics i/o psíquics, així com de ser tractades dignament sense discriminació per causa d’edat, gènere, ètnia, discapacitat, situació econòmica o qualsevol altra condició.”

2. INDEPENDÈNCIA:

“Inclou l’accés a l’alimentació, l’aigua, l’habitatge, el vestit i l’atenció sanitària adequades, així com l’oportunitat de treball remunerat i l’accés a la capacitat i l’educació.”

3. AUTOREALITZACIÓ:

“Les persones grans hem de poder desenvolupar plenament les oportunitats i les potencialitats a partir de l’accés als recursos educatius, culturals, espirituals, d’oci i temps lliure en la societat.”

4. ASSISTÈNCIA:

“Les persones grans hem de beneficiar-nos de la cura de la família, així com tenir accés als serveis socials, sanitaris i assistencials, i gaudir dels drets humans i fonamentals, quan residim tant en la llar pròpia com en centres d’atenció o institucions.”

5. PARTICIPACIÓ:

“Les persones grans hem de participar activament en la formulació i en les polítiques que afecten directament el nostre benestar, des de la solidaritat amb altres generacions, en una societat per a tothom; aquest principi ha de ser entès des del dret a la lliure associació.”

Manifest del 5è Congrés Nacional de la Gent gran

Al Manifest del 6è Congrés Nacional de la Gent Gran, del 2010, s’exposa: “exigim la posada en funcionament del marc normatiu que doti dels instruments adequats per donar resposta als maltractaments a la gent gran i la provisió dels serveis necessaris per poder respondre de forma adequada i immediata a aquestes situacions -en la mesura que sigui possible- i prevenir el problema.”

Llei 39/2016 de promoció de l’autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència

Aquesta llei estableix la correlació entre l’edat avançada i la dependència en les últimes etapes de la vida, principalment si existeix una situació d’invalidesa i una necessitat de serveis de cura d’aquestes persones. En aquest sentit, especifica les diverses modalitats de suport a la dependència a la qual tenen dret les persones en aquesta situació. Encara que estableixi l’aplicació d’aquests drets, la legislació és omisa quant a la detecció o intervenció de maltractaments.

Llei 12/2017 de 11 d’octubre de Serveis Socials (Art. 7 i 17)

En l’article 7 d’aquesta llei es reconeix el dret d’utilització dels Serveis Socials a les persones grans en situació de vulnerabilitat, risc o dificultat social. Aquest dret també es reconeix, al mateix article, a les víctimes de la violència masclista i des de les diverses manifestacions de violència familiar.

També en l’article 17 es posen en evidència les funcions dels serveis socials en la detecció i atenció a col·lectius vulnerables, en situació de dependència i amb altres dificultats socials, moltes de les quals són més prevalents en les persones de més edat.

El Protocol Marc i Orientacions d’actuació contra els maltractaments a les persones grans

A l’any 2012 la Generalitat de Catalunya va presentar el Protocol Marc i Orientacions d’actuació contra els maltractaments a les persones grans, que pretén ser una eina concreta que es pot utilitzar “en la pràctica professional i institucional en diversos escenaris com els establiments residencials, els centres d’atenció primària, els serveis a domicili i els serveis d’acompanyament, entre altres”.

Aquest document estandarditza l’apropament conceptual al maltractament cap a les persones grans, aportant també indicadors de detecció i pautes d’actuació i procediments a diferents nivells.

Document operatiu de maltractament a la gent gran - Protocol per a l'abordatge de la violència masclista en l'àmbit de la salut a Catalunya

Específicament en l'àmbit de l'abordatge a les violències masclistes vers a les dones grans, la Generalitat de Catalunya va elaborar al 2010 el Document operatiu de maltractament a la gent gran dins del Protocol per a l'abordatge de la violència masclista en l'àmbit de la salut a Catalunya. Aquest document estableix les pautes d'intervenció per a l'abordatge de la violència masclista i el maltractament a les persones grans, sigui en l'àmbit domiciliari o institucional en 3 dimensions d'actuació: prevenció, detecció i atenció i recuperació.

Les **accions de prevenció** inclouen:

- Actuacions de sensibilització i conscienciació de la ciutadania;
- Accions formatives a professionals de la salut, a persones cuidadores en l'àmbit domiciliari i a personal destinat a l'educació per la salut;
- Actuacions adreçades a millorar la qualitat de vida de les persones grans i intervenir sobre les situacions de vulnerabilitat d'aquestes;
- Desenvolupament del treball en xarxa.

Les **accions de detecció** inclouen:

- Pautes per a l'entrevista
- Indicadors d'ajuda a la detecció
- Pautes de valoració

Les **accions d'atenció i recuperació** inclouen dos plans d'intervenció amb pautes detallades segons el o la professional identifiquen una Persona gran en situació de maltractament que no es troba en perill extrem o que sí que es troba en perill extrem. Aquestes pautes inclouen accions de valoració, tractament, derivació i coordinació, que impliquen tant a professionals com també a familiars.

4.7. Anàlisi i conclusions a la normativa catalana

El marc legal que s'ha presentat -i que s'ha estructurat a través de la cerca de tota la informació legal i/o oficial que pugui influir en l'actuació sobre la violència masclista cap a les dones grans- té diverses característiques que importa esmentar com a conclusions rellevants a extreure de la construcció d'aquest mateix marc. Aquestes no són, tanmateix, unes conclusions que entrin en l'anàlisi documental en profunditat, ja que per a això s'hauria d'utilitzar una tècnica d'anàlisi jurídica de més complexitat i que inclogués l'evolució de la legislació, els diferents nivells de legislació en interrelació, etc.

El que es presenta seguidament són reflexions genèriques sobre els punts 4.5 i 4.6, en els quals s'esmenta el marc legal i recomanacions a Catalunya en l'abordatge a la violència masclista de manera genèrica i específicament cap a les dones grans, des d'aquesta doble mirada de la perspectiva del cicle vital i la perspectiva de gènere de les violències masclistes.

		Tipus de document	Enfocament perspectiva de gènere	Enfocament violència masclista	Enfocament: violència masclista cap a les dones grans
2003	Carta dels Drets i Deures de la Gent Gran a Catalunya 2003	Recomanació	No	No	No
2006	Estatut d'Autonomia de Catalunya (Art. 18 i art. 40) 2006	Llei	No	No	No
2008	Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista	Llei	Sí	Sí	No
2010	Manifest del 5è Congrés Nacional de la Gent gran 2010	Incidència	No	No	No
2010	Decret 60/2010, d'11 de maig, de la Comissió Nacional per a una Intervenció Coordinada contra la Violència Masclista	Llei	Sí	Sí	No
2010	Document operatiu de maltractament a la gent gran: Protocol per a l'abordatge de la violència masclista en l'àmbit de la salut a Catalunya 2010	Recomanació	Parcialment	Parcialment	Parcialment
2012	Protocol Marc i Orientacions d'actuació contra els maltractaments a les persones grans 2012	Recomanació	Sí	Sí	Parcialment
2015	Decret 80/2015, de 26 de maig, de les indemnitzacions i ajuts per a dones víctimes de violència masclista	Llei	Sí	Sí	No
2015	Llei 17/2015, de 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes	Llei	Sí	Sí	No
2016	Decret 305/2016, de 18, d'octubre que regula el Grup d'Anàlisi dels casos d'homicidi per violència masclista	Llei	Sí	Sí	No
2016	Llei 39/2016 de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència	Llei	No	No	No
2017	Disposició addicional tercera del Decret 144/2017, de 26 de setembre, que regula el Centre d'Estudis, Recerca i Capacitació sobre Violència Masclista	Llei	Sí	Sí	No
2017	Llei 12/2017 de 11 d'octubre de Serveis Socials (Art. 7 i 17)	Llei	Parcialment	Parcialment	Parcialment
2020	Llei 17/2020, del 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista	Llei	Sí	Sí	No

Com a **conclusions principals** destaquem:

Els documents esmentats en l'àmbit català són tots els documents que -d'una manera més o menys directa- emmarquen principis d'actuació relacionats amb l'abordatge de la violència masclista en dones grans.

Es verifica que molts dels documents existents no són vinculants, ja que no constitueixen lleis sinó principis d'actuació. Quant als documents vinculants, cap constitueix una llei específica sobre l'abordatge de la violència masclista cap a les dones grans ni específica, de manera inequívoca, un enfocament clarament dirigit a la violència masclista que afecta les dones grans en particular.

De tots els documents esmentats destaca la parcialitat de la incorporació de la perspectiva de gènere creuada amb la perspectiva de cycle vital: quan els documents esmenten el maltractament a persones grans no especifiquen les idiosincràsies de la violència masclista.

Els documents esmentats no estipulen les especificitats de la prevenció, detecció, atenció i recuperació de la violència masclista infligida específicament a les dones grans.

Per tot l'anterior, es conclou que no existeix una legislació integral en l'àmbit català que permeti l'abordatge complet de la violència masclista cap a les dones grans, sinó que les possibles actuacions venen marcades per un conjunt dispers de legislació i recomanacions que componen parcialment el marc d'intervenció davant aquesta realitat.

TREBALL DECAMP

5. Anàlisi de dades quantitatives disponibles
6. Anàlisi documental
7. Anàlisi qüestionaris
8. Entrevistes a professionals
9. Entrevistes a dones grans i grup focal

5. Anàlisi de dades quantitatives disponibles

5.1. Introducció

L'anàlisi de les dades quantitatives existents que reflecteixen la realitat de les dones grans víctimes de violència s'ha fet des d'una doble perspectiva.

D'una banda, s'han identificat les dades que ens permeten obtenir una fotografia sobre la incidència de la violència masclista i les formes que adquireix aquesta violència sobre les dones de més de 60 anys (apartat 5.2).

D'altra banda, s'han identificat les dades relatives a les variables que poden limitar la resposta de les dones grans a les situacions de violència masclista o que poden limitar l'actuació dels serveis i les dades que poden indicar factors de vulnerabilitat afegida (apartat 5.3).

La recollida de dades quantitatives rellevants sobre la incidència de la violència masclista envers les dones grans al territori català s'ha realitzat mitjançant:

1. Cerca d'informació oficial online;
2. Suport del Grup de treball d'anàlisi de la violència masclista de l'Observatori de la Igualtat de Gènere de l'ICD;
3. Contacte directe amb responsables de Serveis que van aportar informació.

En total, s'han pogut reunir dades quantitatives de les següents fonts:

- Línia d'atenció contra la violència masclista 900 900 120 - Institut Català de les Dones (ICD)
- Enquesta de la Violència Masclista a Catalunya 2016 - Generalitat de Catalunya
- Dades de Violències sexuals - Departament d'Interior, Generalitat de Catalunya
- Dades del Departament de Salut - Generalitat de Catalunya
- Dades de maltractament a persones grans de Mossos d'Esquadra
- Enquesta de Seguretat Pública, Edició especial sobre les persones grans 2015 - Departament d'Interior, Generalitat de Catalunya
- Dades dels Circuits territorials d'abordatge de les violències masclistes
- Dades de la Direcció General de Serveis Socials de la Generalitat de Catalunya
- Dades de la Oficina de la Gent Gran - Generalitat de Catalunya
- Dades de la Diputació de Barcelona
- Dades dels Serveis d'Intervenció Especialitzada en violències masclistes (SIE) 2019
- Dades dels recursos d'acollida per a víctimes de violències masclistes (SAR, SAAU, SAS⁸) 2019
- Dades de les Oficines dels Serveis d'Informació i Atenció a les Dones (SIAD) i del ICD

8. Serveis d'Acolliment i Recuperació, Serveis d'Atenció i Acollida d'Urgències i Serveis d'Acolliment Substitutori de la Il·lar, respectivament.

5.2. Dades d'incidència i de formes de violència masclista envers les dones de més de 60 anys

5.2.1. Enquesta de la Violència masclista 2016 i Anàlisi de l'enquesta de la Violència masclista 2016 des d'una perspectiva feminista i interseccional

L'enquesta de la violència masclista de Catalunya, realitzada l'any 2016, revela que, de totes les dones que van patir algun episodi de violència a l'últim any, **el 9,9% tenien 65 anys o més**, sent que el grup d'edat amb més prevalença de violència masclista és el grup entre 30 a 49 anys.

Els resultats d'aquest estudi en relació a la violència patida per les dones grans són els següents:

Tipus de violències patides per dones grans	Infància	All llarg de la vida (des dels 15 anys)	A l'últim any
Algun tipus de violència des dels 15 anys	-	45%	-
VM per part d'algú que no és parella	-	33,3%	1,4%
VM per part d'una exparella	-	15%	1%
VM per part de la parella actual	-	10%	4,1%
Algun tipus de violència quan eren nenes	18,4%	-	-

Font: Enquesta de la Violència masclista a Catalunya, 2016.

Encara que aquesta no sigui una dada numèrica, és important referir que en aquest estudi s'ha indagat conjuntament amb les dones el que elles consideren ser les **causes de la violència masclista**.

Les dones grans identifiquen com a principal causa el consum excessiu d'alcohol o drogues per part de l'agressor i, en segon lloc, el masclisme, o sigui, la creença de què els homes han de tenir poder sobre les dones.

5.2.2. Accés i utilització dels serveis de la xarxa d'atenció a les violències masclistes

La xarxa d'atenció a les violències masclistes a Catalunya, formalment constituïda amb el Protocol marc per a una intervenció coordinada contra la violència masclista, aprovat al 2008 amb la Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a erradicar la violència masclista, estableix un conjunt de 9 tipus de serveis públics integrants d'aquesta mateixa xarxa.

Aquests serveis són:

- A. Servei d'Atenció Telefònica Especialitzada
- B. SIAD: Serveis d'informació i atenció a les dones
- C. SIE: Serveis d'Intervenció Especialitzada en violència masclista
- D. SAS: Serveis d'Acolliment Substitutori de la Llar
- E. SAR: Serveis d'Acolliment i Recuperació
- F. SAAU: Serveis d'Atenció i Acollida d'Urgències
- G. STPT: Serveis Tècnics de Punts de Trobada
- H. OAVD: Oficines d'Atenció a la Víctima del Delicte
- I. MMEE - Grups d'Atenció a la Víctima

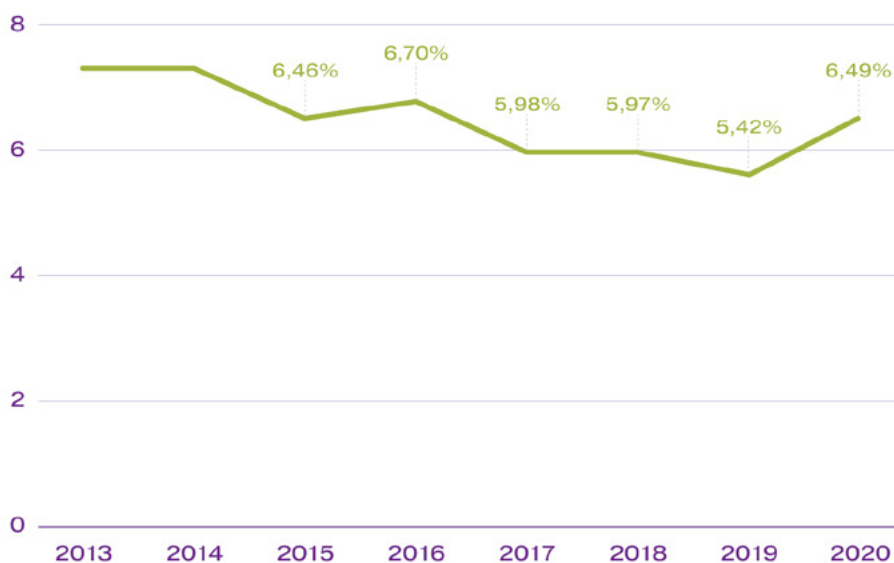
Analitzarem, segons les dades disponibles, quin tipus d'accés, quins objectius tenien i sota quines circumstàncies han accedit a aquests recursos les dones de més de 60 anys a Catalunya, així com quines dades han pogut recollir aquests serveis que ens poden oferir una fotografia actualitzada i real de la violència cap a les dones grans del territori.

A. Telèfon 900 900 120, gestionat per l'ICD

Entre l'any 2013 i l'any 2020 (entre gener i setembre) la mitjana percentual de trucades a la línia que eren relatives a situacions de violència en la població de dones de més de 60 anys va ser de **6,46% del total de trucades** a aquesta línia i amb una variació anual residual.

És important referir que les dades d'edats no es desglossen més enllà dels 60 anys pel que no és possible saber si existeix més incidència en algun rang d'edat posterior als 60, així com que a les dades recollides en dones menors de 60 anys s'apliquen intervals de 9 anys.

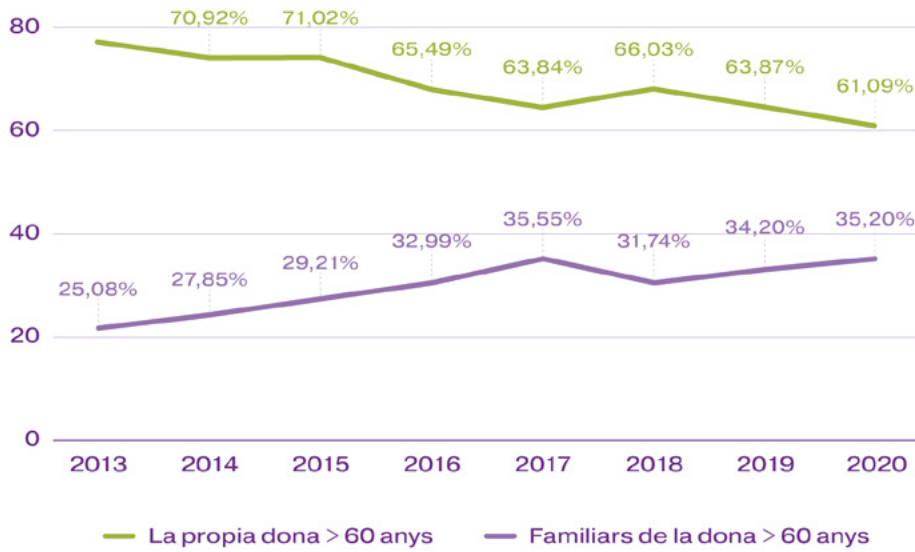
% de trucades a la Línia d'atenció contra la violència masclista de dones de més de 60 anys

Font: Observatori de la Igualtat de Gènere (OIG), Institut Català de les Dones.

És rellevant esmentar també la dada que la majoria de trucades a aquesta línia relatives a violència masclista cap a dones grans s’han realitzat per la pròpia usuària, encara que des de l’any 2013 fins a finals de setembre de 2020 es registri un clar descens d’aquesta tendència, com es pot veure en el gràfic següent. A mesura que es verifica aquest descens, guanyen protagonisme les trucades realitzades per les famílies i, de manera residual, les trucades realitzades per professionals, possiblement revelant una perduda progressiva d’autonomia.

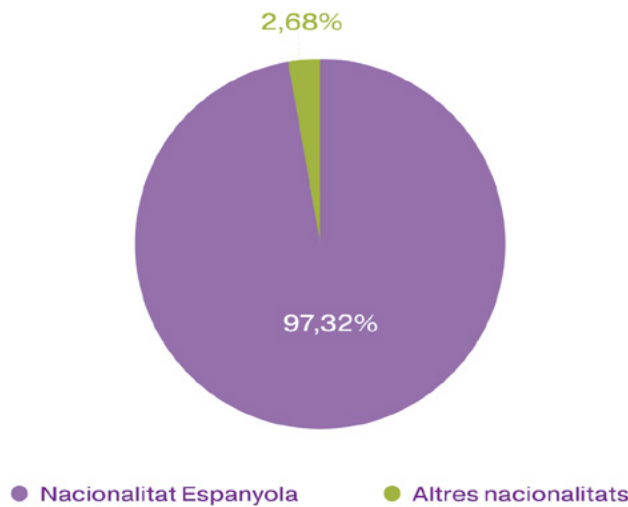
Persona que truca a la línia d’atenció contra la volència masclista

Font: Observatori de la Igualtat de Gènere (OIG), Institut Català de les Dones.

Amb relació a la nacionalitat de les dones considerades usuàries de més de 60 anys, que han contactat la línia o sobre les quals s’ha realitzat una consulta, la immensa majoria són dones espanyoles.

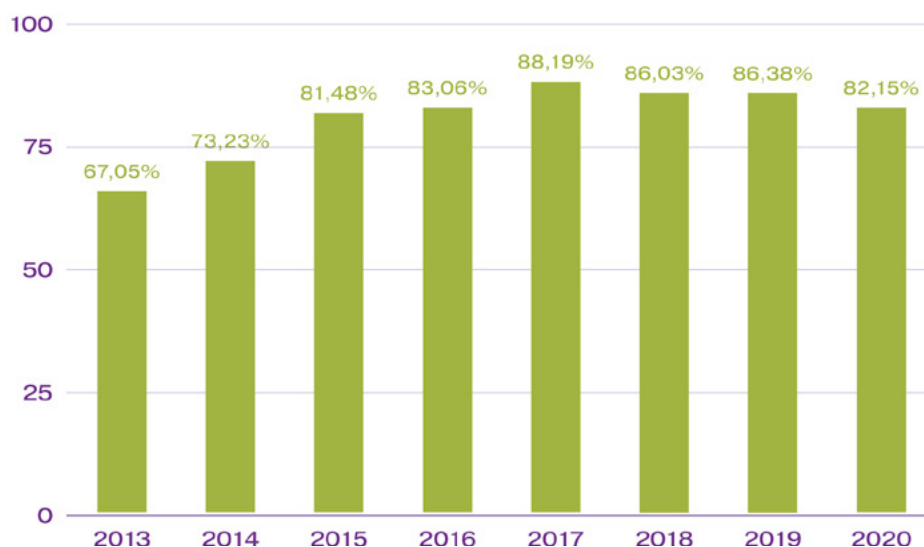
Nacionalitats de les dones de més de 60 anys que van trucar a la línia d’atenció contra la violència masclista

Font: Observatori de la Igualtat de Gènere (OIG), Institut Català de les Dones.

De totes les trucades rebudes cada any en les quals s'exposa una situació de violència vers a dones de més de 60 anys, s'ha verificat que, en la majoria de casos, es dona una situació de violència masclista.

Total de trucades en que es verifica violència vers a les dones de més de 60 anys

Font: Observatori de la Igualtat de Gènere (OIG), Institut Català de les Dones.

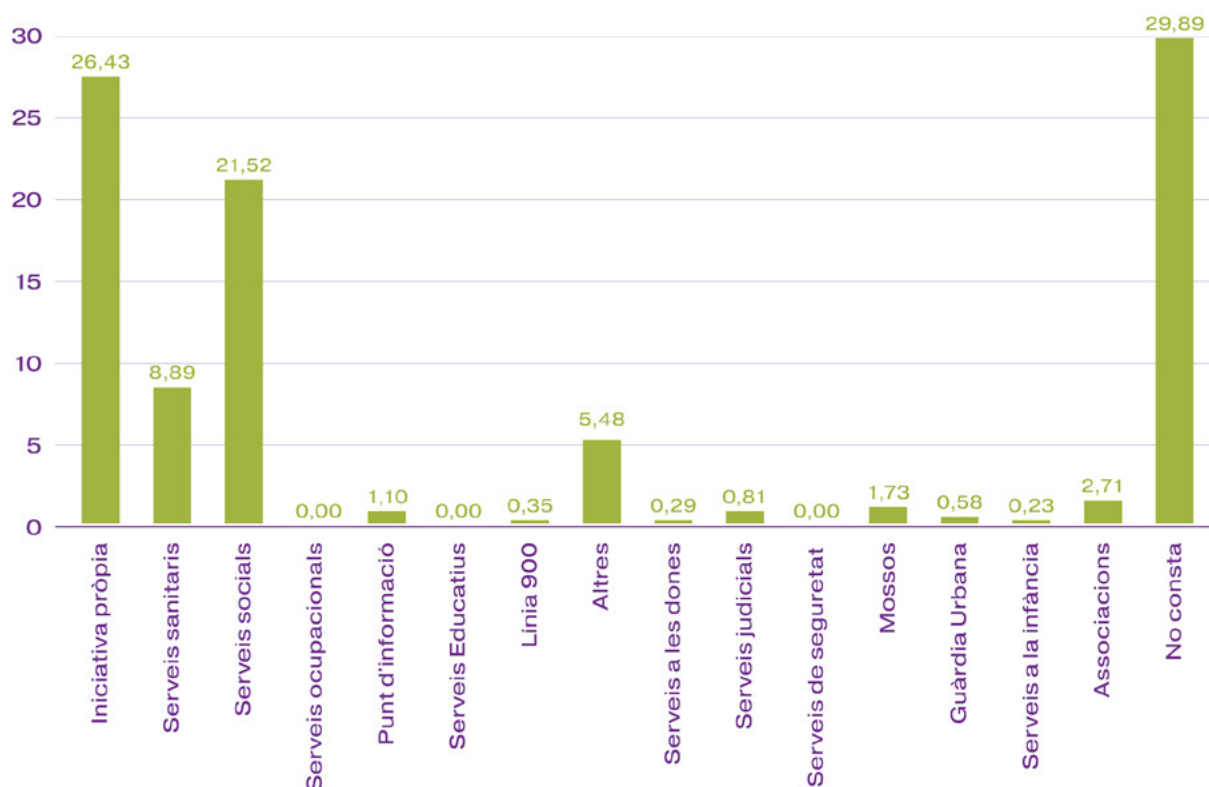
B. Atenció als SIAD i oficines d'atenció a les dones de l'ICD

Al contrari d'altres serveis de la xarxa d'atenció a les violències masclistes, els SIAD i les oficines de l'ICD són serveis d'atenció a les dones genèrics, que poden també detectar casos de maltractament però la seva activitat no se centra només en la violència masclista. Això significa que les dades existents són dades genèriques d'atenció i no ens permeten creuar variables, com és creuar els casos identificats com a violència masclista amb variables sociodemogràfiques.

No obstant això, és rellevant esmentar que els SIAD, al llarg de l'any 2019, han atès a un total de 24.295 dones, de les quals **el 7,13% eren dones de més de 65 anys**, és a dir, 1.733 dones. D'aquest total de dones, la majoria (36,8%) eren dones casades de nacionalitat espanyola (94,2%) i en el **14,82% de casos es va detectar violència masclista**. És també rellevant analitzar les vies d'entrada de les dones de més de 65 anys als SIAD, ja que la majoria de dones accedeixen per iniciativa pròpia (26,43%) o derivades pels Centres de Serveis Socials (21,52%) i el 8,8% derivades pels Serveis Sanitaris.

És important referir que les dades d'edats no es desglossen més enllà dels 65 anys pel que no és possible saber si existeix més incidència en algun rang d'edat posterior als 65. També a les dades recollides en dones menors de 65 anys s'apliquen intervals d'edat molt diversos que augmenten a mesura que va augmentant l'edat, és a dir s'observa una recollida amb interval quinquennal de 13 a 18 anys i un interval de 10 anys del 19 als 29 anys, de 15 anys dels 30 als 45 anys i finalment de 19 anys dels 46 als 65 anys.

Canal d'entrada dones majors de 65 anys als SIADs de Catalunya (2019)

Font: Observatori de la Igualtat de Gènere (OIG), Institut Català de les Dones

C. Atenció als Serveis d'Intervenció Especialitzada (SIE)

Els SIE catalans, i segons les dades facilitades per l'Observatori de la Igualtat de Gènere (OIG) de l'Institut Català de les Dones, han atès al llarg de l'any 2019, una mitjana de **5,75% de dones grans**. No ha estat possible desglossar aquesta dada per edats, ja que els diversos SIE tenen formes diferents de realitzar l'estratificació d'edats. Aquesta mitjana, per aquest motiu, s'ha elaborat tenint en compte que en alguns casos s'estan incloent dades a partir dels 55 anys per impossibilitat de realitzar un altre tipus càlcul.

A continuació es presenta una taula on queden reflectits els percentatges de dones ateses per SIE:

SIE Alt Pirineu	6% de dones ateses majors de 55 anys
SIE Gironès	8% de dones ateses de més de 60 anys
SIE Catalunya Central	7, 21% de dones ateses majors de 60 anys (4,81% de dones de 60 a 70 anys i 2, 40% de dones grans de 70 anys)
SIE Baix Llobregat	5,8% de dones de 56 a 65 anys i 0,93% majors de 65 anys
SIE Lleida	5,2% de dones de més de 55 anys
SIE Terres l'Ebre	1, 1% de 61 a 65 anys i un 2,6% de dones de més de 66 anys.
SIE Mataró	3,4% dones de 60 a 65 anys i un 1,7% dones de més de 66 anys)
SIE Tarragona	3,17% dones de 56 a 64 anys i 2% dones grans de 65 anys

Font: Observatori de la Igualtat de Gènere (OIG), Institut Català de les Dones.

Tot i la diversitat en el desglossament de les dades d'edats, aquestes no es desglossen més enllà dels 60-70 anys pel que no és possible saber si existeix més incidència en algun rang d'edat posterior als 70. També en aquest cas, les dades recollides en dones menors de 70 anys apliquen intervals d'edat molt diversos que augmenten a mesura que va augmentant l'edat, que van des d'intervals de 2,4 o 5 anys en menors de 26 o 30 anys, segons el cas, i a partir d'aquesta edat l'interval augmenta a 10 anys.

D. Accés i atenció als Serveis d'Acolliment Substitutori de la Llar (SAS) i Serveis d'Acolliment i Recuperació

Amb relació als Serveis d'Acolliment Substitutori de la Llar (SAS) i Serveis d'Acolliment i Recuperació (SAR), i segons el Departament Treball, Afers Socials i Famílies de la Generalitat de Catalunya, cap dona major de 60 anys va ingressar a aquests recursos al llarg de l'any 2019.

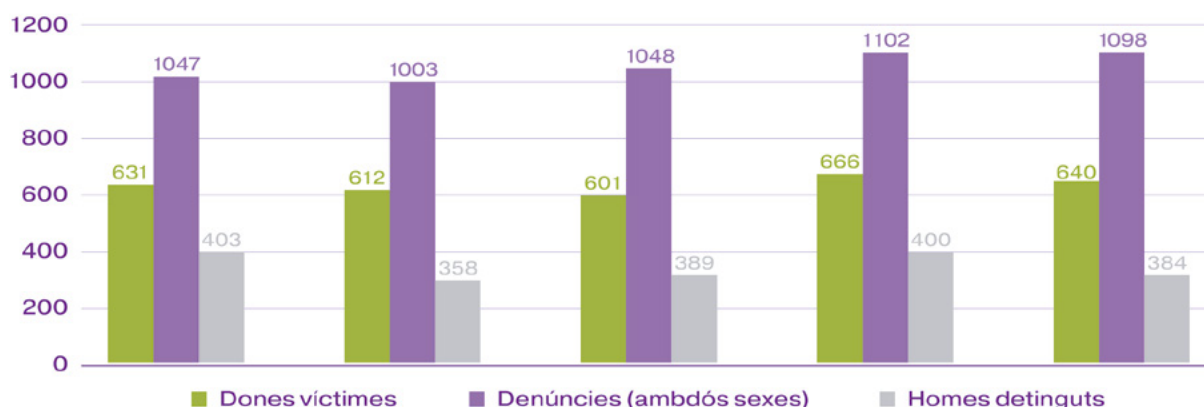
E. Serveis d'Atenció i Acollida d'Urgències (SAAU) i Serveis Tècnics de Punts de Trobada (STPT)

No s'ha pogut obtenir informació en relació a aquests recursos.

F. Oficines d'Atenció a la Víctima del Delicte (OAVD) i Grups d'Atenció a la Víctima dels Mossos d'Esquadra - Departament d'Interior de la Generalitat

En aquest apartat es desglossessin dades facilitades directament pel Departament de l'Interior, bé com altres dades públiques d'aquest mateix Departament. Les dades d'atenció dels Mossos d'Esquadra permeten obtenir informació sobre el nombre de casos de violència domèstica vers dones de més de 60 anys identificats i la seva evolució en els últims 5 anys. A continuació es presenta el gràfic amb les dades reals dels casos identificats de violència domèstica en dones de més de 60 anys, i el nombre de detencions d'homes. Les dades del nombre de denúncies no es desglossen per sexes. Desafortunadament, amb les dades disponibles respecte als rangs d'edats i desglossament per sexes, no és possible realitzar un estudi precís de la incidència de la violència domèstica cap a les dones grans tenint per base tota la violència domèstica registrada a Catalunya, i per això es presenten únicament valors totals i no percentuals.

Víctimes de violència domèstica de més de 60 anys, denúncies i detencions (2015-2019)

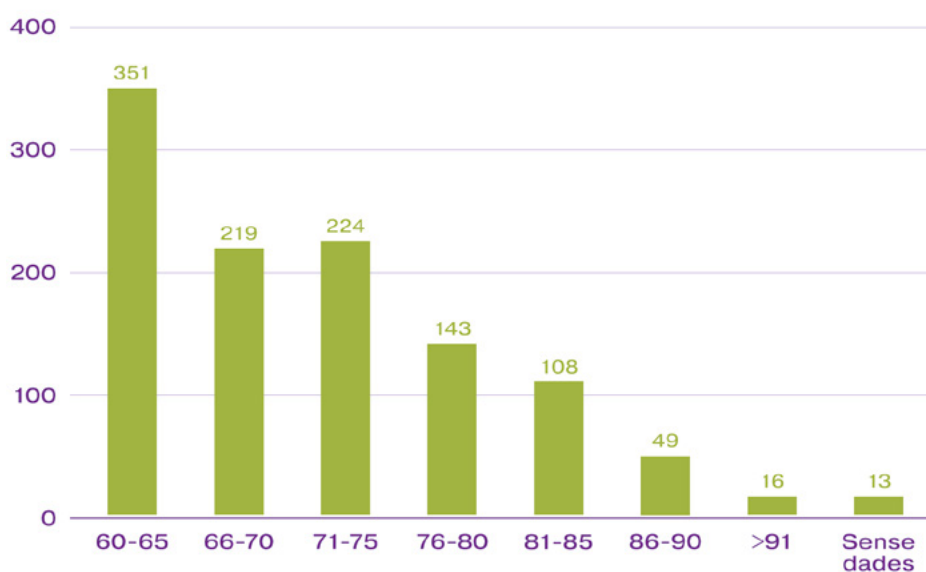

Font: Grup Central d'Atenció a la Víctima de Mossos d'Esquadra.

Per comprendre millor la distribució per edats dels delictes de violència domèstica, evitant així unificar totes les dades sota la franja genèrica “més de 60”, es fa un estudi amb franges d’edat desglossades quinquennals de l’últim any sencer, és a dir, l’any 2019.

Podem observar com la **franja d’edats** en la qual la incidència de la violència domèstica és més elevada és clarament la dels **60 als 64 anys**, encara que és obvi que existeix un efecte d’envelliment i augment de la mortalitat que s’evidencia a partir d’aquestes edats que pot esbiaixar les dades.

Víctimes de violència domèstica de més de 60 anys per franges d’edat (2019)

Font: Grup Central d’Atenció a la Víctima de Mossos d’Esquadra.

Segon informació del Grup Central d’Atenció a la Víctima, l’any 2019 no es va registrar cap cas de **violència masclista en l’àmbit comunitari** vers a dones de més de 60 anys dins les tipologies de tràfic amb explotació sexual, mutilacions genitals femenines i matrimonis forçats.

En relació amb els **delictes contra la llibertat i indemnitat sexual**, Catalunya és la Comunitat Autònoma amb més incidència de fets coneguts registrats, segons dades del Ministeri d’Interior Espanyol del 2018, any en què s’han registrat 2.598 delictes a Catalunya, 1.936 d’ells només a la ciutat de Barcelona, és a dir, el 74,5% de tot el territori català. Aquestes dades, no obstant això, no apareixen desagregades per edats, la qual cosa no ens permet aprofundir sobre aquesta realitat.

Segons les dades sobre violència masclista del Departament d’Interior de la Generalitat, l’any 2019 es van registrar 2.270 casos d’aquest tipus de violència, dels quals 21 han estat cap a dones de més de 65 anys, el que correspon al 0,92% de casos⁹.

9. https://interior.gencat.cat/web/content/home/030_arees_dactuacio/seguretat/violencia_masclista_i_domestica/estadistica_sobre_violencia_masclista_i_domestica/dades_violencia_masclista_dones/dades_dones_anys_anteriors/anys_anteriors/Dades_VM_2019.pdf

5.2.3. Accés i utilització dels serveis d'atenció sanitària per raons de violència masclista

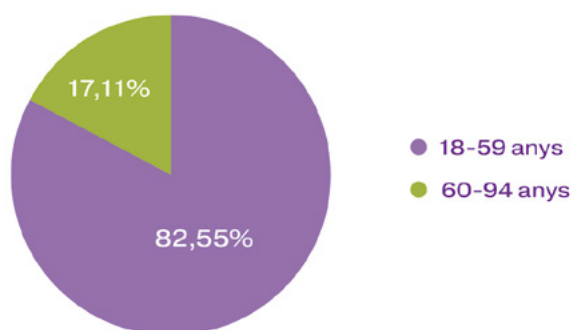
El sistema de Salut Català inclou els següents 5 àmbits d'atenció: atenció primària, atenció hospitalària, atenció sociosanitària, atenció a la salut mental i urgències. Els serveis de cadascun d'aquests àmbits tenen consensuat un conjunt de codis a ser inclosos en l'historial clínic de la persona atesa que defineixen tots els tipus de violència masclista dins de l'àmbit clínic, segons la Classificació internacional de malalties i d'acord amb el Protocol per a l'abordatge de la violència masclista en l'àmbit de la salut a Catalunya.

Aquests codis es tradueixen en la identificació de les següents possibles situacions:

SOSPITES	CONFIRMATS	ALTRES
<ul style="list-style-type: none"> • Síntomes del maltractament, sospita • Negligència i abandó, sospita • Abús físic, sospita • Abús sexual, sospita • Abús psicològic, sospita • Explotació sexual forçada, sospita • Explotació laboral forçada, sospita • Altres síndromes del maltractament, sospita • Síndrome del maltractament, no especificada, sospita 	<ul style="list-style-type: none"> • Síndromes del maltractament, confirmat • Negligència i abandó, confirmat • Abús físic, confirmat • Abús sexual, confirmat • Abús psicològic, confirmat • Explotació sexual forçada, confirmada • Explotació laboral forçada, confirmada • Altres síndromes del maltractament, confirmat • Síndrome del maltractament, no especificada, confirmat 	<ul style="list-style-type: none"> • Problemes relacionats amb un familiar inadequat • Problemes de relació amb el cònjuge o la parella

Al llarg de l'any 2019, el sistema sanitari català ha pogut identificar a un total de 6827 dones de més de 18 anys que havien sofert alguna forma de violència masclista, sospitada o confirmada. D'aquest total, **1191** dels casos detectats fan referència a **dones entre els 60 i els 94 anys, o sigui, un 17,44%** de casos detectats, no havent-se detectat casos en franges d'edats després dels 94 anys. Aquest número, no obstant això, representa només un **0.11%** de la població de dones de més de 60 anys ateses l'any 2019 pel sistema de salut català.

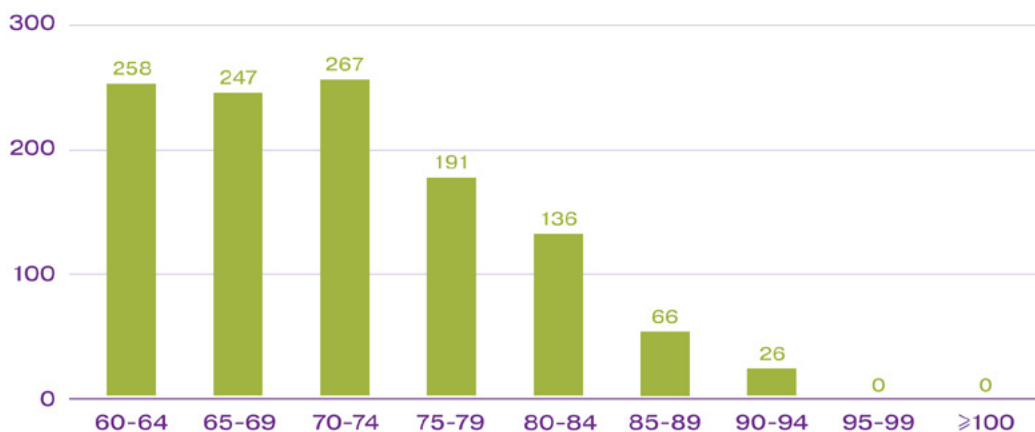
Casos de violència masclista vers a dones majors de 60 anys detectats pel sistema sanitari (2019)

Font: Agència de Qualitat i Avaluació Sanitàries de Catalunya (AQuAS).

D'altra banda, és important esmentar que les edats (posteriors als 60 anys) en les quals s'han observat major prevalença de la violència han estat els 70-74 anys, el que es tradueix en 267 casos, és a dir, el 22,41% de casos, seguida de l'edat entre els 60 i els 64 anys, que representa el 21,66% dels casos.

Casos de violència masclista vers a dones majors de 60 anys detectats pel sistema sanitari per franges d'edats (2019)

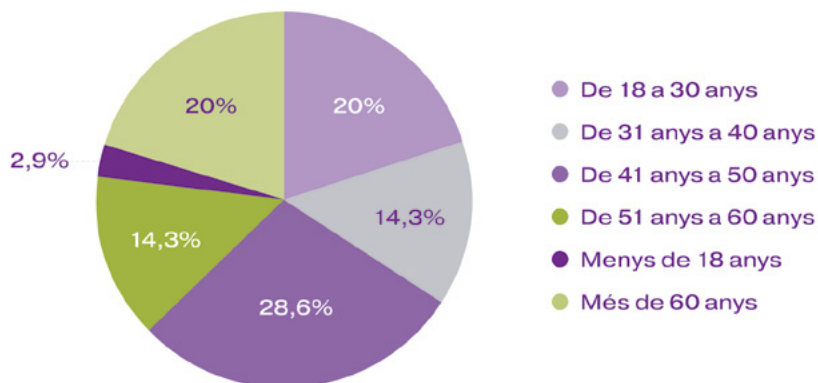
Font: Agència de Qualitat i Avaluació Sanitàries de Catalunya (AQuAS).

Amb relació a les formes de violència, les dades no són conclouents, ja que més del 90% de casos reportats per les i els professionals sanitaris es troben sota la categoria genèrica “altres formes de violència”, pel que la distribució de dades entre la violència física, sexual i psicològica és massa reduïda per extreure conclusions o dades estadístiques fiables que representin la realitat.

5.2.4. Dades de Femicidis

Segons l'Observatori de la Igualtat de Gènere, entre l'any 2012 i finals de setembre de 2020 un total de 70 dones han perdut la vida a les mans de la violència masclista. **D'aquestes 70 dones, un 20%, o sigui, 14 dones, eren de més de 60 anys**, la qual cosa significa que després de la franja d'edat dels 41 als 51 anys, la franja de més de 60 és la més comuna, en paral·lel amb la franja dels 18 als 30 anys.

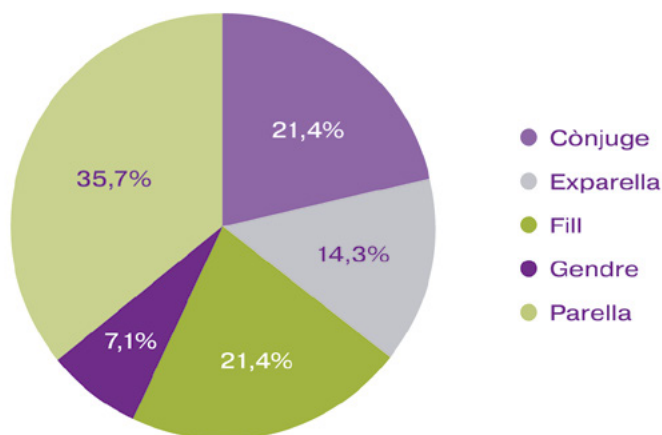
Femicidis a Catalunya (2012-2020)

Font: Dossier Estadístic 2019, Observatori per la Igualtat de Gènere.

Com es pot observar, la majoria de feminicidis de dones de més de 60 anys a Catalunya entre l'any 2012 i l'any 2020 es van donar a l'àmbit de la parella o exparella (10 en total) i els altres 4 a l'àmbit familiar.

Relació amb l'agressor de les dones assassinades per violència masclista de més de 60 anys (2012-2020)

Font: Dossier Estadístic 2019, Observatori per la Igualtat de Gènere.

Cal subratllar també que dels 14 feminicidis que van posar fi a la vida de dones de més de 60 anys, només 2 havien **denunciat prèviament al seu agressor** davant les autoritats, mentre que 12, o sigui, el 85%, no ho havia fet.

5.2.5. Dades de l'Enquesta de Seguretat Pública de Catalunya: Edició especial sobre les persones grans, 2015

L'edició especial sobre les persones grans de l'Enquesta de Seguretat Pública de Catalunya es va publicar l'any 2015 i revela dades específiques del maltractament cap a persones majors de 65 anys a Catalunya. Aquesta enquesta no es va fer en aquell moment amb perspectiva de gènere, el que significa que la majoria de dades no es troben desagrades per sexes ni interpretades des d'aquesta perspectiva. Destaquem les dades més importants a continuació.

L'any 2014 un **7,2% de les persones majors de 65 anys han estat víctimes d'un delicte**, encara que aquesta dada no es desglossa per sexes. Aquest número ha anat en augment des de l'any 2003, havent pujat 71% en aquest espai de temps.

Pensant en les persones grans que han estat **víctimes d'accions abusives freqüents, el 58,1% d'elles han estat dones**. Les accions abusives freqüents són més prevalents en les persones de 85 anys o més (5,8%), seguit de les persones d'entre 75 i 84 (4,9%) i menys freqüents en el grup d'edats entre 65 i 74 anys.

Aquesta enquesta ha trobat també 3 correlacions importants entre haver patit maltractaments i altres factors. La primera correlació s'estableix entre el **nivell d'estudis i la probabilitat d'accions abusives freqüents**, sent que el grup de persones amb menys de 5 anys d'estudis és el doble del

grup de persones amb estudis secundaris o primaris i gairebé tres vegades major que el grup de persones amb estudis universitaris.

La segona correlació té a veure amb el **nivell de renda**, sent que el grup de persones amb dificultats econòmiques que han patit accions abusives freqüents és 6 vegades major que el grup de persones sense dificultats econòmiques que també han patit accions abusives freqüents.

Finalment, una altra correlació oposada és la que es refereix a l'**aïllament social**. En aquest cas, el grup de persones que consideren que ningú es preocupa per elles i que han patit accions abusives freqüents és 13 vegades major que el grup de persones que també han patit accions abusives freqüents, però que consideren que tenen moltes persones que es preocupen per elles;

L'**afectació psicològica** d'aquesta mena de violència, l'any 2013, ha estat de 6,7 en una escala de 0 a 10. Aquesta dada tampoc es troba desglossada per sexes.

Pensant en les **persones agressores de persones de més de 65 anys**, es constata que el 26,8% han estat els mateixos fills o filles, 24% altres familiars, 8,6% són la parella i 5,2% les persones cuidadores. Una vegada més, les dades de les víctimes no es troben desagregades per sexes. Les dades de les persones agressores sí que es desagreguen per sexes i ens revelen que el 70,3% dels agressors són homes.

5.3. Dades des de la perspectiva interseccional: altres variables que poden limitar la resposta de les dones grans a situacions de violència masclista i l'actuació dels serveis

L'anàlisi de dades es farà des d'una perspectiva interseccional, la qual cosa significa que es tindran en compte les categories de dades disponibles que configuren eixos específics de desavantatge social que no sols se sumen a la categoria edat i gènere, sinó que a més configuren realitats particulars i exposició a potencials factors de risc. Aquesta anàlisi ens permetrà acostar-nos a una comprensió dels factors socials i personals que poden indicar més dificultats a l'hora de trobar estratègies de resposta a una situació de violència masclista.

5.3.1. Nivell educatiu

Encara que no existeixi evidència sobre la incidència de la violència masclista per nivell educatiu i aquesta no sigui una categoria determinant a l'hora de patir violència masclista, sí que es pot considerar rellevant per determinar el tipus d'accés a respostes per part de les dones en aquesta situació, principalment quant a la capacitat d'informar-se sobre estratègies i recursos, acostar-se a serveis públics per a sol·licitar suport, etc. Les dones amb nivells educatius més elevats tindran més facilitat a obtenir informació rellevant per prendre decisions, realitzar denúncies, buscar suport psicològic o altres, principalment a través de la informació disponible als mitjans d'informació.

En el següent quadre podem veure que d'un total de 293.250 dones grans a Catalunya (de més de 60 anys), el 31,9% no sap llegir o escriure o no té cap mena d'estudis i el 28,7% té només educació primària.

Es constata, d'aquesta manera, que **més de la meitat de les dones de més de 60 anys a Catalunya l'any 2011- el 60,5%- tenien un nivell educatiu molt baix o baix**, la qual cosa constitueix un element que pot fer perillar l'accés a serveis de detecció, atenció o recuperació de la violència masclista.

Dones per edats	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85 i més	TOTAL
No sap llegir/escriure	4.006	5.557	8.437	11.929	10.938	8.776	49.643
Sense estudis	28.145	38.293	39.577	52.200	44.454	40.938	243.607
Educació primària	47.458	49.180	42.554	49.141	38.985	36.265	263.583
ESO	76.090	55.106	33.422	28.602	18.043	14.484	225.747
Batxillerat superior	16.899	11.666	6.745	5.581	3.745	3.580	48.216
FP grau mitjà	7.325	4.587	3.076	2.100	1.538	1.034	19.660
FP grau superior	3.480	2.241	1.405	1.239	1.029	723	10.117
Diplomatura	9.277	5.547	2.962	2.874	1.497	1.303	23.460
Grau universitari	4.068	2.946	1.378	1.515	996	639	11.542
Llicenciatura/doctorat	9.568	5.361	2.428	2.026	1.084	1.393	21.860
TOTAL	206.316	180.482	141.984	157.207	122.308	109.135	917.432

Font: Elaboració pròpia amb dades de l'Idescat.

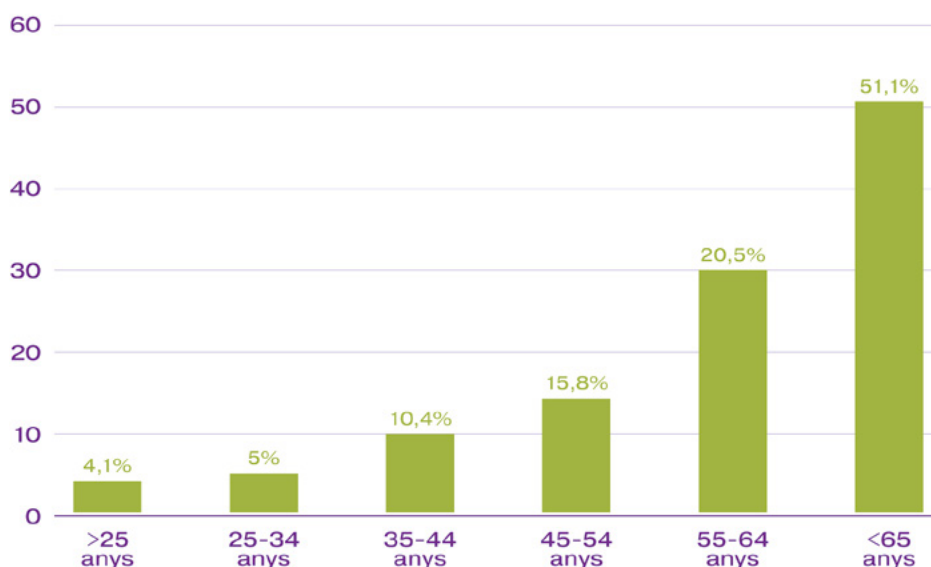
Els baixos nivells educatius constitueixen també un factor **d'exclusió de la informació (infoexclusió)** que circula per mitjans escrits. En aquest cas, les dones no tenen necessàriament accés a la informació de programes de sensibilització sobre violència masclista, díptics informatius sobre la matèria o articles periodístics als quals s'aborda aquesta realitat. Aquest fet té, a més, com a conseqüència, l'aïllament de la dona i la falta d'un detonant que li permeti contrastar la seva realitat amb la realitat d'altres dones en la mateixa situació, identificant així factors comuns i anomenant la violència.

5.3.2. Nivell de renda

De la mateixa manera que en l'anàlisi anterior, i encara que el nivell de renda no sigui un factor necessàriament determinant per al risc de patir violència masclista, té rellevància per a la comprensió dels recursos i estratègies personals. Un dels indicadors estadístics més clars que es poden utilitzar per entendre les desigualtats econòmiques entre homes i dones és la **breixa salarial**, conceptualitzada com la diferència entre el salari mitjà dels homes i de les dones, expressada en forma de percentatge.

A més, la bretxa salarial té un impacte acumulatiu, traslladant-se a la bretxa en les pensions que perceben els homes i les dones. Aquest indicador revela que al territori Espanyol les desigualtats de renda entre els sexes són evidents i que incrementen amb l'edat, fins a aconseguir el seu valor més alt, el 51,1% en la franja de població de més de 65 anys.

Bretxa salarial Espanya 2017

Font: INE- Brecha salarial de género (no ajustada a las características individuales) en salario por hora por edad y periodo.

Si ens centrem en la bretxa de gènere existent a les pensions a Espanya, les dades també posen en evidència la desigualtat d'ingressos entre dones i homes, sent que **les dones cobren un 36,17% menys que els homes de pensió de jubilació**, tot i que constitueixin més de la meitat de les perceptores d'aquesta pensió, el 51,47% en 2018, segons dades de la Seguretat Social compilades per CCOO¹⁰.

Segons el mateix informe, fins i tot si es tenen en compte les **noves pensions**, per exemple les pensions concedides al llarg de l'any 2017, es constata que la mitjà del total de pensions reconegudes a dones van ser inferiors a les concedides als homes per un import mig d'un 27,24%, tot i que en el cas de les pensions de jubilació en concret (no incloent les de viduïtat) aquesta diferència ho va ser en un 22,11%.

A Catalunya, la tendència és la mateixa, encara que no es puguin comparar les dades a causa de diferents conceptualitzacions de rangs d'edats. No obstant això, les dades existents ens revelen que la bretxa salarial s'accentua amb l'edat i té el seu màxim exponent a partir dels 55 anys: mentre que la bretxa del grup de 25 a 34 anys se situa en el 12,3%, **la bretxa salarial entre homes i dones de més de 55 anys a Catalunya se situava, en 2017, en el 29,2%**, segons dades de l'Observatori del Treball i Model Productiu (2016)¹¹.

10. <https://www.ccoo.es/06941e5b291bd67010e650e358e0f52e000001.pdf>

11. https://observatoritreball.gencat.cat/web/.content/02_-_ambits_tematicos_emo/mercat_de_treball/salaris/Bretxa_salarial/axius/Evolucio-bretxa-salarial-de-genero-2017.pdf

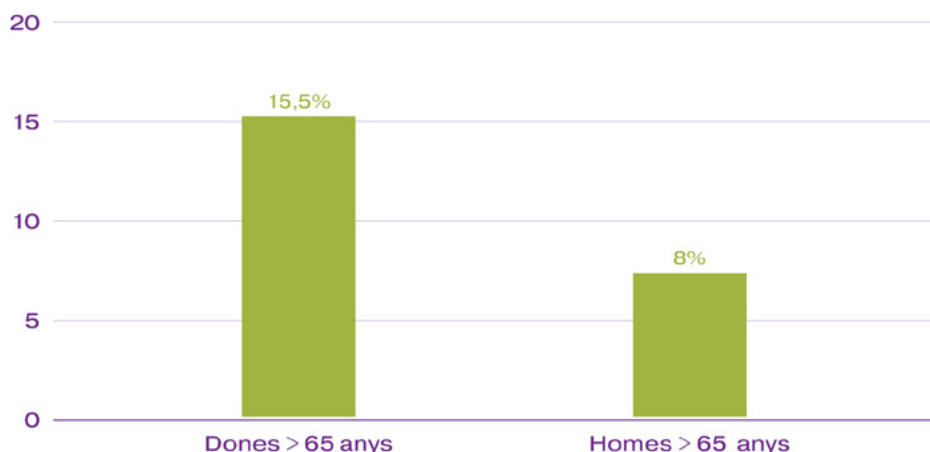
Segons les dades més recents de l'Agència Tributària¹², l'any 2019 la bretxa de gènere a les pensions en Catalunya va ser d'un **28,55%**. D'aquestes, la immensa majoria són les de jubilació, encara que no es pugui saber el percentatge exacte perquè les dades de les fonts tributàries no diferencien per tipus de pensió.

	ESPANYA	CATALUNYA
Bretxa salarial de gènere (Dades del 2017)	51,1% Població > 55 anys	29,2% Població > 65 anys
Bretxa de gènere a les pensions de jubilació ¹³	36,17% (Dades 2017)	28,55% (Dades 2019)

Fonts: CCOO: *La brecha de género en el sistema de protección social, 2018*; Observatori del Treball i Model Productiu; Agència Tributària.

Un altre indicador en la mateixa línia i que presenta dades clares d'exclusió social de les dones grans, és la **taxa de pobresa** que, a Espanya, i per a l'any 2018, se situava entorn dels 21,5% per a la població total i, específicament en el cas de les dones de 65 i més anys, era un 16,3%, més elevada en un 1,6% que la taxa de pobresa dels homes en el mateix rang d'edat. Específicament a Catalunya, i segons dades de l'Idescat¹⁴, trobem dades de **taxa de risc de pobresa** que ens indiquen que les dones de 65 i més anys tenen una taxa de 15,5% mentre la taxa de risc de pobresa dels homes en el mateix rang d'edats és del 8%.

Taxa de risc de pobresa després de les transferències socials (2019)

Font: Idescat - Anuari estadístic de Catalunya 2019.

Aquestes dades s'han d'entendre també en el context de l'evolució de l'**activitat professional de les dones**. Que les dones grans estan en major risc de pobresa que els homes, reben menys ingressos i, quan encara treballen, troben una elevada bretxa salarial, està totalment vinculat amb taxes molt més baixes, al llarg de tota la vida, d'activitat i d'ocupació i amb taxes més altes d'atur, de parcialitat, de temporalitat i de salarització, a més de les dificultats d'accés a llocs directius (sostre de vidre).

12. https://www.ccoo.cat/pdf_documents/fonts%20tributaries%20bretxa%20salarial%20genere.pdf

13. Sense desglossar per edats.

14. <https://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=416>

La taula següent il·lustra clarament els désavantatges comparatius de les dones respecte dels homes, al llarg de l'edat productiva, el que inevitablement es tradueix després en una continuació d'aquests désavantatges a edats més avançades.

Indicador	Dones	Homes	Diferencial 2017*	Evolució indicador (2016-2017)	
				Dones	Homes
Taxa d'activitat (16 a 64 anys)	74,6%	82,6%	-8,1pp	↓	↓
Taxa d'ocupació (16 a 64 anys)	63,8%	72,2%	-8,4pp	↑	↑
Taxa d'atur	14,4%	12,5%	-1,9pp	↓	↓
Taxa de parcialitat	22,2%	7,3%	-14,9pp	↑	↓
Taxa de temporalitat	22,7%	20,4%	2,3pp	↑	↓
Taxa de salarització	88,5%	79,8%	8,7pp	↑	↑
% pobl. ocupada com a directors/ores i gerents ¹	3,0%	5,8%	-2,8pp	↑	↑
% pobl. activa amb estudis superiors	46,7%	37,9%	8,8pp	↑	↑
% pobl. ocupada amb estudis superiors	50,2%	40,5%	9,7pp	↑	↑
Taxa d'abandonament prematur dels estudis	14,4%	19,6%	-5,2pp	↑	↓
Taxa de risc de pobresa	25,6%	23,9%	1,7pp	↑	↓

*En lila, désavantatge comparatiu de les dones respecte dels homes. En verd, avantatge comparatiu de les dones.

1. D'acord amb la Classificació catalana d'ocupacions CCO-2011.

Font: Observatori de Treball i Model Productiu.

5.3.3. Salut

Els factors de salut física, mental i social, són també determinants en l'anàlisi de la violència masclista envers les dones grans. Això es deu, de la mateixa manera que en el cas anterior, a la doble perspectiva que ens pot permetre l'anàlisi d'aquesta dada:

1. La salut de les dones pot constituir un factor de risc de patir violència masclista, com és el cas de les dones que són dependents, sense mobilitat física, amb discapacitat o amb problemes de salut mental.
2. D'altra banda, els problemes de salut poden dificultar l'accés de les dones als serveis que puguin detectar, acompanyar i intervenir en la seva recuperació.

Dins de l'àmbit de la Salut, un dels aspectes clau a tenir en compte és la discapacitat, com a eix que sovint configura discriminacions implícites i explícites i s'articula amb el gènere de manera evident.

Cal diferenciar, d'una banda, la discapacitat com una condició vital que ha estat permanentment present en la vida de la dona i, per l'altra banda, les possibles discapacitats que es deriven del procés d'envelliment. Però, sigui com sigui la discapacitat, és important posar en context que la pròpia noció de discapacitat es basa en un constructe social que es fonamenta en la visió hegemònica del "cos capaç", determinat socialment com el cos funcional en contraposició amb el cos considerat disfuncional. Des d'aquesta perspectiva, quan relacionem aquesta construcció social amb el gènere i el procés d'envelliment ens trobem amb la intersecció d'unes imatges socials concretes que categoritzen a la persona en diferents graus d'acceptació social, la qual cosa es relaciona amb discriminacions múltiples.

A més, el procés d'envelliment comporta sovint, i en una part important de la població a partir d'una edat més avançada (de mitjana aproximadament a partir dels 75 anys), el deteriorament de les capacitats cognitives.

Del total de dones que viuen a Catalunya amb 65 anys o més¹⁵, 821.051 dones- **el 19,5%- té alguna forma de discapacitat reconeguda**, o sigui, 160.641 dones.

També, és important dir que la discapacitat suposa també una discriminació econòmica, ja que les **dones amb discapacitat tenen una taxa d'ocupació laboral de només 32,7%** (mentre que els homes tenen 37%), la qual cosa representa que les dones amb discapacitat tenen una taxa d'ocupació 43,6 punts per sota de les dones sense discapacitat, situació que es manté al llarg del cicle vital i que afectarà els seus ingressos a partir dels 60 o 65 anys.

5.3.4. Nacionalitat o procedència

La nacionalitat o procedència poden constituir importants factors d'exclusió, entre els quals l'exclusió relacionada amb l'absència d'accés a drets de ciutadania, sigui per tenir una situació administrativa irregular, per desconeixement dels drets que li assisteixen, per temor a acostar-se als serveis o per dificultats idiomàtiques i de comprensió del funcionament dels sistemes públics i de l'Estat de Benestar. Aquestes dificultats d'accés a drets es tradueixen tant en exclusions de la vida social com de la vida productiva i laboral, amb òbvies conseqüències en el rendiment econòmic.

La feminització de les migracions, és a dir, l'augment percentual de dones que emprenen un procés migratori en solitari i/o com a principal proveïdores de les seves famílies, és un fenomen que encara que no sigui nou és cada vegada més evident, i a Catalunya ens trobem que un 15,47% de dones residents al territori són **d'origen estranger (609 398 dones immigrants residents), de les quals, 4,81% són dones de més de 65 anys**¹⁶.

15. No es poden extreure aquestes dades a partir dels 60 anys ja que les dades de la discapacitat del Departament de Treball, afers socials i Famílies es mesuren en la franja de 55-64 anys. S'opta per crear les dades de dones que viuen a Catalunya amb 65 i més amb dones amb discapacitat que viuen a Catalunya en el mateix rang d'edats. Font: https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematicos/15serveissocials/estadistiques/persones_discapacitat/any2019/4-Persones-amb-discapacitat-per-grups-edat-2019.pdf

16. Tal i com en altres dades estadístiques, el tall d'edats no es fa als 60 anys.

5.3.5. Identitat de gènere i orientació sexual

L'orientació sexual és un conegut factor d'exclusió social en un context d'heteronormativitat obligatòria i d'estigma social cap a les persones LGTBI. Els delictes d'odi per orientació sexual i identitat de gènere que s'han denunciat en tot l'Estat Espanyol han arribat als 182 casos al llarg de l'any 2018, dels quals 2 casos es refereixen a dones grans de 65 anys (Ministeri d'Interior, 2018, p.11). Aquestes dades, no obstant això, corresponen tan sols als casos reportats a les autoritats i s'estima que la majoria de delictes d'odi contra persones LGTBI no arriben al coneixement de les estadístiques oficials.

A l'àmbit de Catalunya es poden referir les dades registrades per l'Observatori contra l'Homofòbia que l'any 2019 va identificar 160 incidències de discriminació per orientació sexual o identitat de gènere, de les quals l'1% d'incidències es refereixen a la població de persones de més de 61 anys. No obstant això, aquestes dades no es troben desagregades per sexes pel que no es pot fer una anàlisi concret d'aquesta realitat.

5.3.6. Distribució geogràfica

La distribució de la població en el territori és determinant per reflexionar sobre l'accés que poden tenir les dones als serveis de prevenció, detecció i recuperació de la violència masclista, especialment de les dones grans. Alguns dels aspectes a tenir en compte en aquest sentit són:

- Les dificultats en l'accés físic als serveis per dificultats en la mobilitat;
- Les dificultats en accés als serveis i recursos per raons de llunyania, absència o de transport públic i/o de transport privat;
- Les dificultats de temps per a desplaçaments en un context de treball rural marcat per ritmes naturals;
- Les resistències d'accés a recursos pel fet de viure en poblacions petites a les quals l'elevat contacte social no permet garantir la confidencialitat.

Segons l'Observatori del Món Rural¹⁷, la població que viu a territoris rurals és una població envellida i s'observa un nombre més elevat de dones rurals grans que d'homes rurals grans, principalment dones longeves (més de 75 anys), en comparació amb la població urbana.

	DONES RURALS	HOMES RURALS
Taxa d'envelliment	55%	45%
Taxa de sobre envelliment	63,8%	36,2%

Font: L'Observatori del Món Rural, 2018.

17. http://agricultura.gencat.cat/web/.content/de_departament/de02_estadistiques_observatori/27_butlletins/01_butlletins_ne/butlletins_ne/fitxers_binaris/Lobservatori-del-mon-rural.pdf

5.4. Conclusions

De l'anàlisi de dades quantitatives realitzada es conclouen alguns resultats-clau que és rellevant destacar a causa del seu potencial d'anàlisi que es reflectirà al llarg del present informe i en les conclusions finals.

Qüestions metodològiques

- Una de les conclusions que s'han de destacar és la dificultat a reunir **dades quantitatives sobre la realitat actual**, en general, de les dones grans a Catalunya. Això es deu al fet que, d'una banda, els diversos recursos registren de manera diferent els rangs d'edat -de forma quin-quennal o per dècades- i, d'altra banda, sovint es realitza el tall d'edat als 55, 60 o 65 anys, englobant a totes les dones grans en un mateix rang, la qual cosa no té en compte les enormes diferències que existeixen en aquest rang d'edats. S'observa una diferència important entre els rangs d'edat inferiors que freqüentment s'estableixen per períodes curts i els rangs d'edat superiors que acaben amb aquest tall d'edat comentat. Per aquesta raó, sovint les dades reflecteixen una realitat aproximada però no estadísticament precisa.
- Un altre aspecte que ha dificultat l'anàlisi ha estat que diferents recursos i serveis registren dades tenint per base **diferents conceptes**: violència masclista, violència domèstica, maltractament, etc. El resultat és que la superposició d'aquests conceptes produeix superposició de dades, no sent clara una possible fotografia de les diverses formes de violències patides per les dones.
- Cal destacar també la dificultat a trobar **dades sobre les persones agressores**, tan quant a la seva relació amb la víctima com, i principalment, quant a l'existència de dades sociodemogràfiques, d'antecedents, d'abús de substàncies, etc.
- Finalment, cal comentar també les dificultats a obtenir **dades sobre les tipologies de violència** patida per les dones grans. Encara que sigui evident la baixa casuística de violències de l'àmbit comunitari, la violència física i psicològica i altres possibles violències que poden tenir una base en el masclisme exacerbada per l'edatisme, al no estar definides des d'una òptica de gènere, com l'abandonament o la negligència no apareixen en els registres públics. Tampoc es compta amb dades que permetin conèixer l'abast de les violències sexuals als entorns institucionalitzats (centres de dia i residencials) o les continuades i normalitzades a l'àmbit de la parella.

Prevalença de la violència masclista en les dones grans i fotografia actual

- Quant a la **prevalença** de la violència masclista en les dones grans, ens trobem un elevat nombre de dones -45% de les enquestades en l'enquesta de violència masclista de Catalunya- que identifiquen haver patit violència masclista al llarg de la seva vida, de les quals 15% identifiquen haver-la sofert per part de la seva exparella i 10% sobre la seva parella actual. No obstant això, aquesta no és necessàriament una violència recent o soferta en aquesta etapa de la vida, ja que només el 5,1% revela haver-la patit l'últim any.

- Aquest resultat sembla seguir la mateixa línia del total de casos que arriben als recursos públics de la xarxa d'atenció a la violència masclista, ja que aquests recursos atenen, de forma àmplia, entre **6% a 7% de casos de dones de més de 60 anys**, tenint en compte les dades dels SIE, Telèfon d'atenció a la violència masclista, SIAD i Oficines d'atenció a la dona de l'ICD. Aquests valors sembla que coincidirien també amb els de l'enquesta de seguretat pública del 2014 que identifica que un 7,2% de les persones majors de 65 anys han estat víctimes d'un delictes, encara que aquesta dada no es va desglossar per sexes ni per tipologia de delictes, i en conseqüència no es pot considerar de pes en l'anàlisi.
- Altres serveis, com els **serveis sanitaris**, identifiquen un nombre més alt de sospites i de casos confirmats de violència masclista cap a les dones de més de 60 anys: prop del 17% dels casos detectats se situen en la franja d'edat entre els 60 i els 94 anys.
- Aquestes xifres d'incidència són més elevats quan observem el percentatge de **femicidis** que s'han comès contra dones grans, que en els últims anys ha arribat a un valor acumulat del 20% del total de femicidis comesos, la gran majoria d'ells realitzats per la parella, exparella o cònjuge.
- Més enllà de dades purament quantitatives, s'ha observat també que les dones grans atribueixen les **causes de la violència masclista** a l'abús de substàncies com a alcohol i drogues i, en segon lloc, al masclisme.
- Importa també referir el **baix nombre de denúncies**, que van baixant a mesura que augmenta l'edat, la qual cosa pot ser resultat, òbviament, de la disminució poblacional en franges d'edat més elevades. No obstant això, els serveis de salut només comencen a registrar una baixada significativa de casos de violència a partir dels 79 anys, la qual cosa sembla indicar que **la incidència de la violència no baixa amb l'edat sinó que baixa la seva comunicació o denúncia als cossos policials** i a partir d'edats més avançades que coincidirien en el moment, com hem vist en el Capítol 3, que majoritàriament es comença a produir un deteriorament en l'estat de salut de les dones.
- Encara que existeixi poca informació sobre els **agressors**, la informació disponible refereix que els fills i les filles constitueixen els principals agressors, seguits de parelles o exparelles, excepte en els casos de femicidis.

Factors personals, socials i econòmics de vulnerabilitat i accés a recursos

La fotografia realitzada de la incidència de la violència masclista cap a les dones grans no ens permet, sense un estudi més exhaustiu i en contacte directe amb cada recurs, elaborar una anàlisi en profunditat sobre les característiques sociodemogràfiques i econòmiques de les dones grans víctimes de violència masclista, per la qual cosa ha estat necessari recollir dades sobre les característiques sociodemogràfiques d'aquesta població, sense un encreuament directe amb la prevalença de la violència masclista. Per això, s'ha elaborat una anàlisi des d'una perspectiva interseccional que contempli altres eixos de possible discriminació i desigualtat que puguin afectar les respostes de les dones a la violència masclista i el seu accés als recursos.

- La població de dones grans a Catalunya es caracteritza per una **baixa taxa d'escolaritat**: més de la meitat de les dones de més de 60 anys a Catalunya, el 60,5%, tenien un nivell educatiu molt baix o baix, la qual cosa condueix també a la infoexclusió.
- El **nivell de renda** de les dones grans és també significativament més baix que el dels homes, específicament la bretxa de gènere de les pensions a Catalunya és de 28,55%, la qual cosa afecta l'autonomia econòmica, evident a la seva taxa de pobresa del 15,5%.
- Un altre factor a tenir en compte i que constitueix un desavantatge per a les dones grans és la seva **elevada taxa de discapacitat**, sent que aquesta afecta a més del 19% de totes les dones de més de 60 anys a Catalunya.
- A aquests factors cal afegir també les dificultats que poden suposar ser **dona gran i migrada**, la qual cosa constitueix la realitat de gairebé 5% de les dones de més de 65 anys.
- Aquests factors poden ajudar a explicar la llunyania als recursos d'atenció a la violència de la xarxa de violències, al qual moltes dones només arriben per derivació d'altres professionals.
- Cal observar també que les dades revelen que les dones grans no ingressen a recursos residencials de la xarxa d'atenció a les violències sinó que són ateses de manera ambulatoria;

Aquesta fotografia de les dones de més de 65 anys retorna una realitat caracteritzada per la vulnerabilitat en diversos àmbits de la vida, que pot estar desdibuixada per l'homogeneïtzació d'aquest grup en el registre de dades, i que es creua amb l'edatisme i masclisme estructurals que caracteritzen encara la nostra societat.

6. Anàlisi documental

6.1. Introducció

L'apartat d'anàlisi documental té com a objectiu principal conèixer la presència de les dimensions de gènere des de la perspectiva de la violència masclista i del cicle vital, en els principals documents oficials del territori català que aborden aquesta temàtica. Es pretén, d'aquesta manera, conèixer el protagonisme donat a cadascuna d'aquestes dimensions en la documentació catalana de referència, la qual cosa ens permetrà extrapolar sobre possibles necessitats d'incloure una o l'altra dimensió en futures revisions de la documentació que s'analitzarà.

Transversalment, es farà també un zoom en la perspectiva interseccional que es considera essencial per a la definició de models d'actuació i la producció teòrica de coneixement des de la mirada feminista.

De l'univers de documents de referència en aquesta matèria, s'han utilitzat criteris de rellevància i abast per a definir els següents documents a analitzar:

DOCUMENTS ANALITZATS	
1. Protocol Marc i orientacions d'actuació contra els maltractaments a les persones grans	
Any 2012	Secretaria de família del Departament de Benestar Social i Família de la Generalitat de Catalunya
2. Protocol per a l'abordatge de la violència masclista en l'àmbit de la Salut a Catalunya - Document operatiu de maltractament a la gent gran	
Any 2009	Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya
3. Guies territorials: Guia territorial de l'Anoia per l'actuació contra els maltractaments a les persones	
Any 2017	Departament de Treball, Afers Socials i Famílies de la Generalitat de Catalunya
4. Indicadors de qualitat: Serveis de centres de dia per a gent gran	
Any 2010	Departament d'Acció Social i Ciutadania. Institut Català d'Assistència i Serveis Socials, Generalitat de Catalunya
5. Indicadors de Qualitat: Serveis residencials assistits gent gran	
Any 2010	Departament d'Acció Social i Ciutadania. Institut Català d'Assistència i Serveis Socials, Generalitat de Catalunya
6. Intel·ligència emocional en l'atenció a persones en centres residencials	
Any 2010	Departament d'Acció Social i Ciutadania, Generalitat de Catalunya
7. Llibre blanc de la gent gran activa	
Any 2002	Departament de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya
8. El Maltractament a la gent gran: un problema invisible	
Any 2003	Generalitat de Catalunya. Departament de Benestar i Família
9. Carta de drets i deures de la gent gran	
Any 2007	Departament de Benestar i Família i Consell de la Gent Gran de Catalunya
10. Manifest del 6è Congrés Nacional de la gent gran	
Any 2010	Congrés Nacional de la gent gran
11. Protocol Marc per a una intervenció coordinada contra la violència masclista	
Any 2020	Institut Català de les Dones, Generalitat de Catalunya
12. Pla de contingència per a víctimes de violència masclista i domèstica, derivat de l'estat d'alarma per COVID-19	
Any 2020	Mossos d'Esquadra, Generalitat de Catalunya
13. Protocol abordatge de les violències masclistes Ajuntament de Granollers	
s/d	Ajuntament de Granollers

6.2. Anàlisi documental

A continuació, es presenten els resultats d'aquesta anàlisi, per cadascú dels documents, i després unes conclusions generals. L'anàlisi s'ha centrat en identificar la presència del cicle vital, la perspectiva de gènere i la perspectiva interseccional. Per analitzar cadascuna d'aquestes perspectives, s'han utilitzat els següents indicadors:

INDICADORS D'ANÀLISI		
PERSPECTIVA INTERSECCIONAL	PERSPECTIVA DE GÈNERE	PERSPECTIVA DEL CICLE VITAL
<ul style="list-style-type: none"> • Reconeixement dels diferents eixos de desigualtat que afecten les dones; • Identificació de la forma sota la qual es contempla o s'ignoren les interseccions que afecten les dones; • Identificació de la forma com les propostes teòriques i pràctiques tenen en compte aquestes interseccions i com afecten la vida de les dones • Perspectiva transformadora cap a les desigualtats provinents de la identificació d'eixos de desigualtat. 	<ul style="list-style-type: none"> • Reconeixement de les relacions desiguals entre homes i dones; • Identificació de la forma sota la qual es contempla o s'ignoren les discriminacions basades en el gènere; • Estratègies per abordar aquestes desigualtats des dels diferents nivells d'intervenció; • Perspectiva transformadora cap a les desigualtats estructurals de gènere; • Identificació de la mesura en què s'han tingut en compte les necessitats específiques de les dones. 	<ul style="list-style-type: none"> • Identificació de les característiques específiques de la violència masclista cap a les dones en les diferents etapes de la vida; • Atenció a les diferents formes d'abordatge de la violència masclista cap a les dones de totes les edats; • Adequació de les propostes i recursos a les possibilitats reals de les dones segons la seva edat i característiques diferenciades d'aquests moments vitals.

1. Protocol Marc i orientacions d'actuació contra els maltractaments a les persones grans

El present document s'ha elaborat amb l'objectiu de desenvolupar un protocol d'orientacions d'actuació contra el maltractament de persones grans. S'entén per això, la presència de **perspectiva de cicle vital** al llarg de tot el document.

Quant a la **perspectiva de gènere**, se cita i es troba present com a recomanació, amb un enfocament en la violència masclista cap a les dones grans, abordant la doble discriminació que pateixen les dones (per ser dones i ser grans) i la relació entre aquesta discriminació i la possibilitat de viure violència masclista. Tot i això, en el seu contingut i recomanacions específiques no presenta transversalitat de gènere a l'hora de plantejar les accions de prevenció, detecció, atenció i recuperació.

No s'ha verificat **presència de perspectiva interseccional** explícita, en el sentit en què no es tenen clarament en compte la diversitat de situacions vitals de les dones que no compleixen amb els mandats prioritaris del gènere.

S'han trobat referències disperses a qüestions de discapacitat com a limitants de la capacitat de resposta, encara que aquestes referències no es feien específicament amb un enfocament de gènere i no existeix una mirada específica sobre la interseccionalitat, especialment de la intersecció entre gènere i edat.

2. Protocol per a la abordatge de la violència masclista en l'àmbit de la Salut a Catalunya - Document operatiu de maltractament a la gent gran

El present document s'ha elaborat amb l'objectiu d'abordar específicament la violència masclista dirigida a dones grans en l'àmbit de la Salut. Per això, la **perspectiva de cicle vital** es troba present al llarg del document. Quant a la **perspectiva de gènere**, el document reconeix puntualment diferències en la vivència de situacions de violència entre homes i dones, posant l'accent en la violència masclista. No obstant això, com marc teòric no té un particular enfocament de gènere, encara que ho esmenti com a variable. S'observa de nou que en el seu contingut i recomanacions específiques no presenta transversalitat de gènere a l'hora de plantejar les accions de prevenció, detecció, atenció i recuperació.

No s'ha verificat **presència de perspectiva interseccional** en el sentit en què no es tenen clarament en compte la diversitat de situacions vitals de les dones que no compleixen amb els mandats prioritaris del gènere. S'han trobat referències disperses a qüestions de discapacitat com a limitants de la capacitat de resposta, encara que aquestes referències no es feien específicament amb un enfocament de gènere i no existeix una mirada específica sobre la interseccionalitat, especialment de la intersecció entre gènere i edat.

3. Guies territorials: Guia territorial de l'Anoia per a la actuació contra els maltractaments a les persones grans

Aquest document s'inclou com a exemple rellevant doncs s'han identificat dues guies més, que formen part d'un conjunt de Guies elaborades pel Departament de Treball, Afers Socials i Famílies de la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Barcelona, diversos consells comarcals i l'Obra Social "la Caixa", amb l'objectiu de sensibilitzar, prevenir i actuar contra els maltractaments a les persones grans, aterrant algunes pràctiques ja emprades però no sistematitzades abans.

En enfocar-se directament en el maltractament a les persones grans, aquesta guia té clarament una **perspectiva de cicle vital**, tant en el seu marc teòric com en les pràctiques recomanades.

Pel que fa a la **perspectiva de gènere**, la Guia entén el sexe femení com a factor de risc per a patir violència masclista. També dedica un apartat a descriure la violència masclista com una possible part de les violències patides per les persones grans i defineix un protocol d'actuació específic per a aquests casos, per la qual cosa s'entén que la perspectiva de gènere està inclosa de manera transversal a tota la Guia.

No s'ha trobat una **mirada interseccional** que fos més enllà de l'anàlisi de gènere i cicle vital i no s'integren les opressions específiques relacionades amb les migracions, classe social, orientació sexual, etc...

4. Indicadors de qualitat: Serveis de centres de dia per a gent gran

El present document s'ha elaborat com una eina concreta per tal de mesurar la qualitat dels Serveis de Centres de dia. D'aquesta forma, la **perspectiva del cicle vital** es troba implícita encara que no d'una manera totalment evident. Aquest document no està elaborat des de la **perspectiva de gènere**, assumint els tipus de maltractament a persones grans independents del gènere de la persona.

En conseqüència, tampoc fa referència a violències masclistes sinó que al·ludeix a maltractaments en general. Pel que fa a la **perspectiva interseccional**, no s'ha observat la presència d'aquesta mirada integral de la persona.

5. Indicadors de qualitat: Serveis residencials assistits gent gran

El present document s'ha elaborat com una eina concreta per tal de mesurar la qualitat dels Serveis residencials assistits per a la gent gran. D'aquesta forma, la **perspectiva del cicle vital** es troba implícita encara que no d'una manera totalment evident. Aquest document no està elaborat des de la **perspectiva de gènere**, assumint els tipus de maltractament a persones grans independents del gènere de la persona. Per consegüent, tampoc fa referència a violències masclistes sinó a maltractaments en general. Pel que fa a la **perspectiva interseccional**, no s'ha observat la presència d'aquesta mirada integral de la persona.

6. Intel·ligència emocional en l'atenció a la gent gran

Aquest document és un dels resultats del Pla director de formació 2008-2010 del Departament d'Acció Social i Ciutadania de la Generalitat de Catalunya i s'enfoca en les competències professionals per a l'atenció a persones grans, específicament la intel·ligència emocional. Aquest document és rellevant d'analitzar des de la perspectiva de descobrir si entre aquestes competències s'inclou la detecció i acompanyament al maltractament i violència masclista cap a les dones grans.

La **perspectiva del cicle vital** es troba implícita al llarg de tot el document. No s'ha trobat que el document estigui elaborat des de la **perspectiva de gènere**, no existint un marc teòric i unes pràctiques concretes que reconeixin les necessitats específiques de les dones grans, molt menys en referència a la possible detecció de situacions de violència.

Al llarg del document tampoc s'ha trobat que s'integrin les opressions específiques relacionades amb la intersecció gènere i edat, i altres categories: ètnia, classe social, orientació sexual, etc., el que constituiria la **perspectiva interseccional**.

7. Llibre blanc de la gent gran activa

El present document elaborat pel Departament de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya s'emmarca en la línia d'actuació de la "promoció d'accions adreçades a la gent gran, tant en l'àmbit de l'atenció a les persones grans amb dependència com en l'àmbit del foment de la participació activa de la gent gran en la societat."

La **perspectiva del cicle vital** es troba implícita al llarg de tot el document.

Aquest document realitza diverses anàlisis estadístiques desagregades per sexes i realitza una anàlisi de les dificultats particulars de les dones grans, la qual cosa suposa la incorporació parcial de la **perspectiva de gènere**, encara que no de forma generalitzada i transversal al llarg de tot el document.

No s'ha trobat que s'integrin les opressions específiques relacionades la interacció dels eixos gènere-edat i amb altres categories com les migracions, classe social, orientació sexual, etc., el que constituiria la **perspectiva interseccional**.

8. El Maltractament a la gent gran: un problema invisible

L'any 2003 el Departament de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya i els col·legis professionals de l'Advocacia, d'Infermeria, de Medicina, de Psicologia i de Treball Social, va organitzar les Jornades Interdisciplinàries Col·legials, sota el títol "El Maltractament a la gent gran, un problema invisible", de les quals es recullen ponències, conferències i debats. Aquest document és, doncs el resultat de les opinions informades de professionals d'intervenció directa i reflecteix la seva visió de la realitat des de les pràctiques d'intervenció.

El document s'estructura en 5 taules temàtiques en un total de 25 ponències i un apartat de conclusions.

La **perspectiva del cicle vital** es troba de manera explícita i implícita al llarg de tot el document.

Del total de 25 ponències, cap es refereix específicament a la violència cap a les dones grans; en 4 ponències es refereix que les dones són més vulnerables a sofrir aquest tipus de violència; i només una ponència posa l'accent específicament, encara que de manera superficial, sobre els rols socials de les dones, principalment la seva responsabilitat en les cures, els rols familiars, la seva funció de proveïdores, encara que sense referir conceptes de sexisme o de violència masclista i sense que aquest sigui el tema principal de la ponència.

Entenem, llavors, que amb relació a la incorporació de la **perspectiva de gènere**, es troba un reconeixement de les vulnerabilitats específiques de les dones en algunes de les ponències, però que no existeix un marc de perspectiva de gènere clar ni una prioritització d'aquesta mirada.

Quant a la **perspectiva interseccional**, es detecta també alguna preocupació puntual sobre diverses opressions que poden afectar les dones grans, encara que aquesta no és una característica de totes les ponències analitzades, però no es relacionen aquestes opressions amb la doble mirada sobre el gènere i l'edat.

9. Carta de drets i deures de la gent gran

El document analitzat presenta una forta **perspectiva de cicle vital**, ja que és específic sobre els drets de les persones grans.

Quant a **perspectiva de gènere**, el document no està elaborat sota aquest marc teòric, no existint esments a diferències per raó de gènere en els drets de les persones grans que posin en evidència les desigualtats i vulneracions de drets que viuen les dones grans pel fet de ser dones.

De fet, no existeix cap referència a la possibilitat que les dones puguin ser víctimes de violència masclista i només es fa una referència als maltractaments que afecten les persones grans en general però no concretament a les dones.

Quant a la **perspectiva interseccional**, encara que es realitzi un esment al dret a no patir discriminacions per raons d'edat, gènere, estat civil, creença, ètnia o altres, no es desenvolupen aquestes interseccions pel que fa al marc teòric o la pràctica de reconeixement de drets.

10. 6è Congrés Nacional de la Gent Gran

El Departament d'Acció Social i Ciutadania de la Generalitat de Catalunya va publicar les ponències del 6è Congrés Nacional de la gent gran, estructurades en 3 eixos: la participació de la gent gran, la pobresa i exclusió social i les polítiques d'envelliment actiu.

La **perspectiva del cicle vital** es troba implícita i explícita al llarg de tot el document.

Quant a la **perspectiva de gènere**, el document analitzat refereix la necessitat que les polítiques es plantegin des d'una perspectiva de gènere i fa algunes referències puntuals a les desigualtats de gènere, encara que no necessàriament es construeix un relat ni marc teòric que permeti aplicar aquesta perspectiva.

Per últim, quant a **perspectiva interseccional**, es reconeix en el document la necessitat d'incorporar més diversitat als estudis i abordatge de la vida de la gent gran, en general, assumint l'absència d'aquesta mirada de manera sistematitzada.

11. Protocol Marc per a una intervenció coordinada contra la violència masclista

Aquest Protocol constitueix, juntament amb altres protocols, una referència a nivell català en l'abordatge de la violència masclista. Altres protocols rellevants són:

- Protocol de seguretat contra les violències sexuals en entorns d'oci;
- Protocol de prevenció, detecció i intervenció enfront el ciberassetjament entre iguals;
- Protocol per a la prevenció i abordatge de l'assetjament sexual i per raó de sexe a l'empresa;
- Protocol d'actuacions per prevenir la mutilació genital femenina;
- Protocol de protecció de les víctimes de tràfic d'éssers humans a Catalunya;
- Protocols de prevenció i abordatge dels matrimonis forçats;
- Altres protocols de l'àmbit de la salut.

Abans d'entrar en l'anàlisi del Protocol Marc, importa especificar que d'entre tots els protocols presentats anteriorment, cap d'ells és específic per a abordar les violències masclistes específicament cap a les dones grans, encara que sí que es considerin altres col·lectius d'especial vulnerabilitat.

El Protocol Marc parteix d'una anàlisi de la violència masclista des d'una **perspectiva de gènere**, per la qual cosa aquesta es troba de manera explícita i implícita al llarg de tot el text.

En referència a la **perspectiva de cicle vital**, presenta un enfocament particular en les noies menors d'edat, però no s'identifica una mirada específica cap a les dones en altres edats, específicament les dones grans i, per tant, no inclou la transversalitat d'aquesta perspectiva.

Amb relació a la **perspectiva interseccional**, s'identifica que encara que es realitzi algun apunt específic, per exemple, en qüestions migratòries o d'orientació sexual, no es desenvolupen aquestes interseccions ni les experiències de discriminació úniques per la interrelació de dues o més categories d'opressió, marc teòric o de pràctiques d'actuació des d'aquest marc teòric, ni tampoc la mirada de la intersecció entre gènere i edat.

12. Pla de contingència per a víctimes de violència masclista i domèstica, derivat de l'estat d'alarma per COVID-19

Aquest Pla de contingència elaborat pels Mossos d'Esquadra es va construir com a resposta a l'augment de les violències masclistes i domèstiques, arran dels canvis en les rutines socials imposats per la pandèmia del COVID19.

Aquest Pla entén la particular situació de vulnerabilitat d'alguns grups socials, tal com les dones grans, pel fet que estan més aïllades de l'entorn relacional (amistats o entorn laboral), tenen més dificultats per accedir als recursos especialitzats, tenen més resistència a la interposició de la denúncia per por o per dificultats en adreçar-se a una comissaria o jutjat, i pateixen de major control de la persona agressora. El Pla inclou una guia d'actuació, que es va analitzar.

Aquest document parteix d'una anàlisi de la violència masclista des d'una **perspectiva de gènere**, per la qual cosa aquesta es troba de manera explícita i implícita al llarg de tot el text.

En referència a la **perspectiva de cicle vital**, presenta un enfocament que inclou les dones adultes, adolescents i joves, identificant diferents actuacions segons la franja d'edat. No obstant això, al parlar de la vellesa parla més bé de *persones grans* i no de *dones grans*, el que comporta a concloure que no es té en compte la intersecció entre gènere i edat.

Per últim, pel que fa a **perspectiva interseccional**, encara que es faci referència a situacions de discapacitat, no es pot afirmar una perspectiva interseccional respecte a altres eixos d'opressió que puguin afectar a les dones pel fet de ser dones i de ser dones grans.

13. Protocol d'abordatge de les violències masclistes Ajuntament de Granollers

Aquest protocol s'ha triat d'entre els molts protocols similars d'altres Ajuntaments a causa de la seva complexitat i profunditat en l'abordatge de les violències masclistes.

Aquest document parteix clarament d'una anàlisi de la violència masclista des d'una **perspectiva de gènere**, per la qual cosa aquesta es troba de manera explícita i implícita al llarg de tot el text.

En referència a la **perspectiva de cicle vital**, presenta un enfocament teòric i pràctic que inclou en particular a les dones adultes i joves, però gairebé no esmenta les dones grans.

En l'apartat sobre els nivells d'intervenció en l'abordatge de la violència (prevenció, detecció, atenció i recuperació), bé com en els llistats d'indicadors de la violència, no existeix una mirada específica sobre la perspectiva de gènere i l'envelliment.

Finalment, el document inclou una **perspectiva interseccional** en el seu disseny metodològic, contemplant les diferents opressions que afecten les dones, inclosa la intersecció entre gènere i edat. No obstant això, i a part del Marc teòric, no s'identifica un seguiment de la mirada interseccional en els principis orientadors de la intervenció, que contempla diversos rangs d'edats però no les dones grans. Quant als nivells d'intervenció en l'abordatge de la violència (prevenció, detecció, atenció i recuperació), bé com en els llistats d'indicadors de la violència no existeix una mirada específica sobre la interseccionalitat, especialment de la intersecció entre gènere i edat.

6.3. Conclusions

De l'anàlisi documental es pot extreure que la majoria de documents estudiats que s'enfoquen a persones grans contenen perspectiva de cicle vital, però no necessàriament perspectiva de gènere, no abordant les desigualtats i opressions específiques que viuen les dones, bé com no referint de manera clara i sistemàtica les violències masclistes que afecten les dones.

D'altra banda, els documents que s'enfoquen en les violències que afecten les dones no necessàriament incorporen una mirada cap a la violència específica que afecta les dones grans, sent que la perspectiva de cicle vital es troba bastant absent.

Finalment, importa comentar que encara que puntualment es troben elements de perspectiva interseccional, no s'ha observat un marc teòric clar que inclogui tota la diversitat de dones presents a la societat, com siguin la discapacitat, l'orientació sexual, l'estatus migratori, l'ètnia i altres. De fet, només 1 dels 13 documents analitzats incorpora la Perspectiva Interseccional de manera clara.

Documents analitzats	Perspectiva de Gènere	Perspectiva de Cicle Vital	Perspectiva interseccional
1. Protocol Marc i orientacions d'actuació contra els maltractaments a les persones grans	○	↑	↓
2. Protocol per a l'abordatge de la violència masclista en l'àmbit de la Salut a Catalunya - Document operatiu de maltractament a la gent gran	○	↑	↓
3. Guies territorials: Guia territorial de l'Anoia per a l'actuació contra els maltractaments a les persones	↑	↑	↓
4. Indicadors de Qualitat: Serveis de centres de dia per a gent gran	↓	○	↓
5. Indicadors de Qualitat: Serveis residencials assistits gent gran	↓	○	↓
6. Intel·ligència emocional en l'atenció a persones en centres residencials	↓	↑	↓
7. Llibre blanc de la gent gran activa	○	↑	↓
8. El Maltractament a la gent gran: un problema invisible	○	↑	○
9. Carta de drets i deures de la gent gran	↓	↑	○
10. Manifest del 6è Congrés Nacional de la gent gran	○	↑	○
11. Protocol Marc per a una intervenció coordinada contra la violència masclista	↑	↓	○
12. Pla de contingència per a víctimes de violència masclista i domèstica, derivat de l'estat d'alarma per COVID-19	↑	↓	↓
13. Protocol abordatge de les violències masclistes Ajuntament de Granollers	↑	○	↑

↑ Incorpora ↓ No incorpora ○ Se cita però no està transversalitzat

7. Anàlisi qüestionaris

7.1. Anàlisi dels qüestionaris a professionals

7.1.1. Introducció

El treball de camp per a aquesta recerca s'ha nodrit també de les veus de les persones professionals d'atenció directa i que, des de la primera línia d'intervenció, expressen la seva valoració sobre la realitat actual de la violència masclista cap a les dones grans, els reptes de l'atenció i les necessitats des de la mirada dels recursos.

Per a això, s'ha dissenyat un qüestionari dirigit a professionals d'intervenció psicosocial o socio-sanitària de serveis públics d'atenció a persones grans o a dones, garantint, d'aquesta forma, l'encreuament entre aquestes dues dimensions que estructura tota la recerca.

Aquest qüestionari té, doncs, com a objectiu principal, aprofundir en el coneixement sobre la realitat de la violència masclista cap a dones grans, quant a incidència, característiques i factors de major vulnerabilitat, així com identificar aspectes de millora per part de la resposta institucional i de les polítiques públiques.

El qüestionari es va estructurar sota les **dimensions següents**:

1. Dimensió de la realitat actual de la violència masclista vers les dones grans
2. Dimensió dels recursos
3. Dimensió de les respostes institucionals i de les polítiques públiques
4. Dimensió de les pràctiques de les persones professionals d'atenció

La difusió del qüestionari s'ha realitzat via online, a través de l'OIG i de les i els professionals responsables de serveis a les quals s'han realitzat entrevistes en profunditat¹⁸, que han compartit el qüestionari amb els serveis que gestionen.

7.2. Anàlisi de les dades

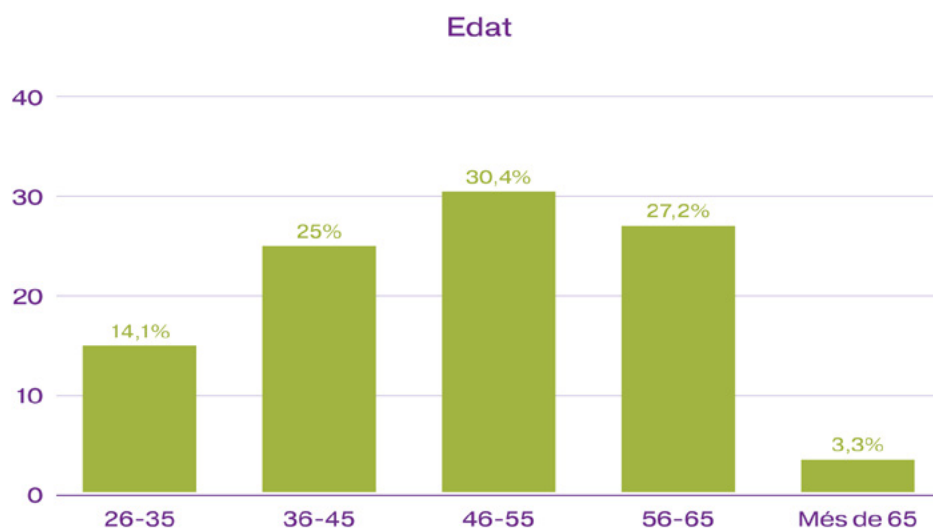
7.2.1. Dades sociodemogràfiques de les persones enquestades

El total de persones professionals de primera línia que van respondre al qüestionari i van participar del present estudi és de 92.

Aquestes han estat gairebé íntegrament (95,7%) dones, el que es justifica amb la feminització del sector d'atenció psicosocial i sanitari.

S'ha pogut garantir una distribució equilibrada d'edats, com es pot apreciar en el gràfic següent.

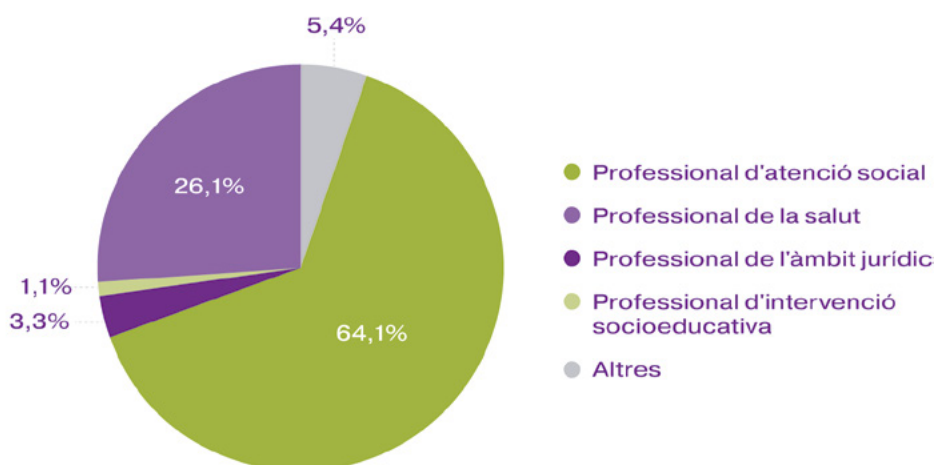
18. Veure Capítol 8.

Quant a la **distribució territorial**, trobem representació de les quatre províncies catalanes, amb més incidència a la província de Barcelona (60%), seguida per un 15,2% a Tarragona, 14,1% a Girona i finalment un 8,7% a Lleida.

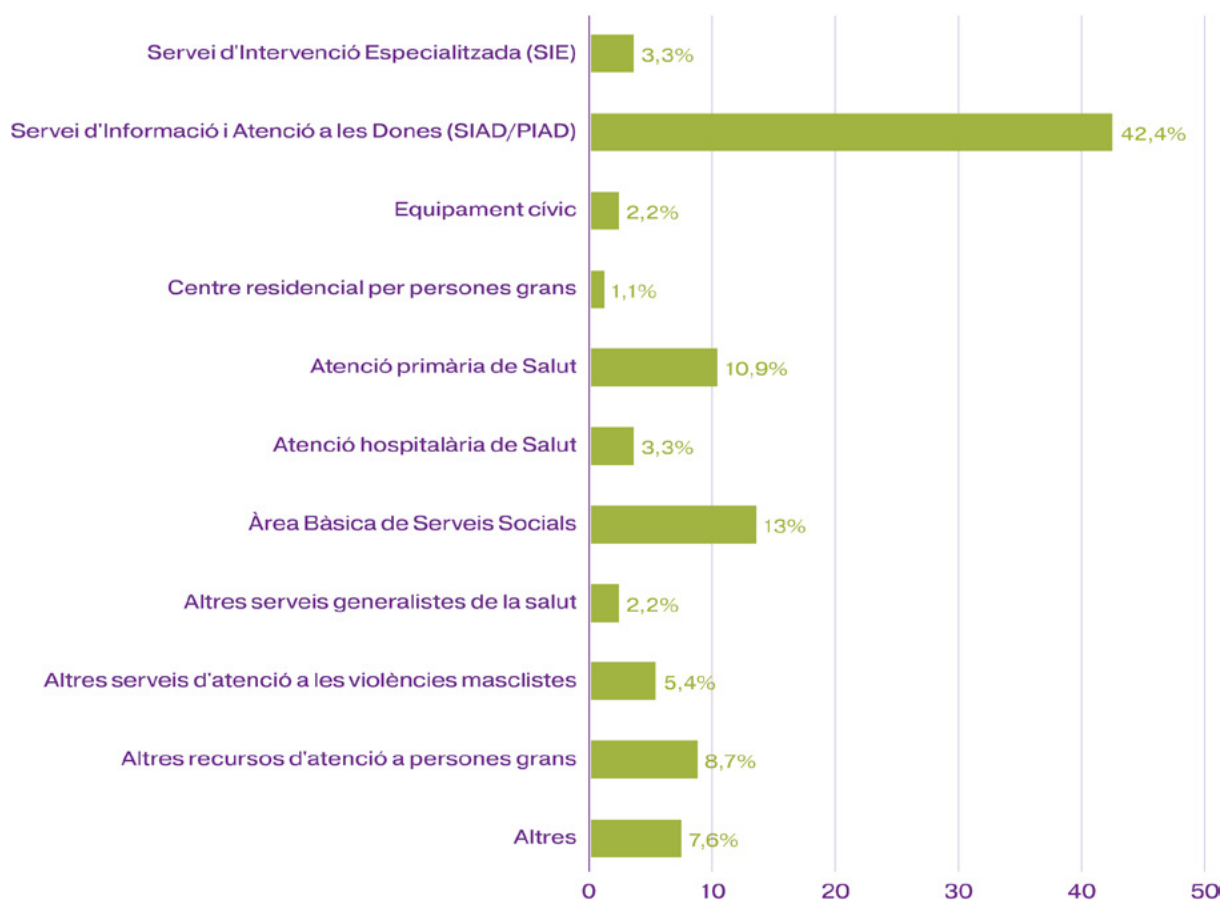
Respecte al seu **perfil professional**, el 64,1% treballa en l'atenció social, seguit en segon lloc per un 26,1% de treballadores en l'àmbit de la salut. La representació de l'àmbit jurídic i d'intervenció socioeducativa és molt baixa (3,3% i 1,1%) mentre que un 5,4% pertany a altres àrees com a arts escèniques o recerca.

Perfil professional persones enquestades

Finalment, el tipus de recurs o servei al qual pertanyen les persones enquestades és molt variat, encara que la major concentració de professionals la trobem en els Serveis d'Informació i Atenció a les Dones (SIAD/PIAD).

Tipus de Servei o Recurs

7.2.2. Dimensió de la realitat actual de la violència masclista vers a les dones grans

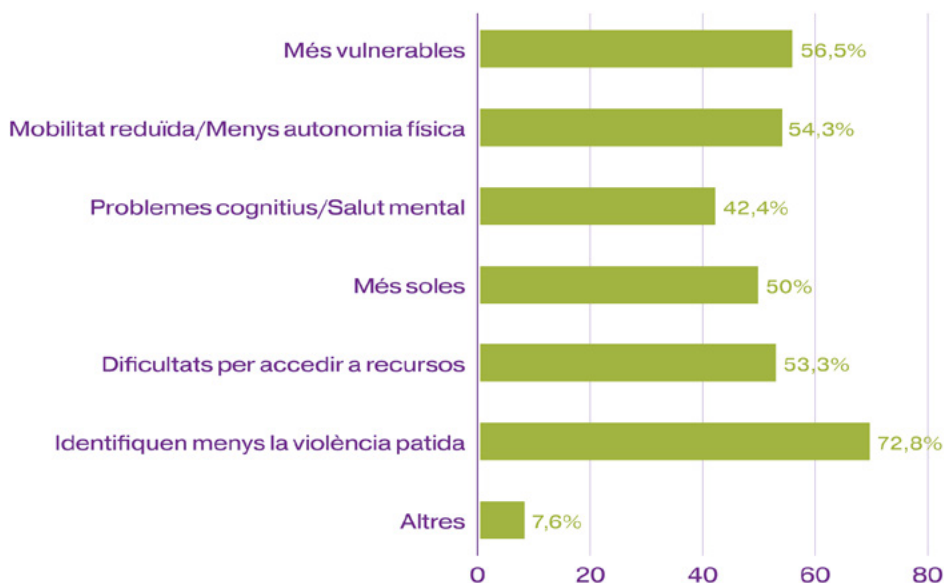
7.2.2.1. Particularitats de les dones grans

Una de les maneres d'entendre les particularitats de la violència masclista cap a les dones grans pot trobar-se en la seva comparació amb la violència cap a les dones joves. Consultades en aquest aspecte mitjançant una pregunta de resposta múltiple, més del **70% de les enquestades van respondre que una de les principals diferències és que les dones grans identifiquen menys la violència rebuda**. Seguidament, un **56% opina que són més vulnerables en general**.

Per altra banda, al voltant de la meitat de les persones enquestades sostenen que, a més, les dones grans tenen la **mobilitat més reduïda i menys autonomia física**, que troben **més dificultats a accedir als recursos i que solen estar més soles**.

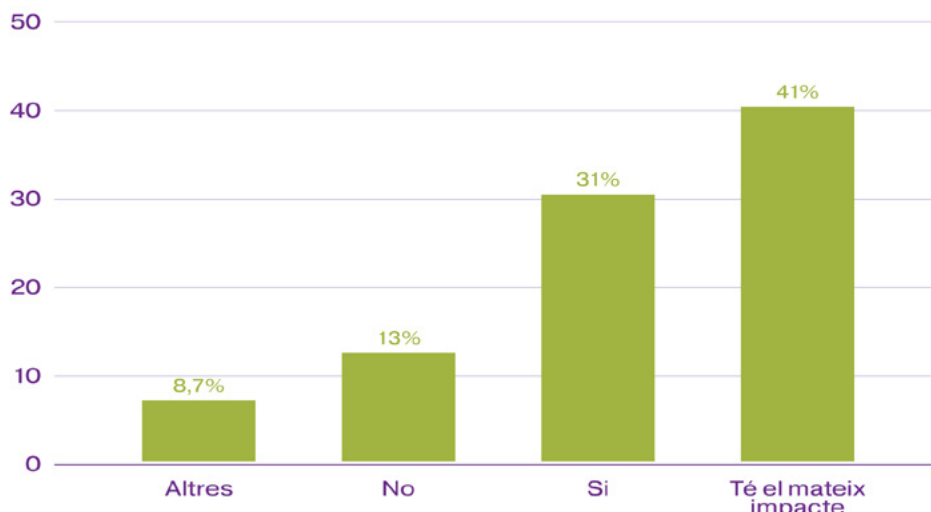
Finalment, el 42,4% de les respostes apunten en el sentit dels **problemes de salut mental** de les dones grans. Sota la categoria "altres" trobem algunes persones que sostenen que es tracta d'una violència més arrelada i, finalment, persones que no troben diferències entre el patiment de dones joves i dones grans.

Diferència violència masclista dones grans/dones joves

La particularitat de la violència exercida cap a les dones grans pot manifestar-se en altres aspectes com l'impacte, les probabilitats de sofrir-la o la intersecció amb altres eixos d'opressió. Quant al primer, **no existeix unanimitat en la percepció de les persones enquestades sobre la diferència d'impacte d'acord amb l'edat**. Així, si bé el 44,6% opina que impacta d'igual manera a joves i a adultes grans, el 33,7% considera que ho fa més en aquestes últimes mentre el 13% opina el contrari. Un 8,7% opina que això depèn de l'entorn de la persona o desconeix si existeix alguna diferència.

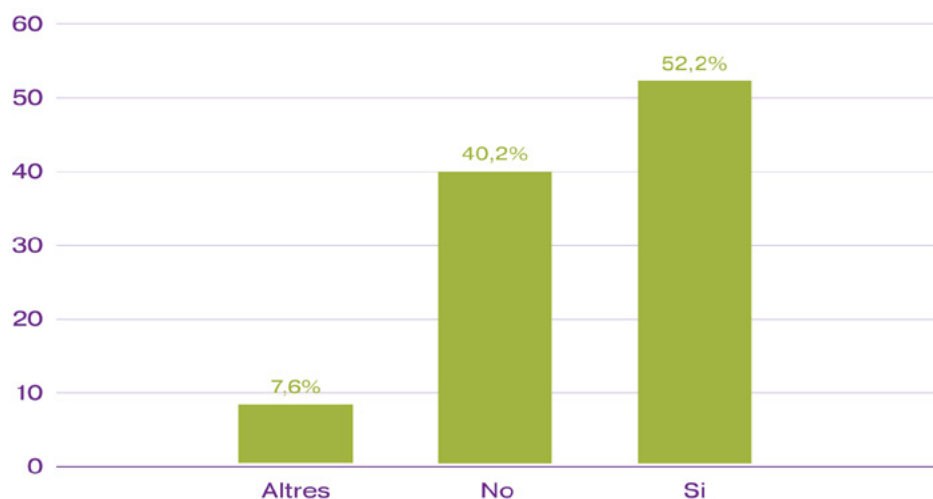
Més impacte violència masclista en les dones grans

Una cosa similar ocorre amb la possibilitat que les dones grans poguessin tenir majors probabilitats de sofrir violència masclista que les més joves. Aquí trobem que **més de la meitat (52,2%) de les participants de l'enquesta opina que les dones grans tenen més probabilitat de patir violències masclistes però, per contra, un 40,2% pensa que no hi ha diferència quant a l'edat a l'hora de ser**

una possible víctima. El 7,6% de les respostes restant correspon als qui opinen que depèn de les característiques particulars de la persona o desconeixen sobre aquest tema.

Dones grans més probabilitat de patir violència masclista

No obstant això existeix una opinió molt generalitzada entorn de la posició desfavorida de les dones grans per trobar ajuda en cas de sofrir algun tipus de violència masclista. **El 92,4% de les persones enquestades opina que aquestes dones compten a una elevada probabilitat de no conèixer o no poder acostar-se a recursos on puguin atendre-les.** De la mateixa manera, gairebé el 97% sosté que, a més de l'edat, altres factors com la diversitat funcional, l'estatus migratori, etc. són determinants i incideixen fortament en la capacitat que puguin tenir les dones grans per a demanar ajuda.

7.2.2.2. Àmbits i tipus de violència

Respecte a l'àmbit de la violència, les persones enquestades **van opinar majoritàriament que les dones grans pateixen violència dins del seu cercle íntim, específicament per part de la seva parella o exparella o d'alguna altra persona de la seva família (90,2% i 80,4% respectivament).**

Gairebé un terç de les respostes va ser en una direcció similar, però amb matisos en tant estableixen les residències o centres de dia i el domèstic com a àmbits de la violència. L'àmbit sociocomunitari i el laboral es troben entre els últims esmentats amb un 14,1% i un 7,6% respectivament.

Quant als tipus de violències, gairebé **per unanimitat es va establir que la violència més freqüent en les dones grans és la psicològica** relacionada amb la humiliació i les ofenses (94,6%).

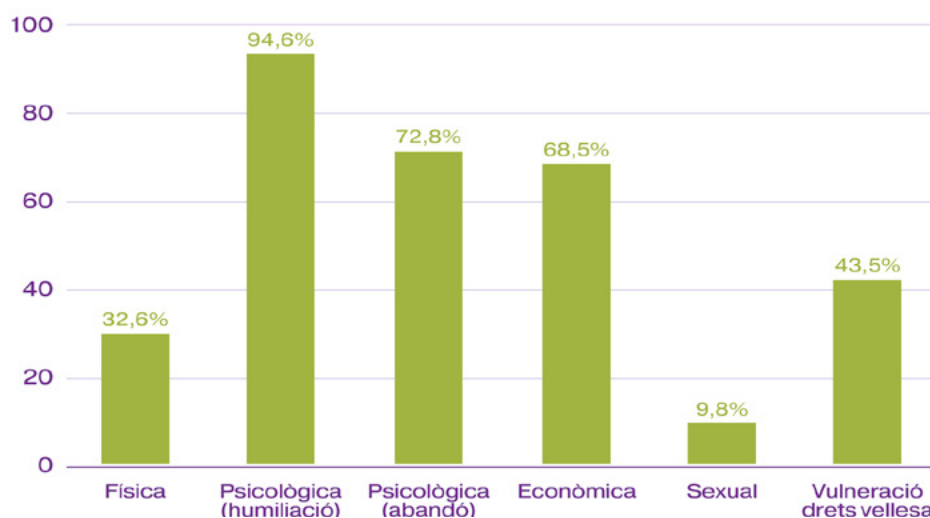
Una altra gran quantitat de respostes que ronden el **70% van ser dirigides a marcar tant la violència econòmica com la psicològica lligada a l'abandonament.**

En percentatges menors es va esmentar la vulneració de drets de la vellesa i la violència física (43,5% i 32,6% respectivament). Finalment un 9,8% de les persones enquestades va esmentar la violència sexual.

Àmbit de violència

Tipus de violència

7.2.2.3. Respostes a la violència

Hem vist que entre les professionals participants de l'enquesta està estesa l'opinió sobre les dificultats de les dones grans víctimes de violència masclista per demanar ajuda i per donar amb els recursos on puguin atendre-les. Això es vincula amb les respostes d'aquestes dones a l'hora d'afrontar la seva situació de violència. En aquest sentit les opinions són bastant unànimes: **un 64,1% opina que les dones solen amagar el fet d'haver patit violència de les seves persones pròximes i un 44,6% considera que no solen respondre a aquests fets perquè en la majoria dels casos no aconseguen identificar la situació que viuen com a violenta.** En percentatges més baixos trobem la comunicació a persones pròximes (13%) i a referents dels centres d'atenció primària de la salut (18,5%), no obstant això una quantitat similar de persones (14,1%) opina que aquests fets solen amagar-se als professionals de qualsevol àmbit.

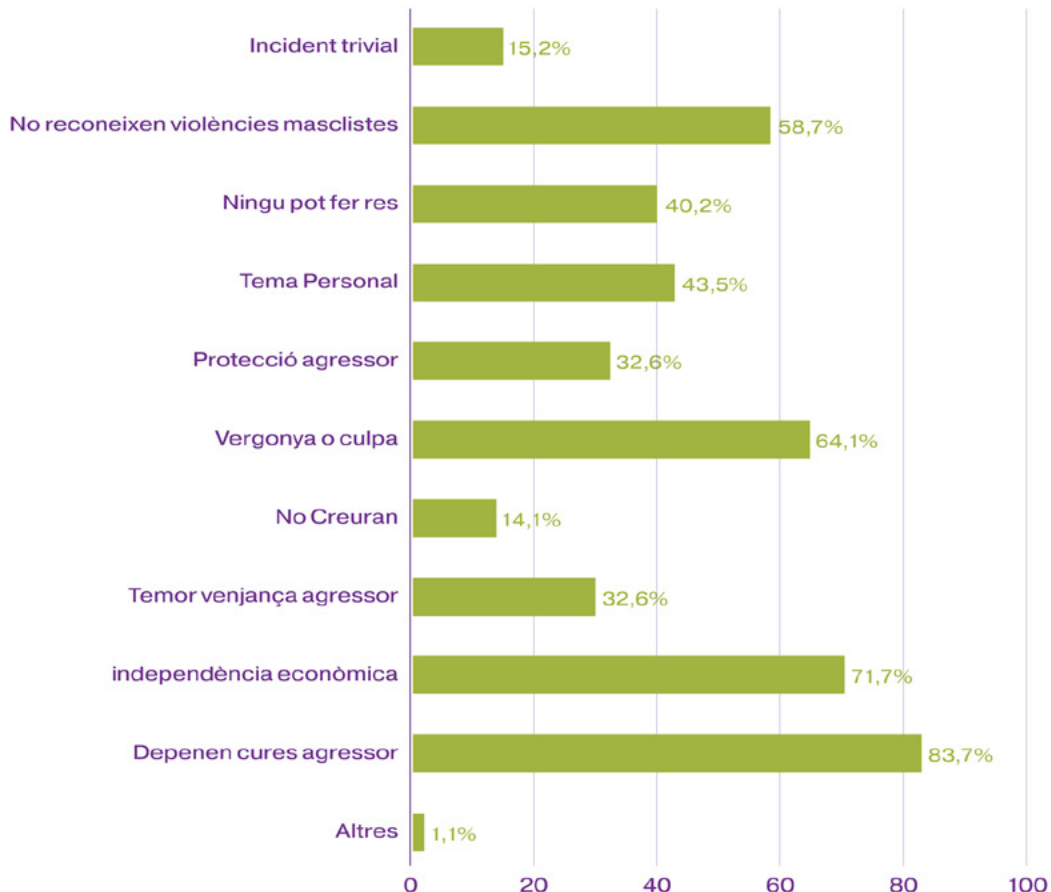
És, aleshores, evident, que en la seva majoria les persones enquestades creuen que les dones grans tenen grans dificultats per reconèixer i donar resposta a la seva situació de violència: **un 79,3% sosté que les dones grans no les identifiquen amb facilitat.**

Vinculat a tot això es troba el fet que aquestes dones, davant fets de violència, no solen fer una denúncia als cossos policials. Consultades sobre les raons per les quals això succeeix les respostes que sorgeixen són molt variades. En primer lloc i amb una tendència clara, les opcions més triades són les relacionades amb la **dependència de les dones grans tant de les cures de qui les agredeix (83,7%) com en termes econòmics (71,7%).**

Seguidament trobem els **sentiments de vergonya o culpa que solen experimentar (64,1%)** i el ja esmentat **no reconeixement de la situació de violència (58,7%).**

Pròxim al 40% se situen les respostes que descoratgen la denúncia per tractar-se d'un tema d'ín-dole personal/privat o per considerar que ningú pot resoldre-ho. Un altre factor que sol explicar la no denúncia són les preocupacions per les reaccions de l'agressor: un 32,6% ha expressat que tant el temor a la venjança de la persona agressora com -contràriament- la por a les represàlies o càstigs que aquesta mateixa persona pugui sofrir són motius per a no denunciar. Finalment, rondant el 15% trobem els motius que minimitzen la violència considerant-la un fet trivial o alguna cosa que no serà pres com a verídica.

Raons per no fer denúncies

7.2.3. Dimensió dels recursos

En el present apartat s'analitzaran les opinions sobre els recursos existents per abordar la violència masclista i la seva preparació per atendre les particularitats de les dones grans víctimes d'aquest tipus de violència.

En primer lloc, es va indagar sobre els **recursos específics d'atenció a la violència masclista** amb resultats variats. Respecte al coneixement i la sensibilització dels recursos sobre aquesta realitat les opinions estan dividides en tant **el 52,2% opina que sí que estan sensibilitzades mentre que el 47,8% opina el contrari.**

Quant a la formació de les i dels professionals i en la capacitat d'aquests equips de detectar la violència masclista, en tant **al voltant del 60% opina que aquestes persones estan formades en la detecció, atenció i recuperació.**

Tanmateix, i malgrat una opinió lleument favorable quant a formació i detecció, **les opinions negatives augmenten de manera considerable respecte a la capacitat de brindar una resposta adaptada a les necessitats específiques de les dones grans: un aclaparador 82,6% opina en aquest sentit.**

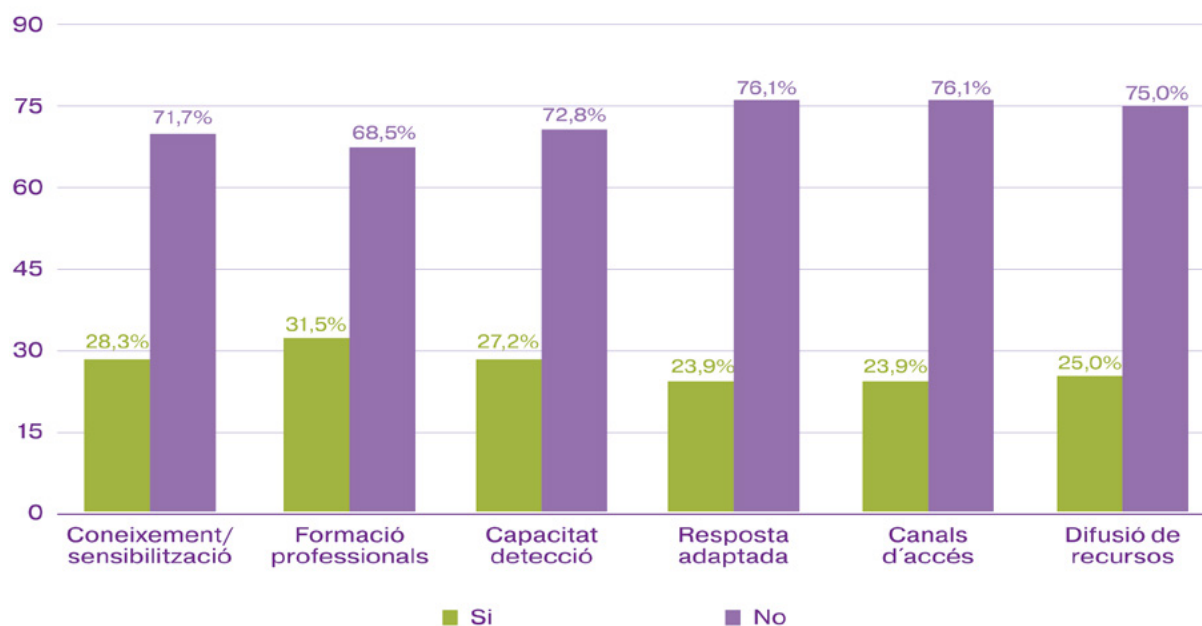

El mateix ocorre amb els canals d'accés i la difusió dels recursos disponibles per a aquestes dones on el 71,7% i el 64,1% opina que són insuficients.

En segon lloc es va preguntar sobre els **recursos per a persones grans** en general i aquí sí els resultats van ser bastant negatius en tots els àmbits.

Tant en el que té a veure amb la formació dels i les professionals, la seva capacitat i sensibilització i la capacitat de donar respostes adaptades a la violència específica de les dones grans, com en el relacionat amb els canals d'accés i difusió dels recursos, **més del 70% opina que aquests dispositius no estan preparats per a atendre aquest tipus de violència masclista.**

Preparació recurs persones grans

En aquest mateix sentit, consultades sobre les eines utilitzades pels recursos per mesurar el risc de patir o tornar a patir violència masclista, **tan sols el 12% opina que estan ben adaptades a les realitats específiques de les dones grans.**

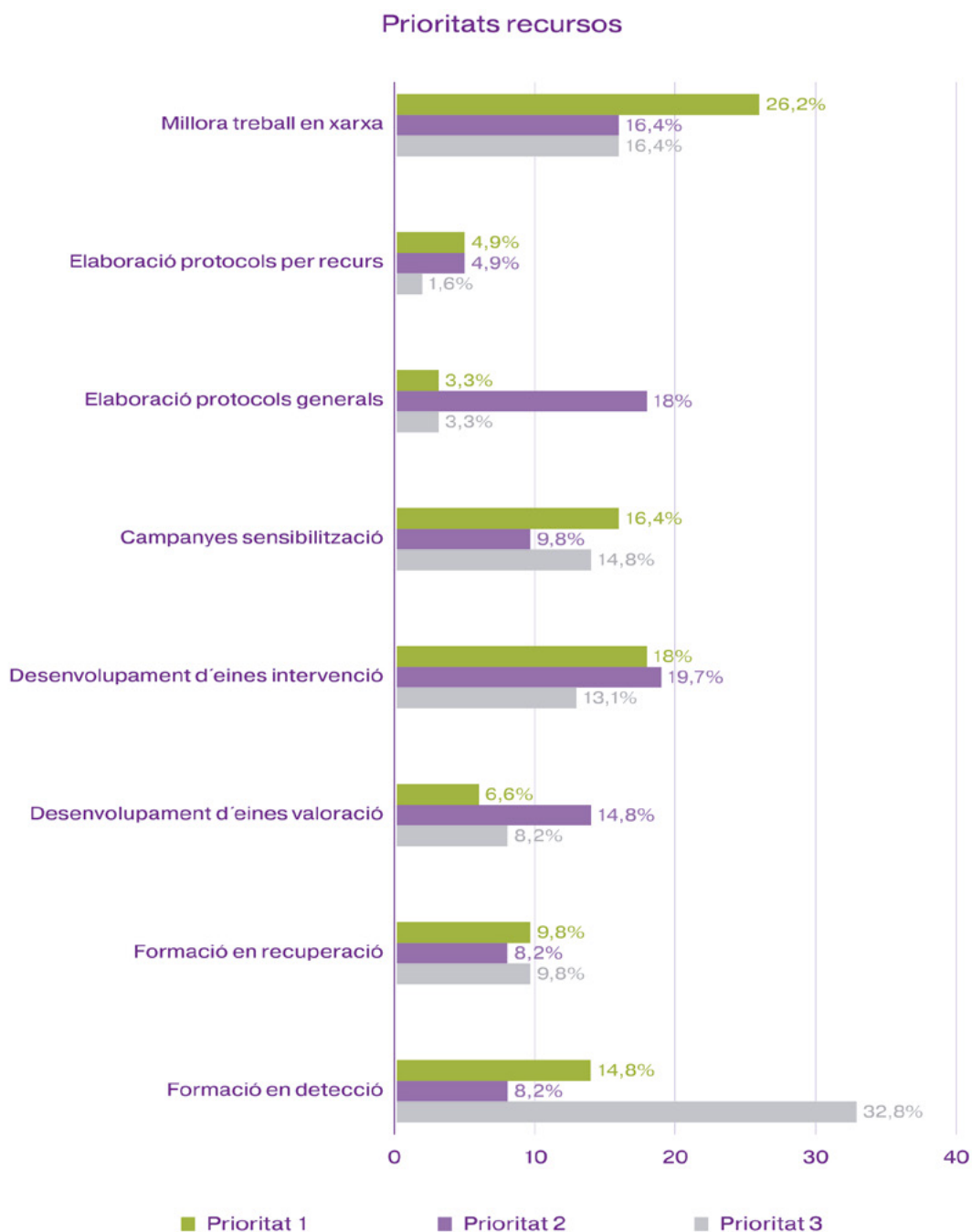
Més de la meitat (57,6%) opina el contrari i un 25% desconeix aquest tipus d'eines.

També es va consultar a les persones enquestades sobre les principals prioritats que s'haurien de definir des dels recursos per poder millorar l'atenció de les dones grans víctimes de violència masclista.

A l'hora d'ordenar-les i seleccionar les tres principals, els resultats mostren una tendència clara a la **formació en la detecció d'aquest tipus de violència com a prioritat principal (32,8%).**

Respecte al segon nivell de prioritats les tendències són menys clares, però sí que s'identifica la necessitat de desenvolupar **eines d'intervenció amb adultes grans (19,7%)** i **l'elaboració de protocols generals d'actuació que puguin adaptar-se a cada recurs (18%).**

La millora en el treball en xarxa va ser l'opció més triada com a prioritat de tercera instància **(26,2%).**

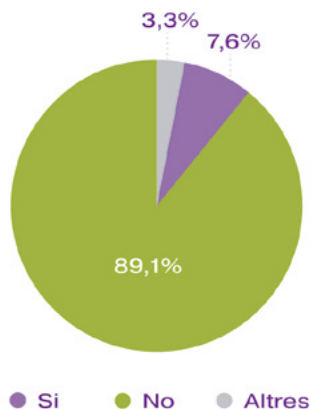
7.2.4. Dimensió de les respostes institucionals i de les polítiques públiques

Respecte a les respostes institucionals, les persones enquestades van ser consultades respecte a la pertinència de les campanyes de sensibilització sobre la temàtica.

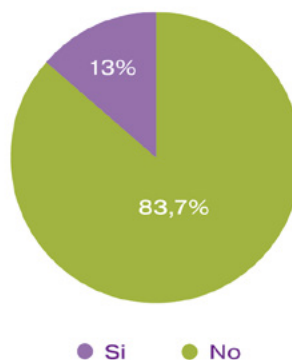
En aquest sentit les respostes van ser contundents: gairebé el 90% de les enquestades considera que aquestes campanyes enfocades a la violència masclista no tenen en compte la realitat de les dones grans.

De la mateixa manera, el 83,7% opina que les campanyes enfocades al maltractament cap a persones grans manquen de perspectiva de gènere pel qual no tenen en compte la realitat de les violències masclistes cap a les dones grans.

Campanyes sensibilització violència tenen en compte les dones grans?

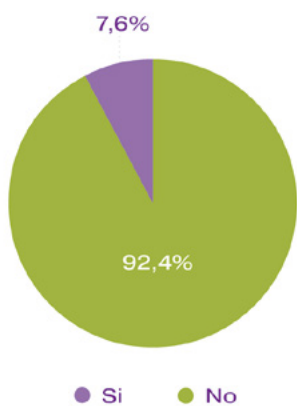

Campanyes sensibilització maltractament a les persones grans té en compte la perspectiva gènere?

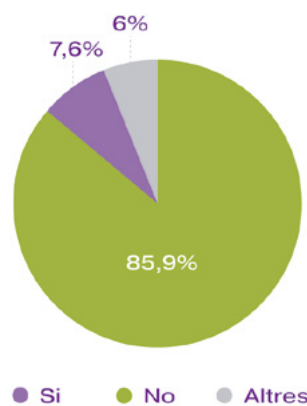

Una cosa similar succeeix en la percepció sobre les polítiques públiques: la gran majoria (92,4%) opina que les polítiques existents en matèria de violència masclista no tenen un focus clar en l'especificitat de la violència cap a les dones grans ni es contempla en l'abordatge de la violència masclista.

Polítiques públiques en violència masclista tenen en compte les dones grans?

Polítiques públiques de persones grans tenen en compte la violència masclista?

7.2.5. Dimensió de les pràctiques de les persones professionals de l'atenció directa

L'última dimensió analitzada té a veure amb les opinions sobre la pràctica professional i les necessitats més urgents dels recursos existents, per tal de garantir un abordatge de qualitat a les dones grans en situació de violència masclista. En primer lloc, respecte als recursos d'atenció a la violència masclista, es va observar com a principal prioritat la necessitat de sensibilitzar a les persones professionals i visibilitzar internament en els recursos aquest tipus de violència (32,6%). Seguidament, gairebé el 23% va identificar la necessitat de protocols interns.

La identificació de **bones pràctiques i la formació van ser esmentades pel 14,1% de les persones**. Finalment, gairebé un **11% va remarcar la necessitat d'incorporar professionals amb especialització i un 5,4% va identificar la urgència d'incloure altres recursos** com els econòmics i les solucions residencials.

En segon lloc, pensant en els **recursos d'atenció a persones grans**, les opinions van estar més concentrades en la **necessitat de formació dels equips, la visibilització i sensibilització sobre la temàtica i la creació de protocols interns específics** amb una representació entre un 20% i 30% de les respostes. En una prioritat menor- amb el 12%- es va reconèixer la necessitat d'incorporació de professionals amb especialització i d'identificació i intercanvi de bones pràctiques. En tercer lloc, **respecte als recursos cívics i comunitaris** hi ha una tendència una mica més clara i gairebé el **40% opina que és prioritària la visibilització i sensibilització interna d'aquesta mena de violència**. Al seu torn gairebé el 24% de les persones va ressaltar com a prioritat la formació dels equips tècnics i al voltant del 15% va destacar la necessitat de protocols interns i identificació de bones pràctiques. Només el 5,4% considera com a prioritat la incorporació de professionals amb especialització en la matèria. Finalment, una altra dada que sobresurt en aquest apartat és la necessitat de millorar el treball en xarxa. **Consultades sobre l'existència de circuits coordinats d'abordatge de les violències masclistes entre els serveis de violència i els serveis d'atenció a les persones grans, la resposta majoritària va ser negativa en gairebé un 80%**. Per últim, s'ha realitzat una pregunta oberta dirigida a recollir idees de bones pràctiques quant a la sensibilització, detecció o atenció a la violència masclista cap a les dones grans. Sent una pregunta qualitativa, oberta i facultativa, les respostes van ser menys nombroses representades en al voltant del 27%.

Necessitats urgents recursos

Quant a pràctiques existents van ser esmentades les campanyes “Dones grans i valentes” Mancomunitat de la Ribera Alta, “Tracta’m bé” del Consell Comarcal del Solsonès, “Mai és massa tard” de la Fundació Aroa i el projecte Radars, de l’Ajuntament de Barcelona.

En aquest mateix sentit també va ser subratllada la importància d’una major visibilització del tema mitjançant campanyes d’informació, exposicions, difusió en xarxes socials, etc. acompanyada d’una sensibilització especial a les dones grans en general i fins i tot es va esmentar a les dones de l’àmbit rural en particular.

En l’àrea de la salut, diverses respostes van apuntar a pràctiques directes d’atenció, sigui la generació de confiança amb la pacient i la importància d’incloure qüestionaris i entrevistes personals que busquin la detecció de la violència masclista, així com fer exàmens físics específics a la recerca d’indicadors com ferides o contusions. Una **altra pràctica genèrica** que es va esmentar com a necessària va ser la coordinació i derivació entre diferents recursos i serveis de diferents àmbits com la salut primària, la salut mental, el social, etc.

Finalment es va identificar la formació de **grups d’acompanyament psicològic** i la creació d’**ajudes econòmiques específiques** per a víctimes d’aquesta mena de violència.

7.3. Conclusions

La realització d’aquest qüestionari, que es va aconseguir passar a un univers divers de professionals, ens permet tenir una fotografia de la percepció de les persones que, de manera més o menys directa, poden treballar amb dones grans víctimes en situació de violència masclista (prèvia o present).

Analitzarem les principals conclusions segons cada dimensió estudiada:

1. Dimensió de la realitat actual de la violència masclista vers dones grans

Amb relació a la percepció sobre la realitat de la violència masclista cap a les dones grans, les professionals identifiquen clarament que aquest grup és particularment vulnerable a la violència, sigui per les dificultats a identificar-la elles mateixes o per altres factors de vulnerabilitat relacionats amb l’edat més avançada, entre els quals es troben les dificultats de mobilitat i possibles problemes de salut física i mental relacionats amb la longevitat.

Indiquen, però que aquesta major vulnerabilitat podria no implicar que l'impacte de la violència sigui més elevat, sinó que poden estar-hi més exposades també perquè tenen moltes més dificultats a acostar-se als recursos i abordar aquesta situació.

Les professionals consideren que la majoria de les violències succeeixen al cercle íntim de la víctima, principalment per part de la parella o exparella, sent les formes de violència més comunes la violència psicològica, particularment a través de l'abandonament, negligència, humiliacions i ofenses, sent la violència econòmica també particularment comuna. La reacció de les dones grans a aquesta violència, segons les professionals, és de no denunciar la situació, sigui per no reconèixer-la, per la seva situació de dependència (emocional i/o econòmica) o de cuidadores en relació amb la persona maltractadora.

2. Dimensió dels recursos

En relació als recursos, la percepció general és que els d'atenció a la violència masclista es troben més o menys sensibilitzats per a aquesta realitat i que les persones professionals es troben mitjanament formades en la detecció i atenció a la violència masclista envers les dones grans. No obstant això, consideren que els recursos no tenen capacitat de brindar una resposta adaptada a les necessitats específiques de les dones grans.

Pensant específicament en els recursos per a persones grans, la majoria de professionals opina que aquests dispositius no estan preparats per atendre aquest tipus de violència masclista ni tenen les eines per detectar-la. Respecte a les prioritats que els recursos en general haurien de definir per a afrontar la violència masclista cap a les dones grans, aquestes són clarament la formació i el desenvolupament d'eines d'intervenció i protocols d'actuació per assegurar una atenció de qualitat.

3. Dimensió de les respostes institucionals i de les polítiques públiques

Les persones professionals enquestades entenen clarament que les campanyes impulsades per l'administració i les polítiques públiques, ja siguin les que s'adrecen a combatre la violència masclista o en contra del maltractament a les persones grans, no tenen en compte la perspectiva de cicle vital ni la perspectiva de gènere, respectivament.

4. Dimensió de les pràctiques de les persones professionals d'atenció

Les necessitats més urgents d'atendre des dels recursos d'atenció a la violència masclista, recursos d'atenció a persones grans i recursos oberts a la ciutadania, han estat identificades com la necessitat de sensibilitzar a les persones professionals i visibilitzar internament en els recursos aquest tipus de violència, així com la necessitat de la creació i aplicació de protocols interns, la identificació de bones pràctiques i la formació.

També el treball en xarxa i els circuits d'abordatge d'aquestes situacions han estat identificats clarament com a insuficients. Finalment, les persones professionals van identificar algunes bones pràctiques existents com a campanyes específiques adreçades a aquest col·lectiu i van proposar mesures a l'àmbit de la salut, de la xarxa d'atenció, de la relació terapèutica i del suport econòmic a les dones.

8. Entrevistes a professionals

L'abordatge de les violències masclistes envers les dones grans passa també per conèixer la sensibilització, prioritització i rellevància donada a aquesta matèria per part de les polítiques públiques, així com les necessitats identificades i les bones pràctiques que ja s'estan duent a terme per abordar aquesta forma de violència.

En aquest sentit, s'ha optat per una metodologia d'entrevista en profunditat a persones clau de diversos sectors de les polítiques públiques i d'entitats privades, amb 3 principals objectius:

1. Conèixer la percepció de cada Servei amb relació a la realitat de les violències envers les dones grans;
2. Aprofundir en les mesures, iniciatives, estudis o altres estratègies que el servei entrevistat hagi desenvolupat o estigui desenvolupant en el sentit de prevenir, incidir o participar en la recuperació de la situació de violència viscuda;
3. Recollir prioritats i bones pràctiques sobre la intervenció necessària als diversos àmbits (prevenció, detecció, atenció i recuperació).

L'entrevista es va estructurar en tres dimensions:

1. Dimensió de la realitat actual de la violència masclista vers les dones grans

Aquesta dimensió pretenia contribuir a fer una fotografia de la realitat de les violències que impacten les vides de les dones grans des dels coneixements i mirades dels diversos serveis i entitats, que es complementen entre si.

2. Dimensió dels recursos (Prevenció, Detecció, Atenció, Recuperació) i de les polítiques públiques

Aquesta dimensió pretenia conèixer les diverses interpretacions i mirades sobre el paper, responsabilitat, límits d'actuació i accions concretes que des de cada servei o entitat es duen a terme o es planifiquen.

Es pretenia també conèixer bones pràctiques i propostes de millora en l'abordatge a aquesta temàtica.

3. Dimensió social i comunitària

Aquesta última dimensió tenia com a principal objectiu conèixer el grau de visibilitat i prioritització que es dona a la temàtica de les violències masclistes envers les dones grans, recollint també recomanacions per visibilitzar aquesta temàtica.

S'han dut a terme 9 entrevistes a representants dels serveis i l'administració pública, així com d'entitats del tercer sector.

Les persones entrevistades han estat:

Meritxell Benedí i Altés

Directora general de Serveis Socials del Departament de Treball, Afers Socials i Famílies de la Generalitat de Catalunya.

Anna Mompart i Penina

Sots-Directora de la Sub-direcció General de la Cartera de Serveis i el Mapa Sanitari, Direcció General de Planificació en Salut, Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya.

David Agustí i Belart

Responsable de l'Oficina de la Gent Gran Activa, Secretaria d'Afers Socials i Famílies, Departament de Treball, Afers Socials i Famílies de la Generalitat de Catalunya, Envel·liment Actiu.

Pilar Martínez Rodríguez

Directora programa envelliment actiu i autonomia personal de la Diputació de Barcelona. Cohesió Social, Ciutadania i benestar social.

Rosa Codina i Casas

Coordinadora Territorial de Barcelona, Institut Català de les Dones.

Gisela Quer i Òdena

Coordinadora de gènere i violència masclista de la Direcció General de Serveis Socials de la Generalitat de Catalunya.

Marina Maristany i Corbella

Tècnica de sensibilització, prevenció i detecció de la Violència de Gènere, Direcció General d'Acció Cívica i Comunitària, Departament de Treball, Afers Socials i Famílies de la Generalitat de Catalunya.

Jordi Muñoz i Iranzo

President d'EIMA: Asociación para la Investigación del Maltrato a las Personas Mayores.

Nati Veraguas i Aguilera

Directora de Dones amb Empenta.

A continuació es detallen els principals resultats, agrupats sota les 3 dimensions analitzades. Aquests resultats deriven d'una anàlisi agrupada de les respostes, per la qual cosa no es detallen respostes individualitzades sinó globals.

8.1. Dimensió 1: Realitat actual de la violència masclista vers les dones grans

A. Percepcions al voltant de la invisibilitat de la violència masclista vers a les dones grans

Les opinions de les persones professionals entrevistades (persones professionals entrevistades) es poden dividir entre dues qüestions: les relacionades amb la percepció de les dones i les qüestions relacionades amb el valor social que té l'edat.

Així mateix, d'una banda les persones professionals entrevistades opinen que, en general, tota la violència masclista és estructural i travessa a les dones en tots els àmbits i formes d'estar al món. No obstant això, està molt invisibilitzada en totes les edats, però principalment en les dones grans. Algunes de les persones entrevistades han afirmat que les mateixes dones no reconeixen o identifiquen que estan patint violències, a causa de qüestions culturals i generacionals, bé com creences arrelades a la societat i les quals les dones reproduïxen.

A més, les dones viuen formes de violència que no es produeixen només a l'àmbit de parella, la qual identifiquen més sovint, i no reconeixen altres formes de violència com la negligència, la violència institucional, la psicològica o l'econòmica. Quan la reconeixen, la viuen en silenci, amb culpabilitat i sense poder expressar la seva vivència a altres persones, el que es tradueix en aquesta infradetecció i invisibilitat.

Una persones professionals entrevistades comenta que les persones grans, i especialment les dones grans i principalment les molt grans (de 80 anys en amunt), tenen més concepte d'obligació que no pas de drets, pel context històric i socioeconòmic en el que han crescut: han viscut una guerra, una postguerra, una dictadura amb condicions sociolaborals molt complexes.

Les persones professionals entrevistades opinen que el desconeixement de les característiques de la violència masclista també condueix a la manca de reivindicació de drets per part de les dones.

Els factors socials com la qüestió generacional agafen molt pes en l'amplia normalització i invisibilitat de les violències masclistes en aquesta etapa vital: les dones que són actualment grans van viure en un context social que ha normalitzat i justificat la violència masclista, reforçant la submissió de la dona a l'home, present al llarg de tota la seva vida. La forma com s'han socialitzat les dones, al règim franquista, sense accés a propietat privada i sense drets d'autonomia és considerada per algunes professionals com una altra raó que explica la invisibilitat de les violències masclistes, recordant que alguns drets bàsics com el dret al divorci, per exemple, són drets molt recents i que moltes d'aquestes dones no es van beneficiar d'ells.

Per altra banda, un altre factor social que s'ha identificat és l'edatisme estructural, que normalitza les discriminacions cap a les dones grans i condueix al fet que les dones mateixes no identifiquen les violències patides. A més, aquest edatisme es veu com un fracàs de la societat actual, que no reconeix les aportacions de les dones en tota la seva feina de treball reproductiu, de cures i pel desenvolupament social i humà. L'edatisme sumat al masclisme estructural, configuren una doble discriminació que travessa les vides de les dones grans i contribueixen a la invisibilitat i a la negació de les violències masclistes.

Es menciona també com el valor social de l'edat, associat a l'edatisme, discrimina a les dones grans pel simple fet que ja no participen de l'àmbit laboral a la societat. Algunes persones professionals opinen que sota el model productiu actual el valor humà es troba massa connectat amb el seu valor econòmic, el que contribueix a explicar la discriminació cap a les persones grans, en general, com a usuàries de les prestacions de l'Estat de Benestar, especialment a les dones perquè viuen més anys i han contribuït menys, a aquest model productiu, a causa de les desigualtats de gènere.

Finalment, les professionals mencionen també la manca de consciència social, de sensibilització i de solidaritat amb les persones grans en general. Les persones professionals entrevistades valoren la incorporació del relat de les dones grans per tal de visibilitzar aquest tema en tots els àmbits de la societat.

B. Percepcions al voltant de la prevalença de la violència masclista vers a les dones grans

La majoria de persones professionals entrevistades coincideixen al dir que aquest tipus de violència està infradetectat, raó per la qual les dades que es poden aportar no reflecteixen la realitat. Coincideixen també que encara que existeixen algunes dades, aquestes no són suficients per tenir una fotografia clara de la realitat, degut a aquesta infradetecció.

Opinen també que les dades genèriques de maltractament a les persones grans ens indiquen que les dones són les que més pateixen violència en aquesta etapa del cicle vital, ja que al voltant del 80% de les víctimes són dones, encara que hem de tenir en compte que les dones al nostre territori viuen a prop de 8 anys més que els homes, de mitjana i que tot i no introduir un anàlisi des del marc de les violències masclistes es sospita que hi pot haver un percentatge d'aquests maltractaments que siguin efectivament violències masclistes.

Les persones professionals entrevistades també refereixen que la manca de coneixement sobre aquesta realitat i l'absència d'estudis que puguin aportar dades és molt greu, ja que contribueix a invisibilitzar aquesta realitat. De les dades conegudes, les persones professionals entrevistades destaquen les referides per l'OMS que mencionen que 1 de cada 6 dones grans pateixen alguna forma de maltractament -encara que en aquesta tipificació del maltractament no s'incorpori una mirada de gènere- sent que aquest número és molt més elevat en el cas de les dones que resideixen en institucions, les quals el 66% pateix alguna forma de maltractament.

La Diputació de Barcelona refereix que, a la Província de Barcelona, l'any 2019 s'han detectat 396 casos a 42 municipis de la Província i que de cada 4 casos detectats de maltractament a persones grans, 3 són dones, el que confirma les estimacions fetes anteriorment per altres professionals. Altres serveis, com els serveis socials, encara que no tinguin un recull públic de dades, refereixen que hi ha molta prevalença d'aquest tipus de violència, però que passa indetectada o que no s'aborda encara de forma sistemàtica.

Finalment, les persones professionals entrevistades refereixen la invisibilitat de les violències que es produeixen a les residències i que queden totalment amagades, al que s'afegeix el fet que moltes de les persones institucionalitzades ho estan en contra de la seva voluntat i que aquestes institucions, moltes vegades, no tenen recursos i professionals suficients per garantir una atenció de qualitat que no perpetui les violències estructurals que pateixen les dones grans, expressament el sexisme i l'edatisme.

C. Percepcions sobre els tipus i àmbits de la violència que afecten les dones grans

Les persones professionals entrevistades identifiquen que les dones grans pateixen tots els **tipus de violències**, però principalment:

- Negligència i abandonament
- Violència emocional
- Violència psicològica
- Violència institucional
- Violència econòmica

La negligència i l'abandonament són formes de maltractament que afecten tant a dones com a homes, però més a les dones degut a, segons refereixen i s'ha esmentat abans, la seva major longevitat i major exposició a les desigualtats i discriminacions de gènere. Aquestes violències han estat nomenades pràcticament per totes les persones professionals entrevistades, el que revela una uniformitat d'opinions. Comenten que les persones grans, en general, estan poc ateses pel seu entorn familiar i relacional i amb poca xarxa social, al contrari del que ha estat la realitat de les generacions anteriors en les quals les persones grans vivien en un entorn multigeneracional (amb fills, filles, néts i nètes i, a vegades, altres familiars com cosins i cosines, per exemple). Això es troba també relacionat amb el canvi educacional dels últims anys, ja que en general, anteriorment una persona gran era molt respectada per a la societat i era, de fet, referent de la societat, mentre que avui en dia té poc valor social, el que impacta molt en les seves vides. A més, la negligència es tradueix també en la manca de suport a les tasques bàsiques de cura, negligència en l'alimentació, desatenció en la presa de medicació, etc.

Tot això es relaciona també amb la violència emocional esmentada per unes persones professionals entrevistades, que ho connecta amb la necessitat que tenen les persones de més edat de comunicar, ser escoltades i estimades. La negació de les necessitats emocionals mitjançant l'abandonament o el menysteniment constitueix una forma de violència molt vinculada a l'edatisme.

Aquestes violències s'entrecreuen amb la violència psicològica, que a més es caracteritza també pel menyspreu o la no valoració de l'opinió i la voluntat de les dones, el xantatge emocional per a l'obtenció d'ingressos o altres favors, control de la vida de les dones i de les seves activitats, infantilització i altres formes de menysteniment i discriminació cap a elles.

En relació a la violència institucional, es posa en relleu com el sistema exerceix també una forma de violència des de la desprotecció de no comptar amb un sistema preparat per donar resposta a les violències que pateixen les dones grans. Donen com a exemple, el fet que no existeixen recursos d'acolliment preparats per a situacions de violència masclista envers les dones grans i s'han de derivar a residències que no són adequades per a la seva situació, ja que no són dependents.

La violència econòmica també va generar consens entre totes les persones professionals entrevistades com un tipus de violència que afecta en particular a les dones grans. Refereixen que aquestes dones són moltes vegades propietàries de pisos i que persones conegudes es guanyen la confiança de les dones -incloent familiars com filles fills, nètes o néts- i imposen la seva presència a l'immoble o arriben a institucionalitzar a la dona per tal de residir al seu pis.

Per altra banda, les dones grans també reben una pensió que constitueix un ingrés estable i comenten les persones professionals entrevistades que en molts casos els fills o filles manipulen a la dona per tal de beneficiar-se d'aquest ingrés o demanen ajudes econòmiques sense tenir en compte les necessitats de la dona i abusant de la seva situació de vulnerabilitat. Encara que siguin estables, aquestes pensions són baixes i freqüentment aquest tipus d'abús deixa a les dones en situació de pobresa extrema. Tot i enmarcar l'anàlisi que fan des d'una òptica de maltractament a les persones grans, al no comptar amb una avaluació de l'impacte de gènere, es podria estar davant de situacions on la base fos la relació de poder de l'home sobre la dona i per tant de violències masclistes encobertes per una manca d'òptica d'anàlisi de gènere de la realitat.

Les persones professionals entrevistades esmenten que, aparentment amb les poques dades que hi ha, sembla que hi ha una baixa incidència de violències físiques i sexuals, encara que existeixen casos, i molt baixa incidència de violències cibernètiques.

En referència als àmbits de la violència, les persones professionals entrevistades identifiquen principalment l'àmbit de les relacions de parella i de les relacions filiomaternals (àmbit familiar). Aquest últim preocupa especialment a les persones professionals entrevistades per la seva freqüència i per la indefensió de les dones, ja que difícilment una dona denuncia al seu fill o filla, a causa del vincle afectiu existent. Esmenten que després de la crisi econòmica que va començar a Espanya a l'any 2008 han sigut molts els casos de fills i filles que van tornar a casa de la seva mare, ocupant el seu espai i exercint diferents formes de violència psicològica i econòmica, les quals molt difícilment es detecten des de fora.

Respecte les violències en l'àmbit de la parella, com més edat té la dona menys es verifiquen. Les persones professionals entrevistades opinen que aquest àmbit de la violència és més freqüent entre els 60 i els 70 anys, principalment justament després de la jubilació, que suposa uns canvis en les dinàmiques familiars.

Les violències de l'àmbit comunitari pràcticament no es mencionen, però les violències en l'àmbit institucional, o sigui, a les residències, es mencionen sovint, siguin les exercides per persones cuidadores, sigui les exercides per part de la mateixa institució i que s'expressa per la negligència, la desatenció, la infantilització, etc. Una vegada més, les persones professionals entrevistades denuncien que existeix un gran desconeixement sobre quins tipus de violències es poden produir en aquest àmbit, a causa de la manca de regulació i control extern dins d'aquests espais.

També es mencionen dins de l'àmbit domèstic, les violències causades per cuidadors i cuidadores, siguin o no de la mateixa família de la dona. Comenten les persones professionals entrevistades que és freqüent que les dones siguin cuidades per les seves filles o nores, que compaginen aquestes tasques informals de cures amb la seva feina i la cura de les altres persones de la família. Les persones professionals entrevistades indiquen que la manca de temps, la sobresaturació de tasques de cures i la baixa predisposició per fer-les pot generar violències vers a les dones grans, com les psicològiques o les negligències, que poden tenir o no una base de violències masclistes.

Finalment, en relació amb la identificació de les principals persones agressores, la majoria de persones professionals entrevistades no tenia dades o informació específica sobre quines podrien ser les més comunes, encara que considerin que pot ser qualsevol persona. De la informació que tenen, les persones professionals entrevistades mencionen principalment els fills o filles; les parelles; els

marits o ex parelles; i les persones cuidadores, formals o informals. Algunes també identifiquen que el consum de drogues, d'alcohol o l'existència de problemes de salut mental, són factors que augmenten la probabilitat que una persona sigui agressora.

D. Percepcions sobre les diferències de patir violència masclista en edats més avançades

En resposta a la demanda feta sobre identificar les principals diferències entre patir violència masclista a la vellesa o en un altre moment del cicle vital, les persones professionals entrevistades destaquen la vulnerabilitat física, psicològica i econòmica que sovint caracteritza la vida de les dones grans. En relació a les dificultats econòmiques i aquest àmbit material més fràgil, destaquen, a més, que les dones grans d'edats més avançades són més dependents, reben pensions més baixes i, com que moltes no han entrat al mercat laboral, tenen pensions molt petites (bretxa econòmica a les pensions). Aquesta dependència econòmica també es tradueix en les dificultats per separar-se de la seva parella per raons econòmiques, el que, segons l'opinió de les persones professionals entrevistades, cronifica diverses violències masclistes al llarg de tot el cicle vital i també a la vellesa.

Una altra diferència que van identificar és la resignació i normalització de les violències, que, com s'ha esmentat anteriorment, té un caràcter generacional y de socialització dins d'un context específic. Les persones professionals entrevistades indiquen també, com a diferència important de patir violència masclista en aquesta etapa de la vida, la debilitat de la xarxa de relacions i l'aïllament social i comunitari derivat de l'edat. El nombre de persones de la mateixa generació es va reduint, els espais de socialització es van limitant i, per aquelles dones grans que ja han sortit del mercat de treball, té una influència molt determinant en aquest l'aïllament. A aquest fet, cal sumar l'elevat nombre de dones grans, a partir dels 75 anys, que són dependents de cures externes, la qual cosa constitueix una diferència evident en relació a la majoria de dones grans més joves o d'altres edats, sent també que aquesta dependència incrementa el risc, l'exposició i la capacitat de resposta de les dones.

E. Percepcions al voltant dels factors afegits de risc o vulnerabilitat

Les diferències referides anteriorment evidencien també factors de vulnerabilització que afecten específicament les dones grans i factors de risc que impedeixen o dificulten la seva resposta a la violència masclista patida. D'aquesta manera, en relació a la pregunta sobre altres factors d'exposició o vulnerabilització que s'afegeixen a l'edat, les persones professionals entrevistades han referit els factors abans esmentats i que caracteritzen la realitat actual de les dones de més edat, a partir dels 75 o 80 anys, és a dir:

- Falta d'autonomia/ dependència;
- Aïllament social;
- Problemes de salut física o mental;
- Ingressos econòmics baixos;
- Normalització de la violència i no identificació d'aquesta.

D'altra banda, algunes persones professionals entrevistades esmenten també que aquests factors no les haurien de posar en risc sinó que se les posa en risc, se les vulnerabilitza, per part dels serveis i recursos existents que no poden pal·liar aquestes dificultats i que no són capaços d'elaborar una estratègia de prevenció efectiva.

8.2. Dimensió 2: Dels recursos (Prevenició, Detecció, Atenció, Recuperació) i de les polítiques públiques

A. Percepcions en relació a l'existència de protocols adequats per l'abordatge de la violència masclista vers a les dones grans

Abans d'aprofundir sobre l'adequació dels recursos existents, s'ha preguntat a les persones professionals entrevistades sobre l'existència de protocols de detecció, atenció i derivació que facilitin l'accés als mateixos recursos i la coordinació entre ells. Els protocols constitueixen, en la intervenció en violències masclistes, eines indispensables per a la conceptualització i abordatge específic de les violències, estipulant i homogeneïtzant mesures concretes d'actuació per part de les diverses persones professionals i dels diversos serveis, alhora que distribueixen responsabilitats entre totes les persones que intervenen en aquest àmbit i defineixen els límits de la intervenció.

L'opinió generalitzada de totes les persones professionals entrevistades és que aquest tipus de protocols dedicats específicament a l'abordatge de la violència masclista envers les dones grans no existeix encara en la major part dels serveis públics, encara que algun servei específic que atengui a una població més envellida pugui haver desenvolupat alguna eina.

Segons les persones professionals entrevistades, aquesta absència de protocols es reflecteix també en l'absència d'altres eines de detecció de la violència masclista, pautes d'actuació i circuits de coordinació especialitzats en aquesta temàtica específica, a causa de l'evident relació entre l'existència de protocols i el desenvolupament d'altres eines complementàries.

“Les dones grans no estan moltes vegades al cap de les professionals, la imatge que tenim de la violència masclista no és aquesta. Quan pensem i planifiquem els serveis, moltes vegades, no tenim a les dones grans al cap.”

A part de la inexistència de protocols, les persones professionals entrevistades destaquen també que en la majoria de protocols d'abordatge de la violència no hi ha un enfocament específic de cicle vital que pugui incloure a les dones grans. Quan es fan protocols i es dissenyen intervencions en violència masclista s'entén que les dones grans ja estan incloses, sense que es tingui en compte ni es pensi que potser no podran utilitzar els serveis i entrar als circuits, però no hi ha un plantejament específic.

Específicament pel que fa als serveis d'atenció primària, actualment s'identifiquen les següents llacunes:

- No es detecten aquestes violències o quan es detecten no existeixen eines per poder atendre a les dones;
- Algunes professionals detecten la violència però no saben què fer amb la situació, on derivar, quin paper té la primària als circuits de la violència masclista, etc.

És important també comentar que algunes entitats privades en el territori català sí que han pogut desenvolupar protocols interns d'actuació i que existeixen alguns exemples puntuals de bones pràctiques en aquest sentit i que s'esmenten al final del present capítol.

B. Percepcions sobre l'existència de recursos específics per l'abordatge de la violència masclista vers a les dones grans

Pensant específicament en la xarxa de recursos d'atenció a les persones, ja siguin bàsics/universals o especialitzats, la valoració global és que existeixen serveis genèrics però no serveis especialitzats en violència masclista envers les dones grans. D'altra banda, els recursos d'atenció per a les persones grans tampoc incorporen una mirada de gènere ni vers la violència masclista. La inexistència de protocols de coordinació i derivació, comentada anteriorment, fa que l'articulació entre aquests diferents serveis sigui fràgil i, freqüentment, inexistent.

“El grup social de les persones grans, a diferència del grup de dones i de la infància que tenen paràmetres legals per protegir-les, recursos particulars per elles, tenen cartera de serveis i de recursos en casos de maltractament... Però per les persones grans, específicament les dones, no hi ha recursos. No hi ha una llei que pugui protegir, i a diferència de les dones joves o nens i nenes, no els hi queda molt temps per recuperar, perquè tenen més de 80 anys i no els hi queda molta esperança de vida. Van contra rellotge. I pel que fa a marc legal, no hi ha legislació ni hi ha cartera de serveis específics.”

C. Apropament de les dones als recursos

Més enllà de la preparació dels recursos per atendre les idiosincràsies de la violència masclista, s'ha volgut indagar també sobre l'accessibilitat dels recursos i el coneixement que poden tenir les dones grans sobre aquests recursos. L'opinió generalitzada de les persones professionals entrevistades és que les dones grans, en general, no s'apropen als serveis. Això ho justifiquen amb diferents factors:

- Les dones no coneixen els serveis d'abordatge de la violència masclista;
- Els serveis no estan pensats per a les dones grans i no es visibilitzen cap a aquest grup de persones;
- Els serveis no són suficients i no tenen disponibilitat per fer difusió i sensibilització;
- Els serveis no arriben a aquesta franja d'edat com arriben a altres franges, per les seves característiques i formes de difusió;
- Les dones grans no identifiquen moltes de les violències patides i per això no demanen ajuda i no arriben als serveis;
- Hi ha moltes dones que tenen la violència masclista molt normalitzada i acceptada i, per això, no busquen recursos;
- Les dones tenen sentiments de culpa i de vergonya i la idea que les violències són una cosa de l'àmbit privat i no ho volen explicar als serveis;
- Només les dones grans en situació de molta vulnerabilitat i que s'apropen a serveis cercant suport social arriben a la xarxa d'abordatge de la violència masclista.

D. Formació específica als recursos

S'ha preguntat a les persones professionals entrevistades la seva valoració sobre si les persones professionals dels recursos generalistes d'atenció a les persones i que poden detectar la violència masclista o d'atenció especialitzada tenien formació específica en violència masclista envers les dones grans.

Totes les opinions apunten en la mateixa línia: la poca informació disponible sobre com les professionals han d'acompanyar a les dones grans en l'autodetecció -una cosa que no passa amb l'autodetecció amb dones joves o de mitjana edat- i que, fins ara, hi ha hagut molt poca formació sobre aquest tema.

Això no vol dir que algunes professionals no hagin fet una formació específica en aquest tema, però no hi ha una formació estandaritzada i a l'abast de totes les professionals d'atenció a les persones. Es valora que tant la xarxa de serveis socials bàsics com especialitzats, els serveis sanitaris o els serveis de la xarxa de violència tenen escassa formació.

També que en els circuits territorials de violència, quan s'esmenten les interseccions de la violència masclista amb altres factors de discriminació, l'edat (en el seu rang superior) no és un tema que s'abordi, prioritzant-se altres interseccions com la migració, per exemple, o els casos de violència que afecten les noies joves.

Aquesta falta de formació, i segons les persones professionals entrevistades, afecta tant a l'hora de detectar la violència masclista com a l'hora de realitzar intervencions adaptades a les necessitats d'aquest grup. Igualment, valoren també que la intervenció es troba limitada per l'absència de recursos especialitzats com, per exemple, cases d'acollida per a dones grans en situació de violència masclista.

No obstant això, diverses persones professionals entrevistades també valoren que la demanda de formació existeix i que les professionals són conscients de les limitacions formatives en aquesta matèria i cada vegada més busquen solucions formatives.

“Manca molta formació i, principalment, coordinació de les diferents àrees: salut, serveis socials, cossos de seguretat, judicatura... que puguin treballar coordinadament. Perquè l'abordatge del maltractament d'una dona gran, com que la seva vivència és polièdrica, l'abordatge ha de ser proporcional.”

Pensant en línies de futur en referència a la qüestió de la formació, algunes de les persones professionals entrevistades posen en relleu que la formació ha de ser diferent segons el col·lectiu professional al qual es dirigeix: cossos de seguretat, treballadores i treballadors socials, personal de residències, etc.

No obstant això, és important unificar criteris formatius perquè la conceptualització sigui transversal i els circuits de comunicació resultants siguin també homogenis i unificats.

E. Prioritats en el reforç dels recursos

Un cop preguntades sobre quines haurien de ser les prioritats de reforç dels recursos existents, una opinió més general expressada per una de les persones professionals entrevistades és que *“més que reforçar, els serveis que existeixen, s'hauria de fer un treball de revisió interseccional i repensar si els serveis, ajudes econòmiques i propostes estan donant resposta a les dones grans. Repensar totes les respostes dels serveis, formes d'actuació i estratègies.”*

Altres persones professionals entrevistades comenten que s'haurien de reforçar sobretot:

- La formació i la capacitació de les persones professionals a tots els nivells;
- Formar específicament a responsables d'equipaments per a les persones grans;
- Crear xarxes territorials reforçades amb professionals capacitades i amb l'encàrrec específic de treballar les violències en aquestes xarxes;
- Més inversió en professionals que puguin acompanyar a aquestes dones quan decideixen denunciar a una persona familiar com els seus fills o filles o marit
- Més i més clara coordinació entre recursos de la xarxa;
- Articulació entre els diferents nivells de les xarxes existents: municipals, comarcals, etc.
- Difusió adreçada a les dones dels seus drets, que se sentin reconegudes i que sàpiguen que en els serveis les atenem;
- Treballar la gerontofòbia implícita que tenen també les persones professionals i que fa que, moltes vegades, els hi costi treballar amb aquesta població i evitin profunditzar en la detecció de les violències masclistes.
- Més visibilitat als recursos i apropament d'aquests a les dones grans.

F. El rol de les polítiques públiques

Respecte al rol i responsabilitat de les polítiques públiques, s'ha preguntat a les persones professionals entrevistades si consideren que les polítiques públiques existents serveixen de marc per a abordar aquest tema i quin rol poden tenir per tal d'operacionalitzar respostes de manera efectiva.

Pràcticament totes les persones professionals entrevistades coincideixen que no existeix un marc legal prou fort com per donar protagonisme a aquesta mena de violència, que no es conceptualitza ni visibilitza. Una professional posa en evidència que encara que Catalunya tingui una de les millors lleis d'abordatge de la violència masclista d'Europa, és evident l'absència d'una mirada des del cycle vital i les necessitats específiques de les dones grans que no es tenen en compte.

El sentiment generalitzat és que aquesta temàtica hauria de ser més visible en el debat públic, en la societat civil i en les polítiques públiques, atès l'elevat nombre de persones grans en societat i a les vulneracions de drets que pateixen. Les persones professionals entrevistades justifiquen aquesta invisibilitat amb la tendència a un enfocament sobre les problemàtiques socials més visibles i evidents i amb la qual les persones professionals de primera línia més connecten -com la violència que afecta les adolescents- i menys en les problemàtiques que afecten grups amb menys poder social i visibilitat.

“No es fan polítiques per donar resposta a problemes que no existeixen. Aleshores si es manté aquesta situació d'invisibilitat no hi ha com un motor, una pressió social i una voluntat política de conèixer en profunditat i de desenvolupar estratègies.”

Algunes de les persones professionals entrevistades, fent un recorregut històric sobre el desenvolupament de la legislació en matèria de violència masclista, posen de manifest que tant la legislació com les eines d'abordatge s'han anat desenvolupant prioritzant les temàtiques més visibles, fins que recentment es va posar de manifest que s'estan deixant fora diverses interseccions del gènere com és el cycle vital. Es posa també en evidència que aquesta tendència està canviant actualment, tal com s'explicarà al final del present capítol en l'apartat de bones pràctiques.

Altres persones professionals entrevistades posen de manifest també la importància d'escoltar a les persones grans, i a les dones en particular, per tenir una idea clara de les seves necessitats i problemàtiques, apuntant a la manca de representativitat política que tenen i a la falta d'interès, generalitzada a escoltar-les. Esmenten les etiquetes negatives que existeixen a la societat cap a les persones grans i el silenciament de les seves opinions, una cosa que, entenen, s'hauria de treballar a nivell transversal al llarg del procés educatiu i de la socialització. Això representaria un canvi de paradigma, posant de nou en valor els sabers de les persones grans i donant una dimensió més comunitària a aquesta problemàtica.

“...seria començar a conscienciar la societat de totes les edats. És a dir, als infants i adolescents es fan sessions per parlar de sexe, per parlar del tema ambiental, per parlar de 50.000 coses. I en canvi, no parlem de les persones grans, encara que les veiem cada dia.”

Finalment, i pensant en propostes adreçades a les polítiques públiques, altres persones professionals entrevistades plantegen propostes com:

- Fer polítiques centrades en la prevenció de la solitud no desitjada, que consideren com una manera de maltractament que, moltes vegades, ve donat per l'abandonament de la família;
- Fer polítiques centrades en la prevenció de la violència masclista vers a les dones grans a tots els nivells de la societat;
- Fomentar projectes de mentoria i acompanyament a les dones grans;
- Impulsar campanyes que desmuntin estereotips sobre les persones grans i sensibilitzin a la societat.

8.3. Dimensió 3: Social i comunitària

A. Consideracions sobre les campanyes de prevenció i visibilització de la violència masclista i el seu enfocament en les dones grans

Per conèixer la percepció de les persones professionals entrevistades sobre la visibilitat d'aquesta problemàtica a l'entorn de la societat civil i en l'àmbit comunitari, se'ls ha preguntat sobre la seva percepció en relació a les campanyes existents de sensibilització de la violència masclista i en quina mesura s'adeqüen a la realitat de les dones grans.

La percepció general és que les campanyes públiques i l'imaginari col·lectiu que aquestes construeixen sobre la violència masclista s'allunya totalment de la realitat de les dones grans i hi ha consens d'opinió respecte que no existeixen campanyes específiques adreçades a les dones grans.

Apunten que mai han vist aquest tipus de campanyes en l'espai públic ni en les xarxes socials, considerant que aquest fet contribueix a la invisibilització d'aquesta violència i a la manca d'identificació de la mateixa per part de les dones.

“Les dones grans no estan representades a les campanyes contra la violència masclista i crec que aquest és un dels factors que fa que no es reconeguin com a víctimes, no els hi arriba el missatge i no s'identifiquen.”

Algunes de les persones professionals entrevistades comenten també que la imatge que surt als anuncis de televisió d'una persona gran normalment és d'una persona jugant a cartes, al casal o jugant a la petanca, però mai una persona que està patint maltractaments, i molt menys, violència masclista. Entenen també que a nivell de societat manca molta sensibilització mitjançant campanyes de sensibilització i manca coneixement del maltractament.

B. Propostes de visibilització de les violències masclistes envers les dones grans en l'àmbit comunitari

Les persones professionals entrevistades apunten que seria essencial que es realitzessin campanyes específiques per a aquestes dones, que s'acostessin a la seva realitat, parlessin el seu llenguatge i utilitzessin les seves referències, perquè les dones se sentissin interpel·lades i connectessin amb la seva mateixa realitat.

Refereixen que l'educació de la mirada comunitària ha de passar per aquesta visibilització i implicació, trencant amb la tendència a abordar la violència masclista com una situació que viuen les dones com a grup homogeni, desgranant els matisos i interseccions que caracteritzen aquest tipus de violència.

Quan s'ha preguntat directament com es podria visibilitzar aquest tema en el debat públic, s'han plantejat les següents propostes:

- “Que en totes les campanyes que fem, pensem en les dones grans”;
- “Que tot el que són protocols i circuits de violència es pensés en elles”;
- “Que elles puguin participar en les trobades dels recursos especialitzats i als circuits”;
- “Que tots els serveis i recursos que atenen dones grans puguin rebre formació per visibilitzar aquest tema a la societat”;
- “Campanyes per tal de sensibilitzar a la comunitat: la protecció a les persones grans ha de venir de la societat i comunitat. Hi ha diferents capes: campanyes de sensibilització i altres d'informació”;
- “En l'àmbit comunitari s'ha de fer un treball específic amb les dones grans, com per exemple a través de grups d'apoderament amb les dones”;
- “Campanyes específiques per *targets* específics de dones i amb les que les dones grans es puguin identificar”;
- “Hem de fer molta campanya publicitària per a tots els mitjans públics o tots els mitjans de comunicació per visibilitzar una violència totalment amagada i soterrada”;
- “Reunir les dones i escoltar el que necessiten. No explícitament parlant de violència masclista però parlant per exemple de la memòria històrica i anar abordant qüestions de violència masclista a mesura que van sortint. Així comencen a sortir les seves experiències i s'acompanyen entre elles”;
- “Fer sensibilització a través de mètodes creatius i que puguin atraure l'atenció de les persones i establir ponts, com són el teatre i altres formes artístiques”.

Finalment, algunes professionals destaquen que aquesta feina s'està començant a fer, a poc a poc, i que la mirada es va posant cada vegada més en aquest tema. També que la nova generació social i de professionals, en general, està més motivada i implicada.

8.4. Bones pràctiques identificades per les persones professionals entrevistades

Un altre bloc al qual s'ha volgut donar protagonisme ha estat el de bones pràctiques identificades per les persones professionals entrevistades, tant pel que fa al seu àmbit directe d'actuació com en el d'altres pràctiques que volguessin destacar que s'estiguin duent a terme a Catalunya.

Bones pràctiques identificades per les persones professionals entrevistades		
1	Guia local per fer front als maltractaments de les persones grans	Diputació de Barcelona
2	Guies territorials per a l'actuació contra els maltractaments a les persones grans (Viladecans, Vallès Oriental, Maresme, Anoia, etc.)	Diputació de Barcelona
3	Equips d'atenció especialitzats que donen suport als Serveis Socials Bàsics a persones grans	Departament de Treball, Afers Socials i Famílies, Generalitat de Catalunya
4	Formació en violència masclista vers a les dones grans a les àrees bàsiques de Serveis Socials	Departament de Treball, Afers Socials i Famílies, Generalitat de Catalunya
5	Preparació d'un manual de pràctiques d'intervenció en violències masclistes per a professionals que atenen persones grans	Direcció General de Serveis Socials
6	Elaboració del Protocol d'abordatge de les violències masclistes, que s'està fent des de la perspectiva de gènere, feminista, interseccional i de cicle vital	Direcció General de Serveis Socials
7	Integració de perspectiva de Gènere en tots els Departaments de la Generalitat	Departament de Treball, Afers Socials i Famílies, Generalitat de Catalunya
8	Formació a professionals i voluntariat dels casals cívics en temes de violència masclista, principalment en matèria de sensibilització.	Direcció General d'Acció Cívica i Comunitària, Departament de Treball, Afers Socials i Famílies, Generalitat de Catalunya
9	Campanya de prevenció i sensibilització <i>Tracta'm bé</i>	Consell Comarcal del Solsonès
10	Campanya Radars: projecte comunitari per reduir el risc d'aïllament i d'exclusió social de les persones grans.	Ajuntament de Barcelona
11	Formulari de recollida de dades de violència vers a dones grans des dels Serveis Socials	Diputació de Barcelona
12	Servei d'orientació jurídica	Diputació de Barcelona
13	Programa d'Envelliment Actiu i Autonomia Personal	Àrea de Cohesió Social, Ciutadania i Benestar de la Diputació de Barcelona
14	Instrument de recollida d'informació per a casos de maltractaments de persones grans	Àrea d'Atenció a les Persones Diputació de Barcelona

Cal esmentar, però que aquestes bones pràctiques identificades per les persones professionals entrevistades, no tenen perquè comptar amb un enfocament de gènere i/o de cicle vital, i en conseqüència, en la majoria dels casos constitueixen un punt de partida per treballar eines i accions per un abordatge efectiu de les violències masclistes envers les dones grans.

Finalment, es va demanar a les persones professionals entrevistades que identifiquessin 3 paraules que, en la seva manera d'entendre, representessin la realitat actual de la violència masclista envers les dones grans.

Aquestes han estat les paraules triades:

En relació al núvol de paraules és important esmentar que s'ha mantingut en el seu format original, mostrant les freqüències de les paraules tal i com van ser expressades, però que s'observa la coincidència en les definicions de diversos conceptes que en l'anàlisi de freqüències ens permeten destacar l'impacte de la invisibilitat i la vulnerabilització.

8.5. Principals conclusions

En conclusió, la valoració general de les persones professionals és que efectivament les dones grans constitueixen un grup de persones especialment vulnerabilitzades en la resposta per garantir el seu dret a una vida lliure de violències masclistes, sobretot a mesura que avancen en edat, ja sigui per la seva solitud, possibles limitacions a la mobilitat, baixos indicadors socioeconòmics i normalització de la violència masclista al llarg del cicle vital.

Consideren que les dones que són actualment grans han crescut i viscut un període difícil de la història d'aquest país al llarg del qual han passat per un conflicte armat i per un període dictatorial el que ha contribuït per a la seva acceptació tàcita de determinades desigualtats de gènere i formes de violència abans considerades com legítimes.

Les persones professionals entrevistades consideren que a part de la seva situació personal o com a grup, existeix un edatisme estructural transversal a les polítiques públiques i pràctiques professionals, present en totes les capes de la societat i que invisibilitza les violències patides per les dones grans.

Les persones professionals consideren que altres grups socials han tingut prioritats quant a l'abordatge de les violències masclistes. La qual cosa va unida no sols a aquest mateix edatisme estructural, sinó també a la manca de coneixement i debat públic sobre la temàtica i la poca concepció del què constitueix la reivindicació de drets per part de les persones grans, i en particular de les dones grans, la qual cosa ha contribuït al fet que s'hagi anat retardant la presa de decisions fonamentals per reduir la seva prevalença. D'altra banda, el fet que els recursos d'atenció a la violència masclista no estiguin preparats per a l'atenció a aquestes dones i les seves formes de difusió no s'adeqüin a aquest grup en concret, fa que aquesta violència no sigui detectada, contribuint a la seva invisibilitat i deixant-les enrere en el garantiment de recursos de sortida i recuperació de la violència.

Les persones entrevistades coincideixen que les campanyes existents sobre violència masclista o les campanyes sobre abordatge de problemàtiques relacionades amb les persones grans en general, no incorporen la perspectiva de gènere, ni representen la diversitat de realitats de les dones de més edat i/o les violències masclistes envers les dones grans i que, per tant, ni les dones se senten interpel·lades per les mateixes ni la societat en general genera aquesta reflexió.

Encara que es reconegui que últimament ja s'estan prenent mesures en el sentit de visibilitzar aquesta qüestió i de preparar la xarxa d'atenció primària i la xarxa d'abordatge de la violència masclista per abordar aquesta problemàtica. Encara s'identifica que les persones professionals que treballen en atenció directa no tenen a la seva disposició les eines, materials i marc teòric específic, per abordar les violències masclistes envers les dones grans de manera homogènia i informada.

9. Entrevistes a dones grans i grup focal

“...el meu cor es feia petit, el meu estómac s'encongia, i així he estat fins fa poc, em vaig acostumar a viure d'aquesta manera.”

9.1. Introducció

El present Capítol reflecteix el treball de camp que es va dur a terme amb entrevistes i un grup focal amb dones grans seleccionades de manera aleatòria entre les dones ateses per la Fundació Aroa, l'entitat Amics de la Gent Gran i l'entitat Dones no estàndard.

Les entrevistes tenien com a objectius:

1. Conèixer el grau de coneixement que tenen les dones amb relació a la conceptualització de la violència masclista, des de la seva identificació i tipificació;
2. Conèixer la percepció de les dones grans quant al pes que el factor edat té a la vivència, identificació i abordatge de les VM que els hi poden afectar a elles;
3. Recollir les prioritats de les dones grans quant a l'abordatge de la VM;
4. Bones pràctiques sobre la intervenció necessària als diversos àmbits (Prevenició, detecció, atenció i recuperació).

Tant les entrevistes com el grup focal es van estructurar sota 2 dimensions generals:

1. Dimensió de la conceptualització de la violència masclista vers les dones grans

Aquesta dimensió pretén contribuir per fer una fotografia de la visió específica que tenen les dones grans sobre les VM, des de la seva realitat i de la del seu entorn, posant l'accent en com el seu cicle vital pot haver estat més o menys marcat per aquesta vivència.

2. Dimensió dels recursos (Prevenició, Detecció, Atenció, Recuperació)

Aquesta dimensió pretén esbrinar el coneixement que tenen les dones grans dels recursos existents per abordar les violències masclistes i també conèixer les seves prioritats, resistències i propostes de millora relativament als recursos existents, perquè siguin més inclusius per elles.

L'objectiu de contactar amb entitats era de diversificar la mostra de dones, aconseguint dones diverses quant a nacionalitats, edats, zones territorials, nivell d'escolarització, diversitat funcional i orientació sexual.

D'aquesta manera, s'han adaptat les entrevistes a aquestes interseccions que travessen la vivència del gènere i cicle vital.

D'aquest intent de garantir la diversitat, no ha estat possible trobar els següents perfils:

- Dones Transsexuals de més de 60 anys
- Dones que exerceixen la prostitució de més de 60 anys;
- Dones musulmanes de més de 60 anys;
- Dones subsaharianes de més de 60 anys;
- Dones lesbianes de més de 60 anys.

S'han contactat diversos serveis i recursos però per raons diverses, a les quals no és aliè l'efecte de la pandèmia del Covid19 en el dia a dia del treball d'aquests recursos i entitats, finalment no ha estat possible aconseguir i incloure aquests perfils.

9.2. Entrevistes a dones grans

9.2.1. Dades de les dones entrevistades

S'ha entrevistat un total de 23 dones grans. Les entrevistes s'han realitzat a través de telèfon i de manera presencial.

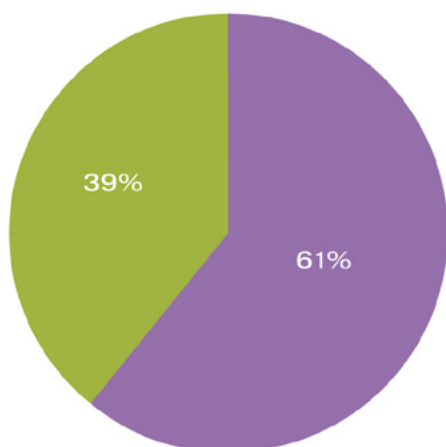
El quadre següent resumeix els perfils de dones que s'han entrevistat:

Edat	Nacionalitat	Zona territorial	Rural/ Urbà	Nivell escolarització	Diversitat funcional	VM Passat o present
65	Espanya (Cartagena)	Barcelona	Urbà	Estudis universitaris	No	Passat
72	Espanya (Aragó)	Tarragona	Urbà	Primària	No	No
74	Espanya	Tarragona	Rural	Primària	No	Passat
60	Bolívia	Barcelona	Urbà	Graduat escolar	No	Passat
66	Espanya	Barcelona	Urbà	Graduat escolar	No	Passat
82	Espanya	Barcelona	Urbà	Primària	Malaltia crònica	No
71	Espanya (Mollerussa)	Barcelona	Urbà	Primària	No	Passat
84	Espanya (La Rioja)	Barcelona	Urbà	Primària	No	Passat
75	Espanya	Barcelona	Urbà	Graduat escolar	No	No
85	Espanya	Barcelona	Urbà	Sense estudis	No	No
74	Espanya (Girona)	Barcelona	Urbà	Primària	No	No
89	Espanya (Aragó)	Barcelona	Urbà	Sense estudis	No	No
75	Espanya	Barcelona	Urbà	Graduat escolar	No	No
83	Espanya	Barcelona	Urbà	Graduat escolar	No	No
86	Espanya (La Seu d'Urgell)	Barcelona	Urbà	Graduat escolar	No	Passat
87	Espanya (Jaén)	Barcelona	Urbà	Primària	No	Passat
63	Espanya	Barcelona	Urbà	Graduat escolar	No	Passat
75	Espanya (Castilla la Mancha)	Barcelona	Urbà	Graduat escolar	Si	Passat i present
64	Espanya (Catalunya)	Barcelona	Urbà	Graduat escolar	Si	Passat
80	Espanya (Huelva)	Granollers	Urbà	Primària	No	Passat
89	Espanya (Catalunya)	Sabadell	Urbà	Graduat escolar	No	Passat
64	Espanya (Jaén)	Lleida	Urbà	Graduat escolar	No	Passat
69	Espanya	Lleida	Rural	Graduat escolar	No	No

Encara quant als perfils, destaquem:

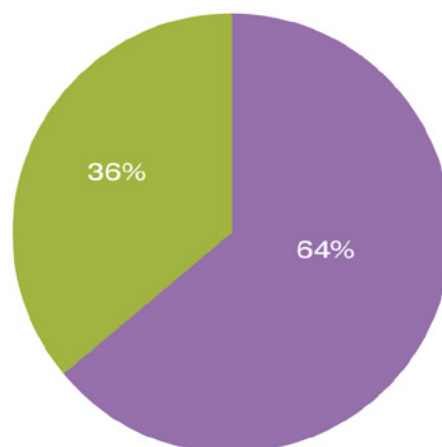
- La mitjana d'**edats** de les dones entrevistades és de 75 anys, sent que la dona més jove tenia 60 anys i la dona més gran tenia 89 anys;
- El 95% de les dones entrevistades tenien **nacionalitat** Espanyola, mentre que el 5% eren de nacionalitat estrangera, expressament de Bolívia;
- De les dones de nacionalitat espanyola, el 34% eren provinents de fora de Catalunya, havent migrat a Catalunya entre els 12 i els 20 anys;
- El 8,6% de les dones entrevistades resideixen en una **zona rural**, mentre que les altres resideixen en **zones urbanes**. De les quals resideixen en zones urbanes, el 80% resideixen en el Municipi de Barcelona, i les altres es distribueixen de manera equitativa pels municipis de Lleida, Tarragona, Granollers i Sabadell.
- El **nivell d'escolarització** més comuna ha estat el Graduat Escolar (52,4%), equivalent al que es coneix avui com a Educació secundària, seguit d'estudis primaris (34,7%), sense estudis (8,6%) i estudis universitaris (4,5%);
- De les dones entrevistades, dues tenien una **discapacitat** i una tenia una malaltia crònica.
- El 61% de les dones entrevistades han patit **violència masclista** alguna vegada al llarg de la seva vida. De les dones que han patit violència masclista, la gran majoria ha sofert violència psicològica (en la qual han inclòs el control, les males formes, tracte denigrant, humiliacions i abandonament) i un 36% han sofert tant violència física com violència psicològica. Cap dona ha revelat haver patit únicament violència física.
- Només una de les dones entrevistades va esmentar ser encara víctima de violència, específicament d'abandonament per part de la seva família.

Ha estat alguna vegada víctima de violència masclista?

● Si ● No

Quin tipus de violència?

● Física i Psicològica ● Psicològica

9.2.2. Resultats de les entrevistes: Dimensió 1

Dimensió 1: Dimensió de la conceptualització de la violència masclista vers les dones grans

1.1. Coneix el concepte de violència masclista? En què és diferent d'altres violències?

De les dones entrevistades, pràcticament totes estaven familiaritzades amb el concepte de violència masclista, encara que ho han definit de diferents formes. La major part de les dones entenen que és un tipus de violència exercit per part d'un home cap a una dona, i la situen principalment en l'àmbit de les relacions matrimonials o en l'àmbit familiar, destacant la referència als pares i als fills. Algunes dones inclouen en la seva definició paraules com a “masclisme”, “manar” i “control”.

Una petita minoria de dones entén que la violència l'exerceixen també les dones o les esposes i que la violència no ve necessàriament per part de l'home, barrejant els conceptes de violència domèstica amb el de violència masclista.

“La violència dels homes cap a les dones. Els homes d'abans eren “molt homes”. Ell manava. Ella no era capaç de res, quan ell volia anar el llit, ella anava. Si ell volia menjar ella cuinava. Sempre era així, la dona no podia negar-se a fer res.”

Entenen, en general, que la diferència principal entre aquesta forma de violència i altres formes és que és exercida en l'àmbit d'una relació de parella en la qual l'home és l'agressor.

1.2. Quines formes de violència masclista coneix vers les dones grans?

La majoria de dones entrevistades no estableixen una diferència clara entre que les diferents formes de violència exercida i el fet que la víctima sigui una dona gran, encara que després en la pregunta 1.4 si que estableixen algunes diferències clares entre sofrir violència en diferents etapes del cicle vital.

La violència psicològica és la més anomenada, amb diferents conceptes que passen principalment pel control del marit sobre la dona, per l'abandonament per part de fills o filles o altres persones de la família, i pels crits, esmentats per un número elevat de les dones entrevistades.

Altres formes de violència psicològica esmentades per les dones que es poden agrupar sota les violències psicològiques han estat:

- amenaces;
- males maneres;
- males contestacions;
- insults;
- “dir que no podem fer coses”;
- discriminació;
- càrrega de treball domèstic.

En segon lloc s'han esmentat formes de violència física com bufetades o agafar a la dona pel coll.

En els casos de les dones que identifiquen als fills o filles com a agressors o altres persones cuidadores, s'esmenta també l'abandonament i negligència.

Finalment, de manera minoritària, s'ha esmentat:

- la violència sexual (violació);
- la violència institucional (“*La violència de no pagar-nos pensions i voler tallar-les també és una violència que em preocupa molt*”);
- la marginació social.

A part de l'àmbit domèstic, i de manera residual, s'ha esmentat també la violència que ocorre en l'entorn laboral i la que es produeix en les residències per a persones grans.

1.3. Qui li sembla que són els principals agressors?

La majoria de dones entrevistades nomena els marits com el principal agressor, seguit de parelles o ex parelles.

Algunes dones contesten simplement “els homes, sense especificar la seva relació amb la víctima, mentre que prop de la meitat de les dones nomena també als fills o filles.

Un nombre reduït de dones responsabilitza també a les dones, sigui com a agressores o bé com a passives en l'acceptació de la violència.

“L'home, però també hi ha molts casos en què la dona no s'imposa. Per por, per factor educacional i cultural i a vegades per comoditat. De manera inconscient accepten que l'home faci tot i la dona no s'apodera pel que està sent còmplice de la violència.”

1.4. Pensa que la violència masclista afecta de manera especial a les dones grans? Per què?

La major part de les dones entrevistades entén que afecta a totes les dones però que les dones grans són més vulnerables doncs són més “fràgils”, tenen “menys força per defensar-se”.

Diuen també moltes dones que s'han acostumat a “aguantar-ho tot i ser submises” doncs a la seva generació era el que s'esperava de les dones.

En aquest sentit, es nomena també que les dones grans s'han de sotmetre a varies violències, com les que poden ocórrer als centres geriàtrics, doncs allà són cuidades i, per tant, han d'acceptar la violència.

Entenen també algunes de les dones entrevistades que existeix un canvi generacional en la forma com es tracta a la gent gran, segons elles, es respecten menys a les persones grans i fa anys es tractaven amb respecte i això les fa més vulnerables i les exposa a la violència.

Per últim, un nombre residual d'entrevistades refereix que la violència masclista la poden patir dones de totes les edats i que dita edat no és un factor important.

1.5. Ha estat alguna vegada víctima de violència masclista? Com ha reaccionat? (Valorar si es fa aquesta pregunta segons la confiança que tinguem amb la dona)

Un 61% de dones entrevistades han sofert violència masclista al llarg de la seva vida, encara que l'àmplia majoria la va patir al llarg de la vida i no ara tenint més edat.

Al llarg de la vida refereixen principalment violència per part dels seus marits mentre que les que l'han viscut amb més de 60 anys o en el present esmenten que els agressors han estat els fills o filles a través de violències psicològiques i abandonament.

1.6. Més enllà de l'edat, quins altres factors li sembla que poden influir en la resposta de les dones grans a la violència masclista?

Quant a altres factors que poden influir en la capacitat de resposta de les dones a la violència sofrida o que poden limitar les seves possibilitats de trencar amb la violència, les dones entrevistades han esmentat una àmplia varietat de factors i la majoria n'han identificat més d'un.

Els més esmentats han estat:

- la situació econòmica de la dona;
- la salut de la dona;
- la cultura de la dona;
- la desconfiança
- la inseguretat;
- la posició social;
- la demència o l'Alzheimer;
- estar malalta
- ser més dèbil;
- l'educació de la dona;
- la solitud;
- la indefensió;
- la discapacitat.

Un nombre important de les dones entrevistades, més enllà d'esmentar aquests factors, ha comptat detalls sobre la seva pròpia vivència o la de persones conegudes.

Han esmentat principalment sentiments d'indefensió i de discriminació, revelant limitacions a l'exercici dels seus drets al llarg de les seves vides i que han empitjorat a mesura que s'han fet més grans i que altres factors s'han anat fent més evidents, com ara la malaltia o la dependència.

“La discapacitat, sens dubte. Les dones de la meua generació, el tipus de marits que hem tingut, el 90% i em quedo curta, són uns masclistes! Fa 18 anys que sóc vídua però em trobo amb veïns que em comencen a donar instruccions sobre com haig de viure la meua vida. Ha de venir un senyor a dir-me que haig de fer? Com si no fos capaç de pensar per mi mateixa. Una infantilització de les persones amb discapacitat, a més si som grans...”

9.2.3. Resultats de les entrevistes: Dimensió 2

Dimensió 2: Dimensió dels recursos (Prevenició, Detecció, Atenció, Recuperació)

2.1. Quins recursos coneix en el seu territori que abordin la violència masclista?

Pel que fa a preguntes sobre els recursos que coneixen en el seu territori que abordin la violència masclista, el 48% de les dones van dir que no coneixen cap recurs o que coneixen algun però no saben el nom.

De les dones que han dit que coneixen algun recurs, només 4 dones han esmentat explícitament un recurs d'atenció a la violència masclista, encara que no sigui part de la xarxa de violència masclista catalana: el telèfon 016. Dues dones més han esmentat, de manera genèrica, la policia, mentre les altres respostes han estat:

- Fundació Aroa;
- Centres de dia;
- Centres d'atenció primària;
- Advocades;
- Ajuntament;
- Associacions de dones;
- Jutjat.

2.2. Si vostè o algú en el seu entorn patís violència masclista, què faria? (Exemples: Contactaria amb un recurs especialitzat? Amb la policia? No reaccionaria?...)

Pel que fa a preguntes específicament sobre què farien en cas que elles o algú del seu entorn patís violència masclista, hem trobat dos tipus de respostes: les dones que han contestat què farien en cas de ser elles les maltractades i les que han preferit contestar què farien si la maltractada fos una dona del seu entorn. Aquesta preferència es deu al fet que algunes d'aquestes dones són vídues i no s'imaginen en una situació de violència masclista, la qual associen directament a l'àmbit de la parella.

Quant a les dones que han contestat des de la hipòtesi que aquesta fos una vivència que els afectés a elles, les respostes més comunes han estat la denúncia junt de cossos policials. De manera minoritària, s'ha esmentat també:

- Serveis Socials;
- Jutjat;
- Fundació Aroa;
- CAP;
- Telèfon 016.

Per un altre costat, les dones que han contestat en referència al que farien en cas que això afectés una amiga seva, que han estat la majoria, han apuntat principalment que la seva primera actuació seria parlar amb la seva amiga i escoltar-li, la qual cosa sembla revelar, una vegada més, la necessitat que detecten les dones grans de ser escoltades i de parlar.

Han esmentat també que ajudarien elles mateixes a aquesta persona i que l'animarien a denunciar o l'acompanyarien a fer-ho. Una dona comenta, no obstant això, que no té confiança en la policia i que entén que també maltracten.

“Agafaria aquesta persona i me la portaria a casa perquè estigues protegida, perquè estigues separada del maltractador o algun lloc perquè no la maltractessin.”

Un grup petit de dones ha contestat que portaria a la seva amiga o coneguda a un recurs especialitzat però s'observa que no és capaç d'identificar un recurs especialitzat, la qual cosa revela, d'una banda, la voluntat de comptar amb els recursos existents però després les dificultats d'accés a informació sobre aquests.

2.3. Quina expectativa té d'un recurs d'atenció a la violència masclista? Quins haurien de ser les seves funcions i com podria ajudar a les dones grans?

En aquesta pregunta es buscava identificar les necessitats de les dones grans quant a les respostes dels recursos d'atenció a la violència masclista. En les respostes, més que aquesta detecció de necessitats, es fa evident el desconeixement de les dones sobre els recursos que ja existeixen. Es fa també evident la confusió entre els recursos existents i el rol de les polítiques públiques.

S'han identificat 6 blocs de propostes, que s'han agrupat de la següent manera:

- 1. Respostes des de l'ampliació de la informació:** Diverses dones refereixen la necessitat que aquesta temàtica sigui més visible junt de les dones grans i que es trobin maneres de realitzar divulgació;

“Que m'informessin directament. Que hi hagués reunions que parlen de no acceptar aquesta violència. Les dones no som conscients del que està passant.”

- 2. Respostes des de la intervenció:** Diverses dones reclamen que es dediquin més recursos a acompanyar, parlar i conèixer a les dones grans, sigui a través de grups de discussió sobre aquestes temàtiques, sigui a través d'acompanyaments individuals i espais socials d'interacció. Diverses dones expressen solitud i la necessitat d'espais en els quals puguin parlar de temes que els preocupen, opinant que si totes les dones grans tinguessin més acompanyament s'identificarien més casos de violència i/o maltractament.

“Reunions grups, orientació, m'agradaria que moltes dones ho coneguessin, més informació i més orientació, més pistes i pautes perquè les dones coneguin això. Hauria d'haver-hi més centres. Fa falta fer programes de divulgació. Trencar el cicle perquè els fills després fan el mateix perquè és el que han vist.”

- 3. Respostes des de la sensibilització:** Algunes dones han referit la importància de conscienciar a la societat, sigui des dels poders públics en general, sigui a través de les escoles i del procés educatiu formal.

“Les dones tenen por d'explicar el que els passa i no ho expliquen a ningú, com jo, em posava a plorar o em prenia pastilles i preferia no sortir”

4. **Respostes socials:** Diverses dones han esmentat la importància que existeixin recursos d'habitatge, referint que si una dona sofreix violència masclista per part del seu marit o parella no podrà trencar aquest cicle si no té un local segur on anar.

Refereixen a més que aquests recursos haurien de ser destinats no sols a la dona però també a filles i fills, que es troben també en perill, en el cas de dones amb filles i fills menors.

5. **Respostes des d'atenció psicològica:** Encara que aquestes es puguin barrejar amb les respostes des de la intervenció, algunes dones han esmentat més específicament respostes des de l'acompanyament per a "superar el dolor", "perdre la por de parlar", "mediar entre la parella", "esbrinar què passa, preguntar tant a la dona com a l'home, escoltar-los als dos i fer un seguiment", adquirir "eines per a lluitar", "tenir espais per a parlar i no ser deixades soles".

"Fer una espècie de servei amb grups de persones amb el mateix problema i amb un psicòleg, animar a la gent que compti davant de tots els altres la situació que té."

6. **Altres respostes genèriques:** Un grup reduït de dones han donat respostes genèriques en les quals han referit la necessitat de "més recursos", "més centres", "més mitjans", més ajudes econòmiques específiques per a aquests casos i més incentius a realitzar denúncies.

Una dona esmenta la importància d'intervenir també junt de les residències i centres per a persones grans, on identifiquen que ocorren diverses violències.

"Caldria començar des de l'escola, la Generalitat hauria de fer més coses, hi ha molt maltractament. A les residències caldria parlar en privat amb les AASS, deixar expressar a les dones. També als CAP fer atenció individual (sense el marit davant) i els metges haurien de ser més amables i més atents, jo he vist cridar als pacients."

2.4. Què poden fer els recursos públics per a visibilitzar la violència masclista cap a les dones grans?

Preguntades sobre les millors maneres de visibilitzar la violència masclista cap a les dones grans des dels recursos públics, les principals propostes han estat:

- **Augmentar els recursos:** Aquestes respostes no especificaven quin tipus de recursos s'haurien d'ampliar, la qual cosa probablement es deu al desconeixement de l'existència de recursos especialitzats;
- **Més detecció de casos a través dels CAP:** encara que no directament relacionat amb la visibilitat, diverses dones entenen que aquesta visibilització passa per l'augment de la detecció, alguna cosa que han expressat al llarg de diverses diferents preguntes;
- **Campanyes escrites i visuals, bé com a xerrades i tallers; Campanyes per a evitar la naturalització del masclisme:** La proposta de campanyes amb diverses finalitats ha estat bastant comuna en les respostes a aquesta pregunta, ja que les dones entenen que aquest tema no es troba prou exposat en els mitjans de comunicació i identifiquen que falta informació i sensibilització social, sentiments expressats també en altres preguntes.

- **Recursos educatius i que ajudin la dona a desenvolupar estratègies:** Relacionat amb el punt anterior, les dones semblen entendre que existeix poca informació dirigida a elles i que els aportis pautes i eines per afrontar la violència masclista.

“Poden ajudar a les entitats com aquestes que normalment estan als barris, a visibilitzar-ho. A tots els barris, a Sarrià, a Verdum, etc. hi ha dones que tenen aquests problemes, i que segurament callen. S’han de donar eines a totes aquestes entitats que treballen amb aquestes dones.”

“Que quan una dona o una persona gran en general visita el CAP de salut o fa activitats en centres de persones grans hi hagi algú que li preguntis com està a nivell psicològic.”

2.5. Què poden fer els recursos per a acostar-se més a la realitat de les dones grans que pateixen violència masclista?

Finalment, es va preguntar també quines estratègies podrien els recursos utilitzar per a acostar-se a les dones grans que pateixen violència masclista, donada l’evidència que les dones, en general, no coneixen recursos especialitzats.

Algunes de les dones entrevistades han comentat que els recursos haurien de fer-se més visibles, recomanant que es fessin més estudis per a conèixer la realitat de les dones grans. Han comentat també la necessitat que s’augmentessin aquests mateixos recursos perquè arribessin a més persones, dotant-los-hi altres recursos i de programes d’acompanyament a les dones.

S’ha esmentat també la importància de donar suport a les institucions i entitats que ja existeixen, augmentant el seu abast. Associada a aquesta proposta també la de preparar millor a les persones professionals perquè sàpiguen atendre les persones grans.

“Telèfon, propaganda, programes permanents, educació a través dels mitjans de comunicació, ensenyar què és el maltractament psicològic...jo vaig sofrir maltractament psicològic i em va costar molt saber i distingir què era el maltractament psicològic.”

“Campanyes potser no hi ha suficients i hi ha moltes dones que callen. És com el peix que es mossega la cua: si una no és conscient que aquesta sent víctima de VM no buscarà recursos. Aquests també s’han de visibilitzar. Pot haver-hi oferta però no demanda. Si no s’entén l’oferta no hi haurà demanda. Culturalment han viscut violència des de petites, diuen “ja saps com són els homes”.

Finalment, prop d’un terç de les dones entrevistades han expressat que no sabrien contestar a aquesta pregunta.

9.3. Grup focal

El grup focal es va realitzar amb dones ateses per la Fundació Aroa, a qui es va fer la proposta de participació voluntària al grup focal. El grup focal va estar dinamitzat per dues investigadores que van actuar com a moderadora i observadora respectivament. Va tenir una durada d’una hora i mitja i es va gravar en format audio per posterior transcripció.

Es va organitzar seguint els mateixos objectius i preguntes clau plantejades a les entrevistes individuals, dinamitzant la reflexió entre les participants i facilitant l'enfocament en les prioritats d'anàlisi.

1. Conèixer el grau de coneixement que tenen les dones amb relació a la conceptualització de la violència masclista, des de la seva identificació i tipificació;
2. Conèixer la percepció de les dones grans quant al pes que el factor edat té a la vivència, identificació i abordatge de les VM que els hi poden afectar a elles;
3. Recollir les prioritats de les dones grans quant a l'abordatge de la VM;
4. Bones pràctiques sobre la intervenció necessària als diversos àmbits (Prevenició, detecció, atenció i recuperació).

9.3.1. Dades de les dones participants al grup focal

De totes les dones participants el 43% han estat dones migrades i el 14,28% amb diversitat funcional. Totes les dones participants viuen en un territori urbà, entre les ciutats de Badalona, Barcelona i Alella, en l'àrea Metropolitana de Barcelona. El 28,5% de les dones tenien estudis primaris, el 28,5% estudis secundaris i el 43% estudis universitaris.

Edat	Nacionalitat	Zona territorial	Rural/Urbà	Orientació sexual	Nivell escolarització	Diversitat funcional	VM
66	Espanya	Barcelona	Urbà	Heterosexual	Primària	No	Si
72	Espanya	Barcelona	Urbà	Heterosexual	Estudis universitaris	No	Si
69	Brasil	Barcelona	Urbà	Heterosexual	Estudis universitaris	No	Si
73	Espanya	Alella	Urbà	Heterosexual	Graduat escolar	No	Si
74	Espanya	Badalona	Urbà	Heterosexual	Estudis universitaris	No	Si
65	Bolívia	Barcelona	Urbà	Heterosexual	Graduat escolar	Si	Si
71	Equador	Barcelona	Urbà	Heterosexual	Primària	No	Si

9.3.2. Resultats del grup focal: Dimensió 1

Conceptualització de la violència masclista i formes de violència conegudes

La totalitat de dones participants coneixien el **concepte** de violència masclista, sent que la majoria ho identifica amb la violència dels homes contra les dones i una minoria l'entén com la violència dels marits o parelles contra les dones, associant el concepte directament a la violència domèstica. Totes les dones han identificat la **violència física, psicològica i econòmica** i una minoria va referir també que la dependència econòmica del marit facilita l'existència d'aquestes violències. Quant als **agressors**, pràcticament totes les dones esmenten els marits o parelles, encara que de manera minoritària s'esmenti també els homes en general o a altres homes membres de la família, com siguin germans o pares.

Violència masclista vers les dones grans

La totalitat de dones han estat d'acord que la violència masclista afecta en particular a les dones grans, per diverses raons que identifiquen, com són:

- Menys respecte dels homes per les dones a partir dels 60 anys;
- L'absència dels fills i les filles de la llar familiar, una vegada que són independents;
- L'augment de l'edat comporta una major vulnerabilitat;
- Dificultats per trencar la violència que ve des d'abans.

Vivència de violència masclista i maneres d'afrontar-la

El total de dones participants en el grup focal identifiquen haver patit violència masclista al llarg de la seva vida. Una majoria de les dones entén que és molt difícil l'acte-identificació de la violència per part seva, principalment si la violència es produeix des de fa molt temps i més encara si és psicològica. Identifiquen que hi ha també una habituació a la violència al llarg dels anys i que altres factors poden ajudar al fet que les dones no prenguin mesures per trencar amb la situació de violència. Una dona comenta el seu estatus d'immigrant com una dificultat afegida per a acostar-se als serveis que li podrien brindar solucions i altres dones comenten també la desconfiança en les respostes judicials i la por al fet que una denúncia pogués empitjorar la situació.

Dues de les dones comenten que la seva estratègia per afrontar a la violència va passar per visites a serveis de salut mental en els quals es va proposar per part de l'equip professional fer un treball d'atenció psicològica i psiquiàtrica en ambdós membres de la parella, però que van estar elles les que van prendre les mesures i decisions necessàries per a trencar amb aquesta situació, ja que les seves parelles no s'havien compromès amb els canvis proposats.

Altres factors que poden augmentar la vulnerabilitat de les dones, més enllà de l'edat

Les dones participants han identificat diversos factors que els afecten a elles o que entenen que poden afectar altres dones en el sentit d'augmentar la seva vulnerabilitat.

Aquests han estat:

- Migrada;
- Discriminació i falta de respecte a nivell social cap a les persones grans;
- Qüestions generacionals d'educació que han normalitzat la violència masclista;
- La frustració pel fracàs de no haver aconseguit que la relació anés bé;
- La vergonya social “pel què diran”;
- Els sentiments de culpa de no estar “fent les coses bé” i la desvalorització personal;
- La por a la incertesa econòmica;
- Altres factors culturals i religiosos.

9.3.3. Resultats del grup focal: Dimensió 2

Coneixement de recursos específics en l'abordatge de la violència masclista

Totes les dones coneixien algun recurs, encara que no necessàriament recursos de la xarxa d'atenció a la violència masclista.

Els recursos més esmentats han estat la Fundació Aroa i l'Associació Tamaia. Una dona ha esmentat el PIULEU, una altra dona ha esmentat els cossos policials i una dona ha esmentat l'existència de recursos d'acolliment temporal, encara que de manera escèptica quant a les possibilitats d'accés a aquest recurs.

A la pregunta sobre com reaccionarien si elles o alguna dona del seu entorn sofrís violència masclista, la majoria de dones han contestat que acompanyarien a la seva amiga a algun recurs de salut o a fer una denúncia i que, alhora, l'ajudarien a entendre que la realitat de la violència masclista és generalitzada i li passa a moltes dones, estant disposades a explicar la seva pròpia història de violència com a exemple. S'esmenta la importància d'aquest acte-identificació com un primer pas per a l'acció.

Expectativa en quant als recursos d'abordatge de la violència masclista

Les dones participants del grup focal esperen dels recursos que se centrin en empoderar a les dones i a enfortir-les, a través de suport psicològic i grups d'ajuda mútua.

Refereixen també la importància de la prevenció, especificant que seria rellevant promoure relacions no violentes des de la infància en l'àmbit educatiu i també a través de la formació del professorat de tots els nivells del sistema educatiu.

Algunes de les dones proposen un canvi judicial genèric que es reflecteixi en la perda de drets dels homes sobre les dones i una de les dones refereix específicament el masclisme dels professionals de justícia i de la policia. S'esmenten també, de manera generalista, la necessitat d'augmentar els recursos econòmics eixelebrats a aquesta temàtica.

Estratègies dels recursos per acostar-se a les dones grans i visibilitzar la violència masclista en la vellesa

Tal com en el cas de les dones entrevistades, les participants del grup focal trien com a prioritat per a la visibilització de la violència masclista la realització de campanyes de sensibilització que s'adaptin a les dones grans;

- que faciliten que la societat pugui identificar que la violència masclista afecta a les dones grans;
- de relacions saludables;
- als centres educatius o amb adolescents.

Algunes dones proposen també més control als mitjans de comunicació del llenguatge i la comunicació masclista i edatista i que “la informació dels recursos i els canals de difusió siguin adequats per les dones grans, que els coneguin i entenguin que també són per elles”.

Quant a estratègies per part dels recursos per acostar-se més a les dones grans i adaptar-se a la seva realitat i necessitats, es posa en relleu la importància de tenir en compte les seves necessitats de suport econòmic i l'agilització dels processos judicials i els burocràtics, com ara els criteris per rebre ajudes que les deixen fora i els criteris dels recursos d'acollida o habitatge que s'enfoquen molt en el cas de dones amb filles i fills, perquè s'ajustin a la realitat de les dones grans.

Finalment, esmenten també la importància que els recursos no estiguin tan enfocats en les situacions de violència en l'àmbit de la parella i contemplin altres formes de violència com l'econòmica o la negligència, que els afecten a elles en particular.

9.4. Principals conclusions

En relació a la dimensió de com la violència masclista afecta a les dones grans, cal posar en relleu que pràcticament totes les dones entrevistades i participants del grup focal diuen conèixer el concepte; encara que situen la violència masclista majoritàriament en l'àmbit familiar i, principalment, dins del matrimoni o de la parella.

A les entrevistes són freqüents les referències a qüestions generacionals i socioculturals amb les quals les dones justifiquen la normalització de determinades violències al llarg de la seva vida, entenent que les dones de les generacions més recents són més autònomes i saben reaccionar enfront de la violència masclista.

Es menciona també repetidament la dependència econòmica i situació de desavantatge de les dones com a raó que facilita l'existència d'aquest tipus de violència.

Els exemples de violències masclistes donats per les dones evidencien aquesta mirada a l'àmbit domèstic i familiar, en esmentar principalment formes de maltractament que s'expressen a través de les maneres de parlar i relacionar-se des d'una posició de poder masculí, sent que aquestes violències identificades cabrien dins del marc de les violències psicològiques. Tot i que també destaquen les violències sexuals, mentre que les violències físiques o altres s'esmenten amb menys freqüència.

En general les dones identifiquen que el fet de ser més grans augmenta la fragilitat enfront de la violència masclista, principalment a causa de l'aïllament social i a la feblesa física i mental. Identifiquen també que altres factors personals o socials poden agreujar encara més la seva vulnerabilitat, com la discapacitat, factors de salut o el seu nivell cultural.

La gran majoria de dones han identificat al llarg de l'entrevista haver estat víctimes de violència masclista en el passat i alguna en el present, encara que no necessàriament quan han tingut més edat, ja que associen la violència masclista principalment a l'àmbit de les relacions de parella i moltes són ja vídues.

Identifiquen clarament les dificultats a detectar la violència soferta degut precisament a aquestes qüestions culturals i generacionals, la qual cosa constitueix un impediment al seu abordatge.

En aquest sentit, reconeixen també que la violència masclista a la vellesa és agreujada per altres factors com la salut física i mental, l'estatus migratori, factors culturals i religiosos i altres factors més subjectius com poden ser la vergonya d'admetre una relació fracassada i la por a la reacció social.

Quant a la dimensió dels recursos existents, és interessant verificar que les dones se senten més còmodes amb recursos que podríem anomenar de "tradicionals", com siguin la denúncia i el suport d'amigues, conegudes o familiars, i no pas el suport dels recursos de la xarxa d'atenció a les violències masclistes o altres recursos de l'Estat de Benestar, que pràcticament no coneixen, com s'ha fet evident quan se'ls hi ha preguntat específicament per recursos.

En aquest sentit, les dones identifiquen com a necessitats a ser satisfetes pels recursos les que tenen a veure principalment amb la comunicació i diàleg, l'escolta de les seves històries i el seguiment de les seves vides com a essencials per conèixer millor i abordar les violències masclistes en dones grans. Mencionen, així, la necessitat de més visibilitat per part dels serveis i l'oferiment de grups de suport i apoderament.

D'altra banda, les dones revelen poca confiança en la legislació actual, en els cossos policials i en els sistemes burocràtics que podrien permetre a les dones grans l'accés als recursos.

La prevenció a través de la sensibilització social, de l'educació i de la informació són propostes de fons que suggereixen les dones, i que combinen amb altres propostes més pròximes a la seva realitat com la de grups de suport, l'atenció psicològica i el suport en el desenvolupament d'eines personals. En la mateixa línia, esmenten també la necessitat de més visibilitat i campanyes d'ampli abast i dirigides a les dones grans. Aquestes campanyes, suggereixen que s'hauria d'adoptar un caràcter transversal, des de la prevenció, sensibilització i educació.

10. Conclusions

En aquest capítol es recullen les principals conclusions del treball de camp realitzat, relacionant-lo també amb el coneixement previ ja existent sobre aquesta temàtica recollit en els primers capítols d'anàlisi. S'han ordenat les conclusions sota els blocs dels objectius proposats per aquesta mateixa recerca.

10.1. Analitzar la situació de les dones grans des de la base de la Gerontologia feminista.

10.1.1. Desigualtats de gènere en la vellesa: barreres estructurals i culturals que les perpetuen.

El treball de camp que s'ha dut a terme ens va permetre anar identificant de manera qualitativa, encara que també amb recurs de les dades quantitatives existents, les principals idiosincràsies que permeten analitzar la violència masclista envers a les dones grans en el territori català, des de la mirada del cicle vital en conjunció amb la perspectiva del context social en el qual s'han socialitzat i viscut les dones que tenen ara més de 60 anys.

Factors culturals i generacionals

Sembla evident que una de les principals raons per les quals s'entén que la violència masclista cap a les dones grans requereix d'un estudi específic es deu a la seva condició de persona gran i a la longevitat, la qual cosa implica no sols canvis vitals a nivell de la salut i a nivell de l'adopció de nous rols socials sinó que també implica una mirada que incorpori la sensibilitat cap al cicle vital de la dona en un context sociocultural específic i la deconstrucció d'esterotips edatistes.

Clarament no és el mateix viure un procés d'envelliment sent dona o home, tenint més o menys seguretat econòmica, tenint més o menys accés a serveis socials i sanitaris, sent dona autòctona o migrada, etc., el que ens porta a incorporar la mirada interseccional en la present anàlisi amb vista a posar en relleu les diferents condicions que impacten a la vivència de les dones grans.

Al llarg del treball de camp, específicament el que es va dur a terme juntament amb les dones grans, ha estat evident que elles mateixes identifiquen qüestions culturals i generacionals que justifiquen la normalització de la violència masclista, en concret la violència en la parella. Les dones esmenten que la seva generació i la dels seus pares i mares estava marcada per rols de gènere molt diferenciats, sota els quals els homes exercien poder i control sobre les dones i aquestes no tenien moltes opcions més enllà de la resignació i submissió a aquest mandat social.

Refereixen també que les relacions entre homes i dones eren totalment desiguals i marcades pel masclisme, que han sentit tant en la seva infantesa com després en l'edat adulta en relació a altres àrees de la vida com l'afectiva o la del treball. Narren també que aquest masclisme es reflectia a nivell del control econòmic, control de les activitats que es permetia realitzar a les dones, control de les relacions que establia la dona amb el seu entorn, càrregues familiars i de responsabilitats de la llar, relacions sexuals forçades en el marc de la relació de parella i altres violències en la dinàmica de la relació.

Encara que algunes dones els puguin expressar i identificar, expressen que moltes altres simplement han acceptat aquest rol de submissió i han normalitzat diverses formes de violència al llarg de tota la seva vida no essent capaces d'identificar aquestes violències masclistes. També les professionals enquestades i les professionals entrevistades han posat de manifest com aquests factors culturals han marcat generacions de dones i han legitimat al llarg de la història les desigualtats entre homes i dones i la dominació masculina. Refereixen les professionals, a més, la importància de tenir en compte que aquestes dones han viscut a l'època franquista, en la qual hi ha hagut un esforç clar per part del règim de mantenir els rols socials d'homes i dones totalment diferenciats, sent que només a partir dels anys 80 les dones han adquirit alguns drets en l'àmbit de les relacions matrimonials, com el dret al divorci.

Aquesta absència de reconeixement de drets s'intercala amb la mirada de l'Estat com una estructura vertical i punitiva, més aviat que una idea d'un Estat de Benestar proveïdor que constitueix una xarxa formal de suport. Això justifica la confiança que expressen les dones en les xarxes informals i la baixa confiança en els recursos estatals. No obstant això, les dones tenen els seus recursos propis i algunes formes concretes de respondre a les situacions vitals que més les afecten, amb una capacitat resilient de donar resposta des dels seus recursos personals.

Tot i aquest marc general, es fa palès que la diversitat de les dones de més edat comporta un context sociocultural i generacional diferenciat per aquelles dones que actualment tenen entre 60 i 70 anys, les que en tenen entre 70 i 80 anys, entre 80 i 90 anys, entre 90 i 100 anys o més, ja que integren generacions amb experiències de desigualtat i discriminacions de gènere úniques i ben diferenciades, amb certs nexes comuns, però que no es pot homogeneïtzar l'anàlisi dels mandats de gènere que han travessat les seves vides.

10.1.2. L'edatisme estructural a la base de la manca de coneixement i resposta davant les violències masclistes envers les dones grans.

Invisibilitat dels problemes de les persones de més edat per l'edatisme estructural

Tot el treball de camp realitzat indica que aquestes característiques particulars de les dones grans es tenen poc en compte a diversos nivells socials, ja sigui en relació a les polítiques públiques, al disseny dels recursos o a la formació de les persones professionals d'intervenció. Les pròpies dones han expressat no sentir-se part del discurs públic sobre la violència masclista o de les campanyes que es realitzen i no tenir accés a recursos a la seva mesura. Això, entenem, es deu al fenomen d'edatisme estructural que travessa totes les esferes de la vida i que provoca que en l'imaginari personal, col·lectiu i professional, no estiguin incloses efectivament com a receptores de drets (s'observa una disminució del garantiment de drets a mesura que l'edat avança) i d'intervencions efectives com a agents actives i amb capacitat de transformació i millora de les seves vides.

Un dels altres símptomes d'aquest mateix edatisme estructural és l'absència de poder en l'espai públic que experimenten les persones grans en general, exacerbada pel masclisme que afecta les dones grans, sigui en la reivindicació de drets o en la resposta social a les seves necessitats i problemàtiques, sovint amagades sota altres problemàtiques més difoses.

Les persones expertes que treballen directament amb població gran verifiquen aquesta invisibilitat de les reivindicacions socials en el seu dia a dia, bé com les pròpies dones grans entrevistades, que coincideixen que no existeixen estructures organitzades que lluitin pels drets de les persones grans, i que ens les poques iniciatives que s'impulsen s'invisibilitza les dones i les seves realitats diferenciades de les dels homes, entre ells el dret a no patir violència masclista i a disposar de recursos adequats per a la seva detecció i abordatge.

Les persones professionals consideren un fracàs de la pròpia societat que es reproduïxin dinàmiques edatistes als diversos nivells de la societat: en les relacions humanes, en les polítiques públiques, en els recursos d'atenció a les persones, etc.

10.2. Analitzar l'impacte de les violències masclistes vers les dones grans.

10.2.1. Estudiar la incidència de les violències masclistes en les dones grans: factors de risc, prevalença i tendències diferencials

La violència masclista és un fet transversal a totes les dones pel fet de ser-ho, i les afecta en qualsevol moment del seu cicle vital. Així ho expressa la recerca acadèmica sobre el tema, la pràctica professional i totes les opinions de les persones expertes entrevistades. Les dones grans entrevistades estan d'acord també amb aquesta afirmació, identificant clarament que aquest és un tipus de violència comesa per homes en contra de les dones a causa del masclisme.

Els estudis realitzats sobre la matèria a nivell internacional reconeixen que de tot el maltractament a persones majors, el 80% es realitza vers les dones i l'OMS reconeix que 1 de cada 6 dones grans sofreix alguna forma de maltractament, encara que no s'incorpori una mirada de gènere sobre aquesta categorització i no ens permeti encara determinar quin és l'impacte de les violències masclistes des d'aquest marc general i androcèntric del maltractament a les persones grans.

No obstant això, tant els resultats dels qüestionaris com de les entrevistes realitzades a expertes i professionals d'intervenció coincideixen que la violència masclista vers a les dones grans està molt infradetectada i que existeixen moltes més situacions que les que finalment arriben als recursos d'atenció a les persones grans, recursos especialitzats en violència masclista o als cossos policials.

Tot el treball de camp desenvolupat apunta que per com la violència masclista incideix cap a les dones de més de 60 anys grans aquesta està extremadament invisibilitzada e infradetectada. Importa subratllar que les dades analitzades existents es corresponen a dades disponibles dels serveis d'atenció a la violència masclista -als quals les dones grans no accedeixen freqüentment i no tenen com a referència- i a les dades dels cossos de seguretat, als que les dones només accedeixen en situacions minoritàries i, moltes vegades, extremes.

Aleshores, el fet de no tenir un registre fiable de dades contribueix sense cap mena de dubte a la invisibilització d'aquesta realitat, a la que s'ha d'afegir l'existència d'un edatisme estructural que ens afecta a totes les persones a l'hora de construir i interpretar dades. En el mateix sentit, les dades recollides des dels serveis generalistes o especialitzats d'abordatge del maltractament a les

persones grans, continuen estant plantejades des d'una mirada androcèntrica que no inclou en la majoria dels casos, la segregació de les dades per sexe, tampoc en el cas de la persona agressora ni les tipologies i àmbits de les violències masclistes que ens permetrien determinar i visibilitzar més àmpliament les violències masclistes envers les dones grans.

Respecte les dones grans entrevistades -la major part de les quals han patit violència masclista en algun moment de la seva vida, encara que no necessàriament després dels 65 anys- revelen que, efectivament, els seus recursos per afrontar la violència passen més aviat per cercles relacionals de suport pròxim i no necessàriament per un apropament als recursos, els quals desconeixen i dels quals desconfien.

Revelen també, i en la mateixa línia de l'opinió professional, sentiments de vergonya i culpabilitat, marcats per una acceptació cultural de determinades formes de violències amb les quals han conviscut tota la seva vida i les quals han normalitzat, tal com s'ha explicat anteriorment.

A aquests factors cal sumar l'absència de dades integrals al nostre territori, ja que les úniques dades públiques provenen de les denúncies realitzades, sent que la major part de situacions de violència no arriben ni a denúncia ni als recursos especialitzats d'atenció a la violència masclista.

De fet, com s'ha dit abans, les entrevistes realitzades a les dones grans revelen que desconeixen aquests serveis i que no serien la seva primera opció en cas d'identificar i voler trencar amb una situació de violència masclista.

Altres factors de risc i de vulnerabilitat

Les professionals d'atenció directa dels recursos, així com les persones professionals entrevistades, estan d'acord que les dones grans són més vulnerables a la violència masclista a causa de la seva posició de menys ingressos, menys autonomia personal i elles mateixes expressen que senten aquesta mateixa vulnerabilització en diversos àmbits de la seva vida.

També des de la recerca acadèmica es coneix que, especialment a partir dels 70 anys, la baixa escolarització, els baixos ingressos i altres factors com la discapacitat, són factors de risc per mantenir-se en situacions de violència masclista ja que disposen de menys recursos materials per afrontar una sortida d'aquesta situació i degut a que, freqüentment, se senten més desproveïdes de drets per la seva situació a escala social.

Segons l'anàlisi que aquest estudi fa de la situació de les dones a Catalunya, es verifica que l'existència d'aquests factors és bastant elevada, donat que tenen baixa escolarització, una elevada bretxa a les pensions i una alta taxa de discapacitat.

A les aportacions recollides al treball de camp s'observa una absència d'identificació com a factors de risc i vulnerabilització, l'orientació sexual, l'identitat de gènere, fent palesa la percepció edatista de la diversitat de realitats de les dones de més edat i el desconeixement de les violències masclistes específiques que poden patir, per exemple, les dones grans trans o les dones grans lesbianes.

10.2.2. Analitzar les formes de violències masclistes més freqüents en les dones grans.

La invisibilitat explicada anteriorment porta al fet que no es conegui en concret i detalladament quins són els tipus de violències masclistes que més afecten les dones grans. D'una banda, les persones professionals entrevistades i enquestades esmenten que hi ha una baixa incidència de violències físiques i sexuals, encara que existeixen alguns casos. No obstant això, entenem que aquesta apreciació pot ser deguda a l'alta invisibilitat d'aquestes violències, ja que potser exclou les violències sexuals en l'àmbit laboral, en les dones grans més joves (de menys de 65 anys) i que les dades disponibles no permeten conèixer el seu abast o en l'àmbit de la parella, que tenen un gran impacte al llarg de la vida de les dones i les violències que es produeixen en entorns institucionalitzats, que queden totalment amagades de totes les dades disponibles i de les quals no podem afirmar que efectivament la violència sexual tinguin baixa incidència.

D'altra banda, tant les dones com totes les persones professionals enquestades i entrevistades coincideixen a dir que existeixen algunes formes de violència que ja se sap que afecten de manera particular a les dones grans.

LA VIOLÈNCIA ECONÒMICA: Aquest tipus de violència s'anomena molt sovint, per part dels i les professionals enquestades, per part de les persones professionals entrevistades i per part de les mateixes dones. També la literatura analitzada mostra aquesta mateixa tendència a una major incidència de violència econòmica. Aquesta es dona principalment en l'àmbit familiar, per part de fills i filles, altres familiars o persones tutores que compten amb els ingressos estables de les dones grans per a les seves pròpies despeses. S'ha recollit també que, a part dels ingressos, es donen sovint situacions d'ocupació dels pisos, parcialment o totalment, de les dones per part de familiars directes que han perdut els seus ingressos, robant les propietats o imposant el seu estil de vida i la seva organització de l'espai.

També quant a la violència econòmica, algunes de les dones grans entrevistades han referit les situacions de persones conegudes que s'acosten a elles, desenvolupant el que sembla ser una relació d'amistat però que amb el temps es va revelant ser una estratègia per a aprofitar-se dels seus ingressos, demanant diners en moments de necessitat o agafant els seus béns materials sense consentiment per part de la dona.

Finalment, en el cas de dones grans que són víctimes de violència econòmica per part de les seves parelles, aquesta es tradueix principalment en situacions en què la parella controla les despeses de la dona o en què la dona, degut a la menor percepció d'ingressos de la seva pensió de jubilació (importa recordar que la bretxa en les pensions a Catalunya és de gairebé 30%), es troba econòmicament dependent del marit, no podent així trencar fàcilment el cicle de violència masclista pel seu compte.

L'ABANDONAMENT: L'abandonament, que no està contemplat en el marc general de les violències masclistes, doncs fins ara només ha estat analitzat des d'una òptica de cicle vital que fa impossible determinar si, en determinats casos, pot comptar amb una base de gènere determinant, ha constituït una de les tipologies de violències més presents en l'anàlisi del treball de camp realitzat, patent principalment en les entrevistes a les pròpies dones grans.

S'ha relatat que a mesura que la xarxa social de les dones es va minvant -sigui degut a l'abandonament del mercat laboral, a les dificultats de salut i mobilitat associades a edats més avançades o a la mort de persones de la seva generació i entorn- les dones grans expressen no trobar substitució d'aquestes relacions i estar més exposades a situacions d'abandonament.

Caldria valorar, doncs aquest anàlisi no ha estat explorat, si aquesta tipologia de violència podria estar no només vinculada a aquests factors associats a l'etapa vital de les dones, sinó que es podrien veure exacerbats o fonamentats per una base de gènere, ja sigui per les desigualtats de gènere acumulades al llarg de la vida, com de les relacions de poder dels homes sobre les dones, doncs en determinats casos s'observa que un cop l'home que exerceix aquesta violència ha mort, el fill o el nét dona continuïtat a l'exercici d'aquesta violència.

A això afegeix el fet de sentir-se aïllades dels recursos per a dones i per a persones grans, que sovint no coneixen o estan pensats per dones més joves o, en l'altre cas, per persones d'edats més avançades amb diferents interessos i necessitats de cures.

A aquest abandonament personal es pot també afegir el que expressen com un abandonament social, que s'expressa en la inadequació dels serveis per a atendre-les i en un enfocament social excloent de determinades categories, la qual cosa associen a una infravaloració de la persona gran i particularment de les dones grans en la societat actual.

Les persones professionals entrevistades estan d'acord que existeix actualment una desvaloració social de les persones grans, que justifiquen amb l'edatisme estructural i amb la tendència al fet que el valor social de les persones en una societat majoritàriament capitalista s'associï al seu rol productiu, d'una banda i, d'altra banda, a una cultura visual recolzada en uns ideals de bellesa que emfatitzen la joventut com a valor positiu o atractiu i menyspreen altres realitats i models que no identificats amb aquest ideal, i que en el cas de les dones grans es veuen reforçats i ampliat pels cànons de bellesa imposats per la cultural heteropatriarcal.

LA VIOLÈNCIA EMOCIONAL I LA VIOLÈNCIA PSICOLÒGICA: Tant les persones que han contestat a les entrevistes d'expertes com les persones professionals d'atenció directa que han estat enquestades coincideixen que la violència psicològica i emocional coexisteixen com a formes freqüents de violència masclista vers a les dones grans, barrejant-se i revelant-se en accions com ara la infravaloració, la infantilització, les discriminacions i el menysteniment en l'espai públic i en els serveis i les males formes, les faltes de respecte, el xantatge emocional el control, la indiferència i la falta d'atenció en l'espai privat.

En aquest àmbit privat, i com veurem en el punt següent, tant professionals com dones entrevistades coincideixen que les persones agressores són principalment marits, fills o filles o altres familiars, i en edats més avançades persones cuidadores.

LA VIOLÈNCIA SEXUAL: En relació a la violència sexual és rellevant recollir que només han estat destacades per part de les dones grans que han participat al treball de camp, i tan sols com a episodis violents puntuals en una etapa anterior de la seva vida. Les i els professionals han considerat que la violència sexual té un impacte molt baix en les dones grans (tan sols el 9,8% de les enquestades ha considerat aquest tipus de violència envers les dones grans).

Aquesta percepció contrasta amb el coneixement de les violències sexuals i les dades disponibles en altres estudis on s'ha observat una alta incidència com a violències continuades en l'àmbit de la parella.

A l'estudi realitzat, per una banda, en les dones grans entrevistades, semblaria que no hi ha una identificació de les violències sexuals en l'àmbit de la parella com a violències masclistes, normalitzant-les com a part natural de la relació de parella, i per l'altra banda, en relació als i les professionals, tampoc es contempla la violència sexual en l'àmbit de la parella ni la que es pugui produir en entorns institucionalitzats, fet que podria estar assenyalant que ens trobem davant d'una invisibilitat normalitzada de les violències sexuals en les dones de més edat per una percepció edatista de la violència sexual.

10.2.3. Aprofundir en els àmbits on es donen les violències masclistes vers les dones grans.

Tenint en compte els tipus de violència identificats anteriorment, **l'àmbit de la violència que s'han detectat com el més comú és l'àmbit de la parella i l'àmbit de la família**, sent les persones agressores els marits, els fills o filles o altres persones, cuidadores o no. Les persones professionals entrevistades coincideixen que el fet que les dones tenen més longevitat que els homes (a Espanya les dones viuen, en mitjana, 6 anys més que els homes) contribueix al fet que la violència per part de la parella, encara que pugui ser continuada i d'alta intensitat al llarg de les seves vides, no necessàriament es manté per molts més anys després dels 70 anys. La majoria de dones entrevistades revelen això mateix sobre les seves pròpies vivències, sent que la gran majoria d'elles eren vídues.

No obstant això, la violència en l'àmbit de la parella, principalment la que es manté al llarg de tot el matrimoni, continua vigent al llarg del cicle vital de la dona, podent, no obstant això, presentar-se de diferents formes que tendeixen més a les violències psicològiques i emocionals i probablement menys a les físiques segons les dades amb les quals es compta actualment i que presenten el repte d'una gran invisibilitat com s'ha esmentat anteriorment.

D'altra banda, i com s'ha referit abans, les violències econòmiques són perpetrades principalment per fills, filles, néts o nètes o altres familiars o persones pròximes a la dona. Aquest tipus de persones agressores efectuen també agressions relacionades amb l'abandonament o la negligència, com les violències psicoemocionals explicades anteriorment. Malauradament no es compta amb dades que permeti la identificació de la persona agressora segons el seu sexe i relació amb la dona que pateix la situació de violència, i en aquest sentit, probablement no es poden determinar violències masclistes que romanen ocultes per aquests buits i que apunten a probablement tenir un abast molt ampli en l'àmbit familiar i de les cures.

Cal també referir que **l'àmbit institucional i dels recursos** va ser apuntat tant per les dones com per les professionals entrevistades com un dels àmbits en els quals es donen violències masclistes i que hi ha també un possible fort impacte de violència institucional, encara que malauradament impossible de determinar. De tota manera, cal esmentar que, el fet de deixar enrere les dones de més de 60 anys en el marc legislatiu, el disseny i la planificació de la resposta pública a les violències masclistes constitueix en si mateix un fenomen de violència estructural que recollim més extensament en les conclusions relacionades amb les violències secundàries.

A més, encara que no fos objecte del present estudi indagar sobre les situacions que es puguin donar en residències de persones grans, tant les dones com algunes de les persones entrevistades han expressat preocupació per la invisibilitat d'aquestes violències i han expressat conèixer que es donen, sense que existeixin protocols o organismes específics que puguin fer un seguiment especialitzat i centralitzar les dades per tenir diagnosticada la realitat en els entorns institucionalitzats.

Considerem necessari tornar a subratllar que el desconeixement de la violència en l'àmbit privat i en l'àmbit institucional dificulta la verificació de les hipòtesis avançades per les persones professionals entrevistades i enquestades, i que en aquest sentit, seria prioritari aprofundir en el recull de rutes crítiques i espais en els que es troben patrons sistemàtics de vulneració de drets per tal d'establir estratègies transformadores per l'abordatge efectiu de les violències masclistes envers les dones grans.

10.2.4. Analitzar les interseccionalitats de les violències masclistes amb el fet de ser dones grans (en risc d'exclusió, migrades, amb diversitat funcional...).

Les conclusions dels diferents estudis esmentats en el marc teòric, juntament amb les entrevistes a les dones grans i a les persones professionals, revelen una especial preocupació per la intersecció d'altres factors d'opressió social associats a l'edat i al gènere en la vivència de la violència masclista. D'una banda, les dones comenten com el fet de ser econòmicament dependents, tenir mobilitat reduïda o dependència física o tenir alguna problemàtica de salut mental són factors que dificulten o impedeixen que trenquin amb situacions de violència masclista.

En el cas de dones migrades també queda patent que la situació d'especial vulnerabilització causada per menors vincles socials que la població autòctona, les majors dificultats econòmiques associades i la por al racisme i xenofòbia institucionals i socials, actuen en detriment de la denúncia i ruptura amb la situació de violència viscuda. Tot i que no s'ha pogut incloure la intersecció amb orientacions sexuals i identitats de gènere diverses, es pot intuir per la dinàmica que s'ha observat en les interseccions analitzades que en aquesta etapa de la vida, aquesta intersecció continua exacerbant l'exposició a les violències masclistes, tot i que no es pot incloure cap conclusió en relació a si presenta un factor que augmenti el seu impacte.

10.3. Ampliar el coneixement de la situació de les violències masclistes en les dones grans

10.3.1. Analitzar l'impacte de la victimització i la violència institucional en les dones grans.

A través de les diverses metodologies utilitzades es pot considerar que **l'absència de les dones grans en els recursos d'atenció a la violència masclista** constitueix una forma de violència institucional per omissió. Les persones professionals enquestades i les entrevistades opinen que les dones no accedeixen als recursos perquè els desconeixen i els pocs que coneixen no tenen la sensació que els recursos siguin o estiguin pensats per elles. Les mateixes dones van afirmar, com s'ha esmentat anteriorment, la seva desconfiança i falta de coneixement amb relació a aquests recursos.

Una altra forma de victimització i possible violència institucional és expressada per les mateixes professionals enquestades que assumeixen que no tenen les **eines formatives ni capacitat de resposta** per abordar la violència masclista envers les dones grans. Les persones professionals entrevistades, no obstant això, anuncien que des de les polítiques públiques, encara que és palès que no hi ha un enfocament ni mesures específiques, actualment comencen a haver-hi iniciatives per pal·liar aquesta situació mitjançant formacions o xerrades puntuals.

10.3.2. Detectar els problemes d'intervenció pública en matèria de violències masclistes vers les dones grans.

En tots els **documents públics rellevants analitzats** (Capítol 6) per descobrir en protocols i guies adreçades a l'abordatge de les violències masclistes i al maltractament a les persones grans, de quina forma s'inclouran les perspectives de cicle vital i de gènere, respectivament -observació a la qual s'ha afegit també la mirada interseccional-, es va descobrir que, en un anàlisi global de la documentació, un 61% dels documents incorporen la perspectiva de cicle vital i que un 30% incorporen la perspectiva de gènere. No obstant això, només un 7% de documents inclouen tant la mirada de cicle vital com de gènere i cap d'ells inclou perspectiva de cicle vital, de gènere i interseccional en el seu abordatge. S'entén que aquesta desconexió entre aquests dos grans àmbits de la violència constitueix una evidència més de la invisibilitat de la violència masclista envers les dones grans, de l'efecte de l'edatisme en la documentació adreçada específicament a l'abordatge de les violències masclistes, com l'androcentrisme estructural que relega a un segon pla aquesta forma de violència en la documentació adreçada al maltractament de les persones grans.

Encara que la **legislació catalana** no va ser objecte d'una anàlisi jurídica sinó d'una valoració global, s'ha evidenciat també la manca de coincidència de la perspectiva de cicle vital i de violència masclista. De fet, la Llei 5/2008 del dret de les dones a erradicar la violència masclista ha estat objecte de revisió, que ha conduït a la Llei 17/2020, en la qual s'ha ampliat l'espectre dels tipus de violència per incloure violències que afecten principalment les noves generacions (com les violències cibernètiques) però aquesta ampliació no ha inclòs les violències específiques que afecten les dones grans, com la negligència (sovint per part de persones cuidadores), l'abandonament (sovint per part de familiars) o les violències que es poden produir als àmbits institucionalitzats de persones grans, per una banda degut a que encara avui no podem determinar la seva classificació com a violències masclistes per buits de coneixement i de recerca interseccional.

També s'observa en aquesta modificació que, tot i incloure un article específic sobre la vellesa, aquest es continua centrant en millorar la capacitat de resposta de les dones i no en l'establiment d'eines que permetin incorporar transversalment la perspectiva de cicle vital a la resposta pública d'abordatge de les violències masclistes i al necessari treball de sensibilització social per reduir-ne la seva normalització i invisibilitat.

D'altra banda, al llarg del treball de camp, tots els mètodes utilitzats han revelat de manera inequívoca que les **campanyes de prevenció o lluita en contra de la violència masclista** no estan realitzades des d'una perspectiva del cicle vital i no s'acosten a la realitat de les dones grans en quant a la seva conceptualització, la qual cosa s'expressa mitjançant l'absència de missatges i representacions amb els quals aquest grup poblacional pugui connectar.

D'altra banda, el mateix és vàlid per a les campanyes que es realitzen adreçades a les persones grans, siguin campanyes contra l'aïllament o de sensibilització sobre drets o per a qüestions de salut, la mirada de gènere i, específicament, l'enfocament a la violència masclista no es troba present de manera general.

10.3.3. Identificar els principals problemes d'enfocament de les polítiques públiques sobre violència masclista i les dones grans.

Tal com s'ha dit abans, la percepció general per part de les persones professionals entrevistades i de les mateixes dones és que les polítiques públiques estan fetes des d'una **mirada genèrica de la violència masclista** i, més recentment, reconeixent algunes situacions particulars com la violència masclista que afecta les dones joves, la qual cosa implícitament exclou la mirada cap a les necessitats concretes de les dones grans. Segons elles, el fet de no veure's reflectides en el discurs públic i en campanyes les fa sentir excloses dels recursos, la qual cosa incrementa la distància entre les dones i les respostes institucionals, ja de si llunyana degut a la percepció dels recursos per part de les persones de més edat, així com per a la falta d'identificació de la violència com al desconeixement de l'existència d'aquests recursos.

En relació a l'accés als recursos s'ha observat el desconeixement de les dones grans de l'existència dels mateixos, quedant clarament documentat en les entrevistes a les dones del grup focal i complementada per les dades dels mateixos recursos d'atenció a la violència masclista que revelen pràcticament l'absència en aquests recursos de dones majors de 55 anys.

Aquesta absència no es deu segurament a la manca de violència masclista en aquestes edats, per la qual cosa serà important qüestionar fins a quin punt els recursos són accessibles per a aquestes dones, tant a nivell assistencial com habitacional i de prestació econòmica, i fins que punt estan preparats per a atendre-les i donar una resposta efectiva per a la sortida i la recuperació de les violències masclistes a les dones grans.

Entenen, així, les professionals, que les pròpies polítiques públiques acaben excloent a les mateixes dones dels recursos i de l'atenció necessària, alhora que continuen invisibilitzant les seves problemàtiques, ja que no es registren i investiguen de manera sistemàtica, sense agrupació per rangs d'edat que ofereixen una fotografia confosa i reduccionista de la diversitat de realitats de les diferents generacions de dones de més de 60 anys que permeti respondre a la seva realitat concreta.

10.3.4. Reconèixer i reduir els principals buits de coneixement en l'àmbit de les violències masclistes en les dones grans

Un dels buits detectats en termes de coneixement i intervenció és l'**acostament als recursos**: d'una banda, les professionals consideren que si els recursos, institucions i polítiques públiques no estan pensades per a la prevenció i atenció de la violència masclista que afecta específicament les dones grans, estan incorrent en una forma de violència institucional, ja que des de la lògica de l'Estat de Benestar, totes les persones, principalment les més vulnerables, tenen dret a una atenció adequada.

D'altra banda, també les dones entrevistades revelen el seu escepticisme a acostar-se als recursos i serveis: manifesten que existeixen actituds masclistes per part dels cossos policials, que els recursos no responen a les seves necessitats i que les campanyes públiques que es realitzen no es dirigeixen específicament a elles, per la qual cosa se les exclou de l'accés a la informació en temes de violència masclista.

També han detallat situacions de mala praxis, per raó d'edat, en les que s'ha vulnerat el procediment d'abordatge de les violències masclistes, proposant com a resposta i suport una atenció psicològica conjunta amb la dona i l'agressor, sense facilitar un suport específic i diferenciat a la dona, tan d'atenció com de protecció.

Un altre buit detectat té a veure amb les dificultats en tenir una idea clara de com incideix la violència masclista envers les dones grans a causa dels **buits estadístics existents**: l'anàlisi de dades quantitatives va revelar el biaix edatista en la recollida de dades estadístiques, en observar-se una invisibilitat de les franges d'edat més enllà dels 65 anys en tots els registres públics que s'han consultat.

Aquesta invisibilitat resulta en una uniformització de l'envelliment sota l'etiqueta "65 i més", que no és del tot representativa de les diferents etapes i realitats que integren i s'amaguen sota aquesta etiqueta de la vellesa. Aquestes dades, a més, tampoc tenen en compte que el deteriorament físic i cognitiu en les dones grans es produeix de manera general en edats més avançades, i és freqüent que la idea de fragilitat i vulnerabilitat del benestar físic i cognitiu es presenti com un punt d'abordatge unificat per a totes les dones grans.

Aquesta òptica homogènia que assumeix un deteriorament o dependència pot provocar decisions professionals no justificades que estiguin allunyades de les necessitats de les dones, adreçant-les i utilitzant recursos residencials per l'acollida quan són plenament autònomes o que l'òptica edatista produeixi discriminacions en l'aplicació de protocols d'habitatge o de prestacions econòmiques que s'estableixen, per exemple, des d'una òptica d'unitat familiar amb filles i fills a càrrec.

Finalment, un altre fet que condueix a buits de coneixement té a veure amb les **definicions conceptuals** que s'utilitzen en les dades que es recullen i a la documentació analitzada, incloent els conceptes utilitzats per les persones professionals.

La definició de les violències masclistes envers les dones grans demana, per una banda, un exercici d'exploració i validació de certes tipologies de violències que només s'han analitzat des d'una òptica androcèntrica de maltractament a les persones grans i, per l'altra, d'un exercici d'identificació de les variants i formes específiques de les violències masclistes ja definides i que es manifesten de manera específica a la vellesa però que, o ve no estan presents per efecte de l'edatisme imperant com podria ser el cas de les violències sexuals, o ve encara no es coneixen pel buit d'anàlisi des d'un enfocament de cicle vital, on prenen més rellevància altres formes de violència econòmica o les violències masclistes en l'àmbit familiar o institucionalitzat.

Aquesta realitat i la necessitat de generació d'un nou marc conceptual per no deixar sense resposta les dones grans ha fet que en el present estudi hagi estat imprescindible la sobreposició dels diferents conceptes utilitzats en el present estudi -violència masclista, violència domèstica, maltractament a dones grans, etc.- i de les dades que, tot i que no permet concloure en una fotografia

clara de les diverses formes de violències envers les dones grans si pretén ser una aportació a obrir una escletxa per iniciar nous models de recollida i anàlisi de les dades que ens permetin en un futur tenir una definició clara i complerta de l'abast de les violències masclistes envers les dones de més de 60 anys incloent tota la seva diversitat i aquelles situacions que per no estar definides des d'aquest marc encara les està exposant a la violència masclista.

10.3.5. Recomanacions per pal·liar o minimitzar els biaixos i buits existents.

En el sentit de pal·liar o minimitzar els biaixos i buits existents vinculats a la discriminació per edat en l'avaluació del risc i el registre de dades, l'adaptació i coneixement dels recursos, i per evitar repetir conclusions ja efectuades, es proposa un **conjunt de recomanacions**, a tenir en compte per part dels diferents poders públics, que poden contribuir a aquest objectiu:

1. **Avaluació de risc:** S'ha posat en evidència que no existeixen instruments específics per realitzar aquesta avaluació que tinguin en compte a les dones grans. Es recomana la creació d'eines de valoració del risc adaptades a la realitat de les dones i que l'establiment d'aquests mecanismes vagin acompanyats de formació a professionals en la utilització d'aquestes eines;
2. **Recollida de dades quantitatives:** Per evitar la invisibilitat de la realitat de les dones de més de 60 anys en els diferents moments del seu cycle vital, és fonamental que les dades estadístiques relatives a l'edat recollides siguin de caràcter quinquennal, evitant els talls d'edat a partir dels 65 anys i incorporant aquest tall a partir dels 60 anys i sense creació de categories que homogeneïtzin. El fet que la major part de dades públiques realitzin el tall d'edats als 65 anys, creant la categoria "65 i més" no permet tenir una idea clara de la realitat de les persones grans, a part que revela de manera indirecta la poca valoració atribuïda al benestar d'aquestes persones. En aquest sentit també destaquem la manca de segregació per sexes i d'anàlisi de gènere de la realitat del maltractament a les persones grans, fet que provoca a perpetuar la invisibilitat de les violències masclistes envers les dones grans.
3. **Perspectiva Interseccional:** Per evitar els buits en la informació disponible sobre la violència envers les dones grans és essencial conèixer altres factors de les seves vides en la recollida de dades (graus de discapacitat, malaltia mental, situació econòmica, situació formativa, orientació sexual, situació de sensellarisme, etc.) i en el disseny de les metodologies d'intervenció.
4. **Dades de les persones agressores:** Hi ha una evident dificultat en trobar dades sobre les persones agressores, tant quant a la seva relació amb la víctima com, i principalment, quant a l'existència de dades sociodemogràfiques, d'antecedents, d'abús de substàncies, etc. Aquestes dades serien indispensables per a tenir una fotografia més clara sobre les violències masclistes envers les dones grans.
5. **Invisibilitat d'altres tipologies de violència:** Encara que sembli evident la baixa casuística de violències de l'àmbit comunitari, i que es disposi de poques dades sobre la violència física, psicològica, econòmica i sexual, es recomana prioritzar la introducció d'instruments específics per conèixer l'abast de les violències sexuals i econòmiques, en les seves formes específiques que prenen en aquesta etapa de la vida, incloent les que es poden donar en entorns

institucionalitzats; i la incorporació d'altres possibles violències que afecten les persones grans com l'abandonament i la negligència que probablement puguin veure's exacerbades pel masclisme i haurien de ser valorades per determinar si constitueixen altres formes de violència masclista que seria necessari d'incloure a la legislació vigent, pel que es recomana que s'incorpori l'anàlisi de gènere i validació d'aquests tipus de violència.

Cal fer visibles aquestes violències específiques que es donen a la vellesa i tenen un major impacte en les dones, així com les violències sexuals i econòmiques, incloent-les en el discurs públic, els recursos d'abordatge, les campanyes i legislació adequada.

- 6. Perspectiva de gènere i cycle vital:** És essencial que tant les guies d'intervenció amb persones i dones grans com d'intervenció en violència masclista incorporin l'intersecció d'aquestes dues perspectives de manera complementària i transversal.

Aquesta recomanació val tant per als plantejaments teòrics d'aquestes mateixes guies com per a les estratègies d'intervenció psicosocial en tots els moments de la possible violència.

- 7. Elaborar campanyes de sensibilització** que incloguin la diversitat de les dones grans i la seva experiència de les violències masclistes, evitant una imatge estereotipada i discriminatòria edatista-sexista, per tal de reduir la normalització social i que les dones s'hi puguin reconèixer i sentir interpel·lades.
- 8. Accelerar el treball per establir mecanismes efectius** de recollida de dades i protocols específics en l'àmbit dels serveis adreçats a les persones grans (comunitaris, socials, d'atenció a la vellesa i la dependència) que introdueixin la perspectiva de gènere per millorar la prevenció, la detecció i l'abordatge de les violències masclistes.
- 9. Facilitar formació especialitzada** als equips de la xarxa especialitzada d'abordatge de les violències masclistes, els equips de les àrees bàsiques de serveis socials, àrees bàsiques de salut, sociosanitaris, centres de salut mental i hospitalaris, serveis d'atenció a la dependència, centres residencials i centres de dia, així com a la xarxa d'equipaments comunitaris (casals de persones grans, centres cívics,...).
- 10. Adaptar els canals d'informació i accés als recursos especialitzats** d'abordatge de les violències masclistes i enfortir els recursos que poden facilitar la sortida i recuperació de la violència masclista a les dones de més de 60 anys (com prestacions econòmiques o recursos d'acollida adequats) per no deixar-les enrere en disseny i la planificació de la resposta pública a les violències masclistes.

11. Bibliografia

Brownell, P. (2015). Older Women and Intimate Partner Violence. The Encyclopedia of Adulthood and Aging. doi: 10.1002/9781118521373.wbeaa152;

Butler, R. N. (1969). Age-ism: Another Form of Bigotry. The Gerontologist, 9(4 Part 1), 243-246. doi:10.1093/geront/9.4_part_1.243;

Calasanti, Toni & Slevin, Kathleen & King, Neal. (2006). Ageism and Feminism: From “Et Cetera” to Center. NWSA Journal. 18. 13-30. 10.1353/nwsa.2006.0004;

Formosa, Marvin. (2001). Exposing ageism. Bold: quarterly journal of the International Institute on Aging (United Nations - Malta). 11. 16-23;

Freixas, A. (2015). “La vida de las mujeres mayores a la luz de la investigación gerontológica feminista”. Revista En Otras Palabras, Bogotá, n. 23, p. 23-47, enero-dic. 2015.

Generalitat de Catalunya (2003). Carta dels Drets i Deures de la Gent Gran de Catalunya;

ICD (2007). Conciliació i usos del Temps, Fundació Maria Aurèlia Capmany;

Lazenbatt, A., Devaney, J. & Gildea, A. (2013). Older women living and coping with domestic violence. Community practitioner, 86(2), 28-32;

López Vega, D. J. et al. 2014. “Análisis psicométrico de la Escala de Soledad de UCLA (versión 3) en una muestra de guardias civiles.” Apuntes de Psicología, vol. 32, núm. 3, pp: 289-294;

Observatori del Treball i Model Productiu (2016). Evolució de la bretxa salarial de gènere a Catalunya;

Observatori del Treball i Model Productiu (2017). Evolució de la bretxa salarial de gènere a Catalunya;

Lourdes Pérez Ortiz, L (2006). Jubilación, género y envejecimiento. Envejecimiento activo, envejecimiento en positivo, pág. 90

Sau, V. (2000). Diccionario Ideológico feminista. Barcelona: Icaria.

Sandmoe, A., Wentzel-Larsen, T., & Hjemdal, O. K. (2019). *Violence and abuse against elderly people in Norway: A national prevalence study.* Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (Rapport 9/2017).

Del Valle Gómez, G. (2013). Temps i gent gran, Ajuntament de Brcelona (ed.), 2013;

Verdejo, I. C., & Calvo, C. B. (2014). Analysis of Violence against Elderly Woman. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 161, 110-114. doi:10.1016/j.sbspro.2014.12.018;

Villarejo Galende, A., Eimil Ortiz, M., Llamas Velasco, S., Llanero Luque, M., López de Silanes de Miguel, C., & Prieto Jurczynska, C. (2019). Report by the Spanish Foundation of the Brain on the social impact of Alzheimer disease and other types of dementia. *Neurología (English Edition)*. doi:10.1016/j.nrleng.2017.10.004;

Warmling, D., Lindner, S. R., & Coelho, E. B. S. (2017). Prevalência de violência por parceiro íntimo em idosos e fatores associados: revisão sistemática. *Ciência & Saúde Coletiva*, 22(9), 3111-3125. doi:10.1590/1413-81232017229.12312017;

Weeks LE, Leblanc K. (2011). An ecological synthesis of research on older women's experiences of intimate partner violence. *J Women Aging*. 23(4):283-304. doi: 10.1080/08952841.2011.611043;

WHO, Department of Reproductive Health and Research, London School of Hygiene and Tropical Medicine, South African Medical Research Council (2013). Global and regional estimates of violence against women, Prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence;

WHO. (2002). Missing voices: views of older persons on elder abuse. A study from eight countries: Argentina, Austria, Brazil, Canada, India, Kenya, Lebanon and Sweden.

ALTRES:

Project Daphne Prevalence Study of Abuse and Violence against Older Women (**AVOW**), Reference Number: 2007-871-W;

Project Erasmus + TISOVA Training to Identify and Support Older Victims of Abuse (**TISOVA**);

Idescat.cat, Consultat a 22/10/2020.

Generalitat de Catalunya
Institut Català de les Dones